

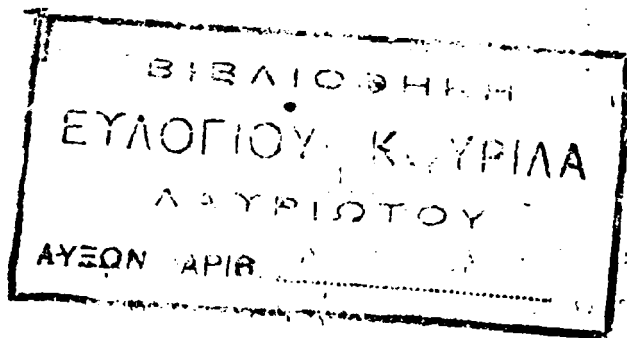

Αριθ. Έκτ. 132.337

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΜΟΛΕΝΣΚΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ
Ὁδὸς Πραξιτέλους Ἀριθ. 12.
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΜΟΛΕΝΣΚΗ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ

Α.

Ο Σμολένσκης ἐν τῷ Στρατῷ.

Χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνδρός. — Ἀμειλίκτος τηρητῆς τοῦ καθήκοντος. — Ὁ Σμολένσκης ὡς σωματάρχης καὶ διευθυντῆς γραφείων.

— Ἡ αὐστηρότης καὶ ἡ λεπτολογία του. — Ἐνδεδειγμένος ἐπιτελάρχης. — Ἡ ψυχραιμία του καὶ ἡ στρατηγική του δεινότης.

— Ἐν λόγιον τοῦ στρατηγού.

Ἐπιτελῶς εἰδικὴ προσωπικότης.

Ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας σπανίως συναντᾷ τις σήμερον εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς στρατιωτικοὺς κύκλους.

Τύπος στρατιώτου πιστοῦ καὶ σχεδὸν ἀμειλίκτου εἰς τὴν τήρησιν τοῦ καθήκοντος.

Χαρακτὴρ ἀκέραιος, εὐσταθῆς, ἀκρόδαντος εἰς ἀρχὰς καὶ αὐστηρότητα.

Τέλειος τύπος στρατιώτου πειθαρχοῦντος καὶ ἐπιβάλλοντος τὴν πειθαρχίαν σωματάρχου.

Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν προὔπηρέτησεν, ἀφῆκε τὴν ἐντύπωσιν ἀνδρός αὐστηροῦ καὶ ἐξασκοῦντος ἐπιβολὴν ἀδάμαστον ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων του.

Οὐδὲν ἔκτροπον παρατηρήθη ποτε εἰς τὰ σώματα ἢ τὰ γραφεῖα ὧν ὁ Σμολένσκη εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν. Οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπηρετήσαντες ἔχουν νὰ διηγῶνται ἄπειρα ἐπεισόδια τῆς ἄκρας του τυπικότητος ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ὑπηρεσίας. Πλειστάκις ἐπέστρεψεν ἔγγραφα ἀνυπόγραφα, ἔνεκα ἑνὸς σολοικισμοῦ ἢ μιᾶς . . . ἀνορθογραφίας :

Οἱ ὑφιστάμενοί του ἔτρεμον ὁσάκις, λόγῳ ὑπηρεσίας, εὐρίσκοντο εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ Σμολένσκη ἔτρεμον διὰ τὴν ἄκραν του παρατηρητικότητα καὶ τὴν λεπτολογίαν μεθ' ἧς ἐξήταζε τὰ πάντα, μελετῶν τὰ πράγματα μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν των πρὶν ἀποφραθῆ.

Εἶχε κατορθώσει πάντοτε νὰ τὸν φοβῶνται ὅλοι, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀγαποῦν. Αὐστηρὸς εἰς τὸ ἔπακρον ἀλλ' ὄχι τραχύς, ἐξ ἐναντίας μειλίχιος, πατρικὸς τοὺς τρόπους, προσπαθῶν νὰ διδάσκη καὶ νὰ μεταδίδῃ τὰς γνώσεις του εἰς πᾶσαν στιγμὴν, ἐλατρεύετο εἰς τὸ σιγάτευμα παρὰ τῶν πιστῶν εἰς τὸ καθῆκον συναδέλφων του, ἐδυσφόρουν δέ, συνεργαζόμενοι μετ' αὐτοῦ, μόνοι ἐκεῖνοι οἵτινες τὴν ὑπηρεσίαν ἐθεώρουν ὡς ἀγγαρείαν.

Ὡς ἐκ τῶν προσόντων του τούτων τῶν πασιγνώστων, ὡς ἐκ τοῦ ἀδαμαντίνου αὐτοῦ ὡς καὶ ἀδαμάστου χαρακτῆρος, γενικὴ ὑπῆρχεν ἡ πεποίθησις, ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἀτυχῆ μας πόλεμον ὅ,τι καὶ ἂν συνέβαινεν, αὐτὸς καὶ πάλιν ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

Καὶ ἡ κοινὴ πεποίθησις δὲν ἠπατήθη.

Αὐστηρὸς τηρητῆς τοῦ καθήκοντος ἐν εἰρήνῃ, ἀνεδείχθη ἀπτόητος, ψύχραιμος, ἀνεπηρέαστος ὅταν ἀντεμετώπισε τὸν ἐχθρόν.

Ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν ὁ Σμολένσκη ἐξετέλει τὸ καθήκόν του μετὰ τῆς αὐτῆς τυπικότητος καὶ λεπτολογίας μεθ' ἧς καὶ εἰς τὸ πρῶτον στρατιωτικὸν γραφεῖον ὅπου ὑπηρετήσε.

Περὶ τῆς στρατηγικῆς του ἰκανότητος δὲν ὑπῆρχε δευτέρα γνώμη καὶ πάντες, ἰδίᾳ δὲ οἱ στρατιωτικοί, ἀνέμενον νὰ τὸν ἴδωσι, κατὰ τὸν πόλεμον, ἀναλαμβάνοντα πολὺ ὑψηλὰ καθήκοντα.

Διὸ καὶ πάντες ἐξεπλάγησαν ὅταν τὸν εἶδον ἀπλοῦν διοικητὴν τῆς Γ' Ταξιαρχίας τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ.

“Ολοι τὸν ἐθεώρουν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον, λόγῳ χαρακτῆρος καὶ ἱκανότητος, ὡς Ἐπιτελάρχην τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ.

Ἐκεῖ ἦτο ἡ ἀληθῆς θέσις τοῦ ἐμπείρου συνταγματάρχου.

Ἐκεῖ θ' ἀνέπτυσε τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἱκανότητά του πρὸς εὐνοϊκωτέραν διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τοῦ 1897.

Ἄλλ' ὁ Σμολένσκης δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἐκεῖ καὶ ἴσως ἦτο εὐτύχημα τοῦτο, διότι ἂν διὰ τῶν τοιούτων ὑπηρεσιῶν του ἀνεβίβαζε τὸ γόητρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, δὲν θὰ τῷ ἐδίδετο ὅμως ἡ εὐκαιρία νὰ σώσῃ τὸ γόητρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Ὁ Σμολένσκης, ἐν τῷ πολέμῳ, προωρίσθη νὰ παλαίσῃ αὐτοτελῶς καὶ μονομερῶς πρὸς τὸν ἐχθρόν . . .

Ἐδέχθη, — διότι εἶχε καθῆκον νὰ δεχθῆ, — τὴν **ΜΟΝΟΜΑΧΙΑΝ** αὐτὴν καὶ συνέτριψε τὸν ἀντίπαλον δι' ὀλίγων δεξιῶν σπαθισμῶν του.

Θὰ τὸν παρακολουθήσωμεν ἀπὸ τῆς διόδου τοῦ Ρεβενίου, ἣν ἐν ἀρχῇ ἐτάχθη νὰ ὑπερασπίσῃ κατὰ ἐνδεχομένης εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ, μέχρι τῆς εἰς Λαμίαν εἰσόδου του.

Ἐίνε πορεία δόξης, πορεία νικῶν καὶ ἡρωικῶν μόχθων καὶ ὑποχωρήσεων ἐντίμων καὶ στρατηγικωτάτων, — ὑποχωρήσεων, ἄλλῶς τε, **ἐπιθεβλημένων.**

Ἡ πορεία αὕτη οὐδὲν παρουσίασε σκοτεινὸν σημεῖον, οὐδὲν στίγμα. Ἀποτελεῖ τὰς φαινοτέρας σελίδας τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας, — μίαν ἀκτῖνα εὐελπιστικῆν, μίαν λάμριν δόξης ἐν μέσῳ τοῦ ἀτυχοῦς μας πολέμου, — καὶ μίαν κυρίως ἀναμφισβήτητον διαβεβαίωσιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος διεκήρυξε κατόπιν ἐν τῇ Βουλῇ :

«Ὅπου ὁ στρατὸς καλῶς διωκόμενος ἐνίκησε ! . . .»

B.

Ο Σμολένσκης ἐν Ρεβενίω

Ἡ 11η Μαρτίου. — Ἀναχώρησις τοῦ Διαδόχου εἰς Λάρισαν. — Σημασία τοῦ διορισμοῦ τοῦ Διαδόχου ὡς Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ. — Ἐντύπωσις παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῷ στρατεύματι. — Ἀφίξις τοῦ Σμολένσκη εἰς Ρεβένιον. — Παράταξις τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ. — Πρῶται ἐνέργειαι.

Ἡ 15η Μαρτίου 1897 ὑπῆρξεν ἡμέρα ἀνακουφίσεως διὰ τὸ Ἑλληνικὸν κοινόν.

Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀνεχώρει ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Διάδοχος τοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνος εἰς Λάρισαν, ὅπου ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ στρατευμάτων.

Ἡ ἀναχώρησις αὕτη διέλυσε τὰς ὑπονοίας ἃς εἶχον διεγείρει παρὰ τῷ λαῷ αἱ καθ' ἑκάστην διατυμπανιζόμεναι φῆμαι περὶ βλέψεων καὶ ἐνεργειῶν τῆς Αὐλῆς ὅπως ἡ Κρήτη, — ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου, — ἀνακηρυχθῆ ἀντοτελής ἡγεμονία ὑπὸ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον.

Ἄλλ' εἶχεν ἄρᾳ γε σπουδαίαν σημασίαν ἡ ἀνάθεσις τῆς γενικῆς διοικήσεως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ θρόνου ;

Πρὸς ἀναπτέρωσιν τοῦ φρονήματος βεβαίως, ἀφ' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως, — ὁ μέλλον Βασιλεύς, — εἰτίθειο οὕτω ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ.

Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν σημαντικωτάτην, τῆς πεποιθήσεως δηλαδὴ ἐπὶ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἰκανότητα τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, ἡ ἀποστολὴ αὕτη δὲν εἶχε βεβαίως μεγάλην σημασίαν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ στρατεύματος . . .

Τὸ ἔθνος τοιοντοτρόπως, ἀπεξεδύετο εἰς πόλεμον ἄριστον, χωρὶς

νά ἦνε ἐπαρκῶς παρεσκευασμένον, καὶ χωρὶς, τοῦλάχιστον, νὰ ἔχη ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ ἀρχηγὸν ἐμπειροπόλεμον καὶ Ἐπιτελεῖον συντεθειμένον ἐκ τῶν εἰς τὴν κοινὴν πεποιθῆσιν ἐνδεδειγμένων ὡς «ἀρίστων».

— «Τοὺς καλλιτέρους μας ἀξιωματικούς ἐστείλαμεν εἰς τὴν Κρήτην !..»

Αὕτη ἦτο ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἡ κοινὴ διαμαρτυρία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ φανεροῦς πλέον ἀναποτρέπτου πολέμου.

Ἦτο δὲ καὶ ἄλλος ἀπώτερος καὶ λογικώτερος λόγος τῆς τοιαύτης διαμαρτυρίας, ὁ ἐξῆς :

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεξαγομένου τοῦ ἀγῶνος, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ συντριβῆ τὸ Ἔθνος ἐν τῇ ἀρίσῳ πάλῃ καὶ ἡ συντριβὴ αὕτη ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ θρόνου !

Ἄλλ' ὁ Διάδοχος δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ διαφορετικᾶ.

Ὡς στρατιώτης, ἀνήκει εἰς τὸ Κράτος, ὡς πᾶς στρατιώτης ὄφειλε λοιπὸν νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν καὶ ὑπήκουσε... Τὴν εὐθύνην λοιπὸν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ἔφερεν ἀμείωτον μόνη ἡ Κυβέρνησις.

Ἐν σφάλμα μόνον δύναται ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸν Διάδοχον.

Ὅτι ἀναλαμβάνων τόσῳ βαρεῖαν εὐθύνην ἀπέναιτι ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Ἔθνους, ὅταν ἀνεχώρει τὸ μεσονύκτιον, ἄορατος, ἐξ Ἀθηνῶν, πρὸς ἀποφυγὴν προπομπῆς, ἐνῶ ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης ἔμενον ἄγρυπνος κ' ἐπὶ ποδὸς χωρὶς τὰ κατορθώσῃ νὰ τὸν ἴδῃ, δὲν ἔπρεπε νὰ εὐρίσκειται μόνον ἐν συννοίᾳ διὰ τὴν συναίσθησιν τοῦ δυσχεροῦς τῆς ἀποστολῆς του, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ ὅπως τὸ Ἐπιτελεῖον του ἀπαρτιοθῆ ἐκ τῶν «ἀρίστων»,—πιθανότατα δὲ ἄριστοι ἦσαν ἐκεῖνοι οἵτινες ἐκάθηντο ὑπρακτοὶ ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ ἄλλοι οἵτινες ἐπίσης κατ' ἀνάγκην ἠδράνουν ἐν Κρήτῃ.

Ἀλλὰ μὴ πρὸς τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη καὶ πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας; ...

Ὁ Διάδοχος ἀφίκετο εἰς Λάρισαν τὴν 17ην Μαρτίου, ἀλλὰ τὸ μικρὸν διάστημα ὕπερ παρενεβλήθη μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν (4 Ἀπριλίου), δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν συμπλήρωσιν τῶν

ἀναγκαίων κατὰ τὴν ὄροθετικὴν γραμμὴν ὀχυρωματικῶν ἔργων, ἅτινα ἔδει νὰ εἶχον ἐκτελεσθῆ ἔν ειρήνῃ.

Ἐπὶ τοῦ προκατόχου του ἐν τούτοις Ἀρχηγείου εἶχεν ἐκτελεσθῆ ἐπιθεώρησις τῶν ἀμυντικῶν ἔργων τοῦ Ρεβενίου, ὅπου κατὰ πρῶτον θὰ συναρτήσωμεν τὸν στρατηγὸν Σμολένσκη. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶχον ἐκτελεσθῆ κατὰ τὸ 1885-1886, εὐρέθησαν δὲ ἐν καλῇ καταστάσει καὶ ἐκρίθησαν κατάλληλα πρὸς ἄμυναν. Διετάχθη μόνον ἤδη ἡ κατασκευὴ ἀμαξητῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κουτσόχερου μέχρι Ρεβενίου κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Πηνειοῦ.

Σκοπὸς τῆς ἀμύνης ἐν Ρεβενίῳ ἦτο νὰ ἐπιτευχθῆ ἀσφαλῆς ἀποκρουσίς τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς καταλήψεως διαφόρων θέσεων ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐκ φύσεως ὀχυρωατῆς ὄροσειρᾶς, ἐφαίνετο δὲ καὶ ὡς πιθανώτερα ἢ ἐκεῖθεν ἀτόπειρα εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὰ παλαιὰ του λοιπὸν ὀχυρωματικὰ ἔργα προσειτέθησαν ἤδη πρόχειρά τινὰ χαρακώματα πρὸς συμπλήρωσιν. Ἡ δὲ ὀχύρωσις αὕτη ἐπρόκειτο νὰ συντελέσῃ καὶ διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ εἶχε δ' ἅμα κατασκευασθῆ καὶ μικρὸν προγεφύρωμα εἰς τὴν Γούνισαν.

Ἐδρα τῆς ταξιορχίας Σμολένσκη εἶχεν ὀρισθῆ ὁ Ζάροκος.

Ἡ ἐνέργεια τῆς Ταξιορχίας ταύτης εἶχεν ὀρισθῆ ὡς ἐξῆς, διὰ διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ :

Ἐπειδὴ ἐθεωρήθη πιθανώτερα ἢ διὰ Ρεβενίου ἀτόπειρα εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἦτις θὰ ἐιηργεῖτο διὰ τοῦ Ἑλασσωνίτικου καὶ τοῦ Δομένικου πεδίου, διότι ἐνταῦθα οἱ Τούρκοι θὰ ἦσαν ἐντελῶς κεκαλυμμένοι καὶ ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐπαρκῶς πρὸς ἐκτίλεισιν τοῦ σκοποῦ των, ἀνετέθη διὰ τοῦτο εἰς τὴν 3ην Ταξιορχίαν ἡ πρώτη ἀντίστασις κατὰ τῆς ἐνδεχομένης ταύτης εἰσβολῆς δι' ἐνὸς συντάγματός της ὅπερ εἶχεν ἀπεσπασμένον ἐν Ρεβενίῳ.

Τὸ δὲ ὑπόλοιπον τῶν στρατευμάτων αὐτῆς θ' ἀνελάμβανε τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ στενοῦ τοῦ Ζάροκου, ἵνα μὴ δυνηθῆ ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐπιχειρήσῃ ὑπερφαλάγγισιν. Ἐν περιπτώσει ἀναγκαίας ὑποχωρήσεως, ἡ Γ' Ταξιορχία εἶχεν ἀποστολῆν νὰ καταστρέψῃ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλῆ-

Ἐφένδη καὶ νὰ κατευθυνθῆ πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Ζάρκου, διερχομένη τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλήφακα.

Τοιαύτη ἦτο ἡ παράταξις καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς Γ' Ταξιαρχίας ὅτε, τὴν 4, 25' π. μ. τῆς 6ης Ἀπριλλίου, καθ' ἣν ἤρχισαν γενικῶς αἱ ἐχθροπραξίαι, τὰ πυροβολεῖα τῆς Βίγλας ἤρξαντο τοῦ πυρός. Εἰς τοῦτο ἀπήντησαν αἱ ἡμέτεραι πυροβολαρχίαι, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ὀθωμανικῶν σταθμῶν ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων πυροβολισμῶν, κατελήφθησαν ὑπὸ τμημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τὴν 1 1)4 μ. μ. κατέφθασεν ἐπὶ τόπου καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Ταξιαρχίας προερχόμενος ἐκ Ζάρκου μετ' ἐνισχύσεων, ἅτε διαταχθεὶς ἰ' ἀναλήβῃ αὐτοπροσώπως τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀμύνης.

Περὶ τὴν ὥραν ταύτην εἶχεν ἀρχίσει νὰ καταπαύῃ τὸ πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ, καθ' ὅσον ὄλα τὰ πυροβολεῖα τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τε τῆς Ταβέρνας καὶ τῆς Βίγλας, μετὰ σφοδρὰν μονομαχίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ σιγήσωσι.

Παρακολουθήσωμεν ἤδη ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις τῶν τὰ ἐν Ρεβενίῳ λαβόντα χώραν.

Γ'

Πρώται συγκρούσεις ἐν Ρεβενίῳ.

Πρώτη ἐπίθεσις καὶ ἀπόκρουσις τῶν Τούρκων. — Τρομερὰ μονομαχία πυροβολικοῦ. — Τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα σιγῶσι. — Ὁ Σμολέσκης ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν ὀβίδων. — Ἦττα τῶν Τούρκων.

Κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης, ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τουρκικῶν στρατευμάτων Ἐτέμ πασσᾶς, ἀπὸ τῆς 5ης Ἀπριλλίου εἶχε διατάξει προέλασιν κατὰ τοῦ Ρεβενίου, ἵνα δοκιμάσῃ εἰσβολὴν ἐκεῖθεν, ὅπως ἀκριβῶς εἶχε προῖδει καὶ τὸ ἡμέτερον Ἀρχηγεῖον.

Τὴν πρώτην των ἐπίθεσιν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν δοκιμαστικῶς διὰ **Δισχιλίων** μόνον ἀνδρῶν.

Ἐντεῦθεν ἀρχίζει ἡ ζηλευτὴ δροασις τῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη. Ἡ μικρὰ αὐτὴ ἐχθρική δύναμις ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ εὐσιόχου πυρὸς τῶν ἡμετέρων.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, ὁ Ἐτιέμ συγκεντρώσας δύναμιν ἐκ 15,000 ἀνδρῶν, ἀπεπειρᾶτο νὰ παραβιάσῃ, πάσῃ θυσίᾳ, τὴν δίοδον.

Ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρεβενίου κατὰ τὴν 5ην Ἀπριλίου ἦτο ὁ συνταγματάρχης Γιαννηκώστας, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὸ 8ον πεζικὸν σύνταγμα καὶ ἓνα λόχον εὐζώνων.

Τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ σώματα διετάχθησαν νὰ λάβωσι θέσιν μάχης.

Τὸ πυροβολικὸν του συνέκειτο ἐκ δύο πυροβολορχιῶν, ἐτάχθησαν δὲ αὐταὶ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ρεβενίου, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Πετρίδην καταλαβοῦσα τὸ ἀριστερόν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Γαργαλίδην τὸ δεξιόν.

Τὴν αὐτὴν νύκτα κατέφθασεν ἐκ Τρικκάλων, πρὸς ἐνίσχυσιν, τὸ 7ον πεζικὸν σύνταγμα ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ρέγκλην.

Τῆς πεδιάδος τοῦ Ρεβενίου δεσπόζει ὁ λόφος Βίγλα ἐφ' οὗ ὁ ἐχθρὸς εἶχε τοποθετήσῃ 18 πυροβόλα τῶν 9 ὑφεκατομέτρων, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ ἦσαν τῶν 7,5.

Περὶ τὴν 4,20' τῆς πρωίας καπνὸς ἐπεφάνη σκιάσας τὴν κορυφὴν τῆς Βίγλας.

Οἱ Τοῦρκοι παρεσπόνδουν ! . . .

Παρεσπόνδουν, διότι εἰς τὸν Ἑλληνα σωματάρχην δὲν εἶχεν ἀκόμη γνωστοποιηθῆ ἡ ἐπίσημος διακοπὴ τῶν σχέσεων, ὁ δὲ πολεμικὸς πρέσβυς τῶν Τούρκων ἀνήγγειλεν αὐτὴν μετὰ πέντε ὄλας ὥρας, δηλαδὴ τὴν 10ην πρωινήν τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ἡ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ προεμηνύετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς λυσώδης.

Κατέμπροσθεν τῶν προχωμάτων των οἱ ἐχθροὶ εἶχον τοποθετήσῃ κορμούς δένδρων πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τοῦ πεζικοῦ μας.

Ἐκ τῶν ἐπιδεικτικῶν του βολῶν ὁ ἐχθρὸς τὴν πρώτην ἔβαλε κατὰ τῆς πρὸς τὸν Τύρναβον σιενωποῦ, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην κατὰ τοῦ ἐν Ρεβενίῳ ἡμετέρου σταθμοῦ, τὴν τετάρτην κατὰ τῶν σκηνῶν τοῦ πεζικοῦ μας καὶ τῆς πυροβολαρχίας Πετρίδου, εὕρισκομένων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λοφοβούνου Κλημα, τὴν πέμπτην τέλος κατὰ τῆς πυροβολαρχίας Γαργαλίδου, πεσοῦσαν ἑκατὸ μέτρα ὕψους αὐτῆς.

Ἦδη ἀρχίζει θαυμαστὴ μονομαχία πυροβολικοῦ.

Δύο δοκιμαστικαὶ ἑλληνικαὶ βολαὶ ἐξηκρίβωσαν τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ αἱ ὀβίδες τοῦ Γαργαλίδου ἤρξαντο διαρρηγνύμεναι ἐπὶ τῶν πυροβολείων τῆς Βίγλας, ἐνῶ αἱ τοῦ Πετρίδου ἐκτύπων τὰ πυροβολεῖα Ἄνω καὶ Κάτω Ταβέρας.

Τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ σφοδρὸν μέχρι τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας καὶ ἐπενφημίαι καὶ οὐρῶν διάτορα ὑποδέχονται ἐκ μέρους τῶν πεζῶν μας τὰς ἐπιτυχίας τοῦ πυροβολικοῦ.

Αἱ τουρκικαὶ ὀβίδες, ἀσφαλῶς βαλλόμεναι, διαρρηγνύονται πρὸ τῶν ποδῶν τῶν πυροβολητῶν μας.

Μία τούτων θραύει τὸν τροχὸν ἑνὸς πυροβόλου τοῦ Γαργαλίδου καὶ φονεύει τὸν λοχίαν Θ. Γιόντον.

Ὁ Ταξίαρχος Σμολένσκης περιτρέχει ἤδη τὰς τάξεις τῶν μαχομένων.

Ὁ Σμολένσκης φέρει ἀντὶ πηλικίου λευκὸν μανδύλιον εἰς τὴν κεφαλὴν, σκοπεύει δὲ μόνος του διὰ τοῦ τυχόντος πυροβόλου ἐνῶ αἱ ἐχθρικαὶ ὀβίδες διαρρηγνύονται κύκλῳ του.

Τῷ ὑποδεικνύουν τὸν κίνδυνον, καὶ ὁ στρατηγὸς μειδιῶν ἀπαντᾷ.

— «Τὰς ἔχω μαγευμένας καὶ δέν με πειράζουν!»

Τοῦτο διεγείρει θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς μαχομένους.

Ἐπὶ ἡμίσειαν ἀκόμη ὥραν ἐξακολουθεῖ ἀκατάπαυστος ἡ δεινὴ αὐτὴ μονομαχία τῶν ὀβίδων, διασχιζουσῶν ἐν δαιμονιώδει συριγμῶ τὸν ἀέρα, ὅτε, ἐλαττωθέντος ἐπαισιθητῶς τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός, οἱ ἡμέτεροι πεζοὶ διατάσσονται νὰ ἐπιτεθῶσι πρὸς τὸν σταθμὸν τῆς Βίγλας εἰς ἀντιπερισπασμὸν ὁμοίας ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ ἐκ Βίγλας καὶ Κάτω Ταβέρας.

Μία τότε ὄβρις τοῦ οὐλαμοῦ Ταμπακοπούλου διασπᾶ ἐπὶ στιγμήν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ὅμως ἀνασχηματισθεὶς, ἐπιπίπτει καὶ πάλιν.

Ἄλλὰ τότε, ἀλλεπάλληλοι ὀβίδες τοῦ οὐλαμοῦ Κλαδᾶ διασπείρουσι τὸν ἐχθρόν, καλύπτουν διὰ πτωμάτων τὸ πεδῖον τῆς πάλης καὶ ματαιώνουν τὴν δοκιμασθεῖσαν ἐπίθεσιν.

Ἐπλησίαζεν ἡ μεσημβρία ὅτε τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα ἀναγκάζονται νὰ σιγήσωσι τελείως, ὅταν δέ, μετὰ μίαν ἔτι ὥραν, κατώρθωσαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ πῦρ, αἱ εὐστοχοὶ βολαὶ τῶν ἡμετέρων τὰ ἀναγκάζουν καὶ πάλιν νὰ σιγήσωσιν, ἐνῶ τὸ σύγχρονον πῦρ τοῦ οὐλαμοῦ Ταμπακοπούλου διασκορπίζει σῶμα Ἀλβανῶν ὅπερ ἐδοκίμασε νὰ προελάσῃ λάθρα ὑπερθεὶν λόφου δεσπόζοντος τῆς πρὸς τὸν Τύρναβον στενωποῦ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐγκαίρως προελάσαν τμήμα πεζῶν καὶ εὐζώνων ἀποδιώκει τοὺς τελευταίους ἀνθισταμένους.

Ὁ λοχαγὸς Κωνσταντίνου διατάσσεται νὰ βαδίσῃ κυκλιοτεροῶς πρὸς τὰς ὑπωρείας τῆς Βίγλας, ἀπωθεῖ δὲ τελείως τὸν ἐχθρόν καὶ καταλαμβάνει πολλὰ ἐφόδια, ἐνῶ ἕτερος λόχος ὑπὸ τὸν Γρηγοράκην προελαύνει κατὰ τῆς Ταβέρνας καὶ ἐξωθεῖ τοὺς τούρκους ἀπὸ τῶν πέριξ αὐτῆς.

Ἦδη ὁ Ταξίαρχος Σμολένσκης, δίδων πρῶτος τὸ παράδειγμα, διατρέχει ἔφιππος τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς καὶ μεταδίδει τὸ θάρρος εἰς τοὺς μετ' ἐνθουσιασμοῦ μαχομένους.

Πανταχοῦ παρῶν, συμβουλεύει, ὀδηγεῖ, ἐγκαρδιώνει τοὺς πάντας.

— «Ἐχομεν ἰσχυρόν ἐχθρόν, ἀλλὰ μὴ φοβεῖσθε... Ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἀνήκει εἰς τοὺς ψυχραιμότερους!»

— «Ἐμπρός!... Ἐμπρός!...» ἀκούονται πανταχόθεν κραυγαὶ καὶ ἡ μάχη περατοῦται περὶ τὴν 1 μ. μ. ὥραν διὰ μιᾶς ὁμοβροντίας τοῦ πυροβολικοῦ μας κατὰ τῆς Βίγλας καὶ ἑτέρας κατὰ τῆς Ταβέρνας.

Ἐχουν ἤδη καταναλώσει 760 ὀβίδας οἱ ἰδικοὶ μας καὶ περὶ τὰς 1300 οἱ Τούρκοι.

Ἡ Βίγλα μένει ἐντούτοις εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἂν καὶ σχεδὸν ἐντελῶς κατεστράμμενη, διότι ἡ Ταξιαρχία εἶχε διαταγὴν νὰ τηρήσῃ

τελείως ἀμυντικὴν στάσιν, ἐπιτιθεμένη μόνον ἐφ' ὅσον τοῦτο ὑπηγό-
ρευεν ἢ ἀσφάλεια τῆς ἀμύνης.

Τελευταῖα γεγονότα τῆς ἐν Ρεδενίῳ ἀμύνης.

Νέαι ἐνισχύσεις. — Καὶ πάλιν σιγῶσι τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα. — Τὸ
ἀδύνατον τῆς προελάσεως — Ὁ Σμολένσκις κατοπτεύων. — Τε-
λευταία σύγκρουσις. — Εἰσβολὴ τῆς Ταξιαρχίας ἐντὸς τοῦ Ὀθω-
μανικοῦ ἐδάφους. — Προσβολὴ τοῦ Δαμασίου.

Τὴν νύκτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Ἀπριλίου ἐγένοντο ἑκατέρωθεν
αἱ δυναταὶ ἐνισχύσεις.

Οἱ ἡμέτεροι ἐνισχύθησαν διὰ μιᾶς πυροβολαρχίας ὑπὸ τὸν ὑπο-
λοχαγὸν Φλέγκαν, ταχθείσης παραπλεύρως τῆς τοῦ Πειρίδου, τὴν δὲ
4¹/₄ τῆς πρωίας τῆς 7ης Ἀπριλίου τρεῖς λόχοι τουρκικοῦ πεζικοῦ
ἄρχονται σφοδρᾶς ἐπιθέσεως, ἀπτόητοι πρὸ τῶν ἀποτυχιῶν τῆς προη-
γουμένης ἡμέρας.

Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς 10 π. μ., ἕως οὗ τέλος τὰ
Τουρκικὰ πυροβολεῖα ἠναγκάσθησαν καὶ αὐθις νὰ σιγήσωσι, διότι
κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς δὲν εἶχε κατορθωθῆ νὰ ἐπισκευασθῶ-
σιν ἐπαρκῶς.

Ὁ Πειρίδης εἶχε προσβάλει τὴν Ταβέρναν, τὸ πεζικὸν τῆς στε-
νωποῦ Τυρνάβου καὶ τὸ Δαμάσι δ Γαργαλίδης τὴν Βίγλαν καὶ τὴν
Ταβέρναν δ Φλέγκας τὴν Βίγλαν διὰ 4 πυροβόλων καὶ τὴν Ταβέρ-
ναν διὰ 2.

Τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων σιγησάντων, τὸ ἡμέτερον πεζικὸν διε-
τάχθη νὰ προελάσῃ, ἔφθασε δὲ μέχρι τοῦ ὀθωμανικοῦ σταθμοῦ Κάτω

Λατόμ δν καὶ προσβαλὸν ἀναγκάζει εἰς ὀπισθοχώρησιν τοὺς πειραθέντας νὰ εἰσβάλωσι διὰ Σιδεροπάλουκου.

Τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα, ἐπισκευασθέντα προχείρως, κτυπῶσιν ἤδη τοὺς πεζοὺς μας λίαν ἐκτεθημένους ὄντας, καὶ συνεπῶς, ὑποστάντας ἀρκετὰς ἀπωλείας.

Ἀπαντῶσιν ὁμως εὐστόχως τὰ ἡμέτερα πυροβόλα καὶ οἱ πεζοὶ μας κατορθώνουν τοιουτοτρόπως νὰ κρατήσωσι τὴν καταληφθεῖσαν θέσιν.

Ἦδη ἦτο εὐχερῆς ἡ προέλασις τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ, διότι συγχρόνως εἶχεν εἰσβάλλει ἐκ Μπογαζίου ἡ ταξιαρχία Δημοπούλου. Ἄλλ' ἡ ὑποχώρησις τῆς ταξιαρχίας Μαστραπᾶ ἐκ τῆς Ἄνω Μελούνας καὶ τοῦ Γκραιζόβαλι καὶ ἡ κατεύθυνσις αὐτῆς εἰς Μάτι, ἄφινον ἐλευθέραν ἐπικίνδυνον διόδον εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ Ἐτέμ, ὅπερ παρεκώλυσε τὴν προέλασιν τοῦ Σμολένσκη.

Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ταύτην τῆς 7ης Ἀπριλίου 22,000 Τούρκοι εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι 14,000 Ἑλλήνων, βοηθουμένων ὑπὸ τρισχιλίων περίπου χωρικῶν καὶ ἀνταρτῶν.

Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων, ὥστε πολλαχοῦ ἡ πάλῃ διεξήχθη ἐξ ἀποστάσεως 100 μόλις μέτρων, ἐναχοῦ δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐμάχοντο ὠχυρωμένοι ὀπισθεν τῶν πτωμάτων τῶν ἰδίων των συμμαχητῶν.

Ἀνέτειλεν, ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, ἡ 8η Ἀπριλίου.

Τὴν 5,10' πρωινήν ὥραν αἱ προφυλακαὶ μας ἐταράχθησαν ἀπὸ τοὺς αἰφνιδίους πυροβολισμοὺς τῶν πυροβολείων Βίγλας καὶ Ταβέρας.

Οἱ Τούρκοι τὰ εἶχον ἐπιδιορθώσει διὰ νυκτός, ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς παθητικῆς ἀμύνης, ἣν εἶχον διαταχθῆ νὰ τηρῶσιν οἱ ἡμέτεροι, μὴ καταλαμβάνοντες τὰς θέσεις ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέβαλλόν τὸν ἐχθρόν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν, παρ' ὄλην τὴν εὐστοχίαν τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός, περὶ τὴν 8¹/₂ ὥραν, αἱ ἡμέτεραι πυροβολαρχίαι κατώρθωσαν νὰ καταδιγᾶσιν τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα, νὰ ἐπιφέρωσι δὲ σημαντικὰς ζημίας εἰς τοὺς ὀπισθεν τῶν προχωμάτων διὰ βροχῆς βολιδοφόρων ὀβίδων.

Ἦδη λόγος τοῦ 11 συντάγματος, ὑπεράγαν ἐκτεθεὶς εἰς τὸ πῦρ, ἔνεκα μὴ ἐπαρκοῦς γνώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ διήρχετο τὴν συντομωτέραν ὁδὸν διὰ μέσου τῆς ἐκτεθειμένης εἰς τὰς ἐχθρικὰς βολὰς κοιλάδος τοῦ Ρεβενίου, ἐδέχθη μὲ ἀρκετὰς ἀπωλείας τὴν αἰφνιδίαν προσβολὴν τῶν τηλεβόλων τῆς Βίγλας.

Ἄλλ' ἐγκαίρως δοθεῖσα ἡ διαταγὴ τῆς ἀναπτύξεως εἰς ἀκροβόλισμόν, τῷ ἔδωκε καιρὸν νὰ ἀποκρουθῇ ὀπισθεν τῶν πλαγίων ὑψωμάτων καὶ κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ οὕτω εἰς τὴν ἀντίπεραν πλευρὰν τῆς κοιλάδος ἵνα ἐνισχύσῃ τὰς ἐκεῖ ἀπειλουμένας πεζικὰς μας δυνάμεις.

Ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Σμολένσκης μετὰ τοῦ Μεράρχου Γ. Μαυρομιχάλη, τοῦ συνταγματάρχου Γιαννηκώστα καὶ ὀκτῶ ἱππέων εἶχον μεταβῆ αὐτοπροσώπως πρὸς κατόπτευσιν εἰς τὸν ἡμέτερον σταθμὸν τοῦ Ρεβενίου, ὅπου ἐδέχοντο ἀβλαβῶς τὰς βολὰς τῶν πυροβολείων τῆς Βίγλας.

Ταῦτοχρόνως ἤδη οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφελοῦμενοι τοῦ πολυαριθμοῦ τῶν δυνάμεόν των, ἐνήργουν ἀντιπερισπαστικὴν ἐπίθεσιν πρὸς τὸ Λατόμ, ἐντεῦθεν τοῦ Μπογαζίου-Τυρνάβου, ὅπου εὗρισκοντο δύο μόνον λόχοι τοῦ 8ου συντάγματος, ἀνίσχυροι ν' ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν πολυαριθμῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Σμολένσκης κατεῖδε τὸ ἐπισηφελὲς τῆς θέσεως, καὶ αὐθωρεὶ ἐσπευσεν ὁ Γιαννηκώστας νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἀμυνομένους διὰ τεσσάρων ἔτι λόχων.

Ἡ σύρραξις τότε ὑπῆρξε σφοδροτάτη.

Ἐπὶ δύο ὥρας ἐπάλαισαν ἐκατέρωθεν μετὰ πείσματος, τέλος δὲ οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, καταδιωχθέντες μέχρι ἀποστάσεως 600 μέτρων, ἐνῶ συγχρόνως ὁ λοχαγὸς Χάρων προέλασας προορρίζως τοῦ Προφήτου Ἡλίου, μέχρι 1500 μέτρων, κατέλαμβανε τὸ μοναστήριον «Παναγία Τζούμα» κἀνωθεν τοῦ σταθμοῦ Ἀσπρόχωμα. Περὶ δὲ τὴν 11 εἶχεν ἐπίσης σιγήσει καὶ ἡ Βίγλα.

Μετὰ μεσημβρίαν ἡ μάχη ἐπανελήφθη μὲ ὅμοια ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων ἀποτελέσματα.

Τότε ἡ Ταξιαρχία Σμολένσκη διετάχθη νὰ προχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ

ὀθωμανικοῦ ἐδάφους, κατέλαβε δὲ τὸν σταθμὸν Δαμασίου καὶ ἤρξατο προσβάλλουσα τὴν κωμόπολιν Δαμάσι.

Συνεπῶς, μέχρι τῆς 9ης ἐσπερινῆς ὥρας, ὅτε κατέπαυσε τὸ πῦρ, ἡ ἄμυνα τοῦ Ρεβενίου διεξήχθη νικηφόρος διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα. Ἄν δὲ ὑπῆρχον πλειότεραι διαθέσιμοι δυνάμεις ὁ Ἐτέμ θὰ ἔπαυε τὴν ἐπιούσαν θεωρῶν τόσον εὐχερῆ τὴν ὑπέρβασιν τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς.

Ἄλλ' εὐτυχῶς δι' αὐτὸν καὶ ἀτυχῶς δι' ἡμᾶς, εἶχε γὰρ κάμη μὲ ἀντίπαλον ἄκρως ἐξηντημένον καὶ ὅστις, ὅχι μόνον ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς δυνάμεις του δὲν ἠδύνατο, ἀλλ' οὔτε καὶ γὰρ τὰς ἐνισχύσῃ ἐπ' ἐλάχιστον εἶχε τὸ μέσον.

Ε΄.

Ἡ ἐκ Ρεβενίου ὑποχώρησις.

Ὁ Σμολένσκις προτείνει ἐπίθεσιν. — Διαταγαὶ τοῦ Διαδόχου. — Ἀντίθετοι διαταγαὶ τοῦ Μεράρχου. — Ὁ ἐχθρὸς ἀποκρούεται καὶ ὑποχωρεῖ. — Συνέπειαι τῆς συγκεντρώσεως τῶν λοιπῶν στρατευμάτων εἰς Μάτι. — Ἡ ἐκ Ρεβενίου ὑποχώρησις συνέπεια τῆς γενικῆς καταστροφῆς.

Ἡ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν προέλασις τῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη εἶχε γίνῃ καὶ ματαιωθῆ ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

Κατὰ τὴν 10ην π. μ. ὁ Σμολένσκις ἀνέφερεν εἰς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν ὅτι: «Καὶ ἐπιθετικὸν ἀκόμη θὰ ἠδυνάμην ν' ἀναλάβω ἀγῶνα, ἐν συνενοήσῃ μετὰ τοῦ Ταξιάρχου Μαστραπᾶ».

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἡ Ταξιαρχία Μαστραπᾶ εὗρίσκειτο ἤδη ἐν ὑποχωρῆσει, ὅπερ ὁ Σμολένσκις ἠγνόει.

Ὁ Διάδοχος λαβὼν τὴν τηλεγραφικὴν ταύτην ἀναφορὰν τοῦ

**Ἡ πυροβολαρχία Μάτσα βαίνουσα ἐκ Φερβάλων
εἰς Βελεστίνον.**

Σμολένσκη, ἀπεφάσισε συνδεδυασμένην ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Δαμασίου, καί, μετὰ μίαν ὥραν, ἐπεσιέλλετο πρὸς τὸν Σμολένσκη τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

«Συνταγματάρχῃ Μαστραπᾶ δίδονται ὁδηγίαι, διὰ διοικητοῦ 1ης Μεραρχίας, ὅπως συνενοηθῇ μεθ' ὑμῶν πρὸς ἐκτέλεσιν συνδεδυασμένης κινήσεως κατὰ Δαμασίου, ἵνα μεθ' ὑμῶν ἀποκρούσῃ ἐχθρὸν μέχρι Δαμασίου. Στρατεύματα 1ης Μεραρχίας διευθύνονται κατὰ Μπουγαζίου».

Συνάμα δὲ τὸ Ἀρχηγεῖον διεβίβαζε τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ εἰς τὸν Μαστραπᾶν.

Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι ἡ προέλασις ἐγένετο ἐπιτυχῶς, πεζικὸν δὲ καὶ πύροβολικὸν ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται πρὸς τὸν ἐχθρὸν ὅταν ὁ ὑπασπιστὴς τῆς Α' ταξιαρχίας ἔφερε προφορικὴν διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Α' Μεραρχίας νὰ ὑποχωρήσουν πάραυτα. Ὁ λαβὼν πρῶτος τὴν διαταγὴν ταύτην Δημόπουλος ἀπήντησεν ὅτι ἦτο δύσκολος ἡ ὑποχώρησις κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην καὶ ὅτι προτιμώτερον ἐθεώρει νὰ περιμείνῃ τὴν νύκτα.

Ὁ ὑπασπιστὴς ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄμεσον ὑποχώρησιν, ὅπερ καί, κατ' ἀνάγκην, ἐγένετο, τμηματικῶς ὅμως, διότι ἐν σώματι οἱ ἄνδρες θὰ ἐξετίθεντο εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ καὶ θὰ ὑφίσταντο σημαντικὰς ζημίας.

Τὴν ἐπιούσαν τὰ σώματα, ἀνασυνταχθέντα, ἐπεχείρησαν ἐκ νέου εἰσβολὴν ὁ δὲ διοικητὴς τῆς Β' ταξιαρχίας εἰδοποίησε τὸν Σμολένσκη ὅτι ἐνήργει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκ Μπουγαζίου, ὅτι ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων εἶχεν ἀποκρουσθῆ καὶ ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Δαμάσιον.

Τὸ πῦρ οὕτως ἐξηκολούθησε καθ' ὅλας τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας καὶ μέχρι τῆς 2ας μ. μ. ἐν Ρεβενίῳ καὶ τῆς 3ης μ. μ. ἐν Μπουγαζίῳ.

Μία ἐχθρική φάλαγξ ἐδοκίμασεν ἤδη νὰ προελάσῃ ἐξ Ἐλευθεροχωρίου πρὸς τὸ Δαμάσιον, ἀλλὰ αἰφνιδία ἐπίθεσις τοῦ ἰππικοῦ τῆς Γ' ταξιαρχίας τὴν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἐλευθεροχωρίον.

Ὁ ἐχθρὸς ἤδη, ἀπελπισθεὶς ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ διασπάσῃ τὴν

ζώνην ταύτην, ἐφαίνετο προτιθέμενος νὰ δοκιμάσῃ εἰσβολὴν ἀπὸ τὸ Μάτι, ἐκρίθη λοιπὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ Διαδόχου νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν ἐκδίωξιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς διόδου ταύτης.

Συνεπεία τῆς ἀποφάσεως ταύτης, τὴν 9 Ἀπριλίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Σαποντζάκης εἰδοποιεῖ τὸν Σμολένσκη νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του ὅτι, «πιθανὸν ἦτο νὰ τοῦ ζητηθῇ ἐνίσχυσις».

Εἰς ταῦτα ὁ Σμολένσκης ἀπήντησε : «Φροντίσατε ὅπως μὴ ἐλαττωθῇ ἡ δύναμίς μου, οὐδὲ καθ' ἓνα στρατιώτην, ἄλλως δυσκολωτάτη ἡ διαφύλαξις στενοῦ Ρεβενίου».

Τὴν 10 Ἀπριλίου οὐδεμία ἐσημειώθη τάσις τῶν Τούρκων πρὸς ἐπίθεσιν ὡς καὶ τὴν ἐπιούσαν, καταφανῶς μάλιστα οἱ Τοῦρκοι ἐφαινοντο ἐλαττώσαντες τὰς ἐκεῖ τε καὶ ἐν Μπουγαζίῳ δυνάμεις των, καὶ ἐγκαταλείψαντες πᾶσαν ἰδέαν εἰσβολῆς ἐντεῦθεν. Ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ ταύτης κυρίως ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων ἡ προσοχὴ ἐστράφη πρὸς τὸ Μάτι.

Ἐἶνε γνωστὸν ὁποίας καταστροφῆς ἀφρητορία ἐγένετο τὸ Μάτι, ἄνευ σχεδὸν συγκρούσεως. Γνωστὸν ἐπίσης ὅτι καταπλαγεὶς ὁ Διάδοχος ὅταν, περὶ τὴν 1ην μ. μ. ἐλάμβανεν ἐκ μέρους τοῦ Μαστραπᾶ τὸ τηλεγράφημα :

«Κατὰ διαταγὴν Μεράρχου, ἅπαντα τὰ ὑπ' ἐμὲ σώματα ὑποχωροῦσι πρὸς Λάρισαν», ἔσπευσεν εἰς Δένδρα ὅπου εὗρὼν τὸν Μέραρχον Μακρῆν ἠρώτησεν αὐτόν :

— Πῶς διατάξατε ὑποχώρησιν ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶχε κἂν προσβάλλει ;

— Κατόπιν τῶν συμβάντων τῆς προηγουμένης, Ὑψηλότατε, ἀπήντησεν οὗτος, ἐξέλαβα τὰς ὁδηγίας σας ὡς διαταγὴν ὑποχωρήσεως !

Τοιαῦται συγχύσεις ποῖα ἀποτελέσματα ἠδύναντο νὰ ἔχωσι ;

Καὶ ἀνεστάλη μὲν τότε ἡ ὑποχώρησις, αὐτοπροσώπως τοῦ Διαδόχου ἐπιβλέψαντος εἰς τὴν παράταξιν τῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦτο φανερότατα πλέον προσωρινόν. Καθ' ὅσον διετάσσετο μὲν ὑπὸ τοῦ Διαδόχου ἡ ἐκδίωξις τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ Μαιουῦ «πάση θυσίᾳ», ὁ διοικητὴς ὁμοῦ τῆς Α' Μεραρχίας ὑποστράτηγος Μακρῆς

διέτασσε τὸν ἐκεῖ ταξίαρχον «νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ στρατεύμα του καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς θέσεις ὅς κατεῖχε τὴν προτεροαίαν»!

Ἐν μέσῳ λοιπὸν πάσης αὐτῆς τῆς ἀλλοκότου συγχύσεως ἰδεῶν, μόνον τὰ ὑπὸ τὸν Σμολένσκη στρατεύματα ἐτήρουν τὰς θέσεις των, φύχραιμα καὶ ἔτοιμα εἰς πᾶσαν διαταγὴν. Ἄλλ' ἀπεμονώθησαν ἅμα τῆς καὶ ἐκ Ματίου ὑποχωρήσεως, πολὺν δὲ μᾶλλον τῆς κατόπιν ἐκ Δελερίων μετὰ τὴν σειρὰν τῶν ἐκεῖ ἀφίμαχῶν καὶ μεμονωμένων συγκρούσεων ἀτάκτου τοιαύτης πρὸς τὴν Λάρισαν.

Καὶ ὁμοίως τὸ γεγονός τοῦτο ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Σμολένσκη ὑπὸ τοῦ Μετάρχου του Γ. Μανρομχάλη ὡς δεινὴ ἦττα, ἣτις ἐξηνάγκασε τὰ ἐν Δελερίοις στρατεύματα εἰς ὑποχώρησιν.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 11ης Ἀπριλίου ὁ Σμολένσκη ἐλάμβανε τὸ λακωνικώτατον τηλεγράφημα:

«Ἐπιτηθεῖς ἐν Δελερίοις, ὑποχωρῶ Καζακλά. Λάβε τὰ μέτρα σου».

ΣΤ'.

Ἄπο Ρεβενίου εἰς Φέρσαλα.

Κρίσεις ἐνός ξένου. — Τὸ σφάλμα τοῦ Ἐπιτελείου. — Διαταγὴ πρὸς ὑποχώρησιν. — Τὰ στρατηγικὰ μέτρα τοῦ Σμολένσκη. — Ἐπὶ λόχου μάχονται μέχρι νυκτός. — Ἡ τάξις ἐν τῇ ὑποχωρήσει. — Πύρπολσις τῆς γεφύρου τοῦ Κουτσόχερου. — Ἀφίξις εἰς Φέρσαλα. — Λόγοι τοῦ Σμολένσκη.

Ὁ Γάλλος Συνταγματάρχης Πατρὸν ὡς ἐξῆς ἔκρινε τὴν ὑποχώρησιν τῶν στρατευμάτων μας ἐκ τῆς ὀρθοπετικῆς γραμμῆς:

«...Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐὰν ἐν τῇ μάχῃ τῇ δοθείσῃ πρό τινων ἡμερῶν ἐν Μάτι, ἐλάμβανε μέρος ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἀντί τινων προφυλακῶν, εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ εὗρισκοντο πλέον παρὰ τὸν Πηγειόν. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπισμένος εἰς ἀπόσταςιν (255 ἐν ὕλῳ χιλιομέτρων), χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ ἐν Κρήτῃ ἀπρακτοῦντα ἄριστα στρατεύματα, ἠγωνίζετο ἀνωφελῶς... Πῶς τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον δὲν ἐνεθυμήθη τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας κατὰ τὸ 1870 μᾶς ἐπροξένησε κατανομὴ ἐπίσης ἐλαττωματικῆ τῶν ὑμετέρων δυνάμεων; Θὰ εἶνε πάντοτε λοιπὸν ἀληθές, ὅτι ἡ πείρα τῶν παλαιότερων δὲν χρησιμεύει ποτὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους;...»

Δυστυχῶς, ὄχι!

Καὶ ἔπειτα τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ καλλίτερα.

Οὔτε τὴν ἐμπειρίαν εἶχε, οὔτε τὰ μέσα τὰ ἀπαιτούμενα.

Ὅταν δὲ λείπουν αὐτὰ τὰ δύο, ἡ ἀποθάρρυνσις ἐπέρχεται ταχεῖα καὶ ἐξαρθρωτικῆ.

Ἐν τούτοις ὑπῆρξε καὶ σῶμα στρατοῦ οὔτε ἀποθαρρυνθέν, οὔτε ἐξαρθρωθέν.

Ἡ ταξιαρχία τοῦ Σμολένοκη.

Ὁ γίγας τὸ ἀνάστημα Συναγματάρχης εἶχε γίγαντος ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν του, τοὺς ἐφροσιμάτιζε διὰ τοῦ ποραδειγματός του, τοῖς ἐνέπνεε τὴν πεποιθῆσιν διὰ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς ἀνδρείας του...

Ἄλλὰ, παρακολουθήσωμεν ἤδη αὐτὸν ἐν τῇ ὑποχωρητικῇ του πρὸς τὰ Φέροσαλα πορείᾳ.

Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, διὰ λόγους οἷς οὐδεμία στρατηγικὴ διεπίστωσέ ποτε, σκεφθὲν καὶ ἀποφανθὲν ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀμυνθῶμεν ἐν Λαρίσῃ, ἐγκατέλειπε τὸ προτείχιμα τοῦτο καὶ τὴν μεγάλην ἀμυντικὴν ἀρτηρίαν τοῦ Πηγειοῦ, ἀφῆκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ ὅλην τὴν ἀρκτικὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε ὁ στρατὸς ν' ἀνασυνταχθῆ καὶ ν' ἀμυνθῆ ἐν τῇ γραμμῇ Φερσάλων-Βελβοσίτου-Βόλου...

Πρὸς τὴν γραμμὴν λοιπὸν ταύτην διετάσσετο ἤδη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἡ Ταξιαρχία Σμολένσκη.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ λοιποὶ ἀπῆλθον ἀτίκτως, διεσκορπισμένοι καὶ ἐν πανικῶ, ἡ Γ'. Ταξιαρχία ἐξετέλεσε πορείαν μᾶλλον παρὰ ὑποχώρησιν.

Ὑπὸ τὴν σιβαρὰν χεῖρα τοῦ Σμολένσκη ἀπειράπη ἡ διασπορά. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ψυχραιμίας του ἀπεδιώχθη ὁ πανικός. Ἐν γογγισμῶ δὲ οἱ μὴ ἠττηθέντες ὑπεδέχθησαν τὴν πρὸς ὑποχώρησιν διαταγὴν.

Ἄλλὰ τί θὰ ἔπραττον ἀπομεμονωμένοι ὡς ἦσαν ἐντεῦθεν τῆς κοιλάδος τοῦ Ρεβενίου ;

.....

Περὶ τὰ μεσάνυκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Σμολένσκη ἐλάμβανε δευτέραν εἰδοποίησιν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Α' Ταξιαρχίας, ὅτι ἐγκαταλείπει τὸ Μπουγάζι Τυρνάβου καὶ ὑποχωρεῖ εἰς Λάρισαν.

Ὁ Σμολένσκη, πρὸ παντὸς ἄλλου, διέταξε μίαν διλοχίαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς πρὸς τὴν Γούνιτσαν τοῦ Πηγειοῦ ἐξόδου τοῦ στενοῦ, ἵνα μὴ τυχὸν προκαταλάβῃ ταύτην ὁ ἐχθρὸς καὶ πειραθῆ νὰ τοῦ κόψῃ τὴν ὑποχώρησιν.

Τέλος τὴν 3ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 12ης Ἀπριλίου ἐλάμβανε καὶ παρὰ τοῦ Διαδόχου τηλεγραφικὴν διαταγὴν διὰ τῆς ὁποίας παρηγγέλλετο ὅπως συγκεντρώσῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις καὶ ἦν ἐτοιμος ὅπως εἰς πρώτην διαταγὴν, ὑποχωρήσῃ εἰς Φέρσαλα.

Πάραυτα ὁ Σμολένσκη, προνοῶν περὶ τῶν πιθανῶν κινδύνων τῆς τοιαύτης ὑποχωρήσεως, διέταξε μίαν πεδικὴν πυροβολαρχίαν μετὰ δύο λόγων πεζικοῦ καὶ ἑνὸς τάγματος τοῦ 11ου συντάγματος νὰ ἀναλάβουν τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὑποχωρήσεως.

Ἔταξε δὲ τὰ λοιπὰ σώματα κατὰ τοιαύτην τάξιν ὥστε ν' ἀσφαλίση κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου τὴν ὑποχώρησιν.

Ὅταν δὲ ὁ ἐχθρὸς, μέναια πνέων κατὰ τῶν μὴ ἠττηθέντων, μόλις ἀντιληφθεὶς τὰς κινήσεις ταύτας, κατεδίωξε τοὺς ὑποχωροῦντας, διὰ σφοδροῦ πυρὸς πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ, ὁ Σμολένσκη διέταξεν,

ὑποστραφεῖς, νὰ σταματήσῃ τὸ ἀριστερόν τῆς παρατάξεως καὶ ν' ἀντι-
κρούσῃ τὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ σύγκρουσις διήρκεσε πεισματώδης μέχρι τῆς μεσημβρίας πε-
ρίπου, μὴ δυνηθέντων τῶν Τούρκων νὰ προβῶσιν οὔτε βῆμα.

Ἐπλησίαζεν ἤδη ἡ μεσημβρία ὅτε ὁ Σμολένσκις ἐλάμβανε νέαν
διαταγὴν τοῦ Διαδόχου διατάσσοντος αὐτὸν «νὰ ὑποχωρήσῃ πάραυτα
εἰς Φέροσαλα»,

Ἐποχρῶς νὰ ὑπακούσῃ, προέβη εἰς τὴν λῆψιν τῶν καταλλήλων
μέτρων.

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα εἶνε ἐκτάκτως ἀνώμα-
λον, ὁδοὶ δὲ κατάλληλοι διὰ πυροβολικὸν δὲν ὑπάρχουν, ἔκριεν ὅτι
τὸ πεζικὸν ἔπρεπε νὰ προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ πυροβολικοῦ.
Διέταξεν ὅθεν νὰ ὑποχωρήσῃ ἀμέσως τοῦτο «ἵνα μὴ καταδιωχθῇ, εὐ-
ρισκόμενον ὑπὸ δυσκόλους ἐδαφικὰς συνθήκας», καὶ κατόπιν νὰ ὑπο-
χωρήσωσιν αἱ ἐντὸς τῶν φαράγγων τοποθετημένοι ἐφεδρεῖαι τῆς ἀ-
γραμμῆς.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἀκόμη μαχόμενα στρατεύματα, διέταξεν ὅπως
ταῦτα τηρήσωσι τὰς θέσεις των, ὑποχωρήσωσι δὲ τελευταῖα, ἅμα θὰ
ἐπήρχειτο ἡ νύξ.

Τῶν διαταγῶν τούτων τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν ἀναλαβόντες οἱ διά-
φοροι σωματάρχαι ἤρχισαν ὑποχωροῦντες κανονικῶς, ἐνῶ τὰ περὶ
τὸ Ρεβένι λοφόβονα ἀντελάλουν ἀκόμη τὴν βροντὴν τῶν τηλεβόλων
καὶ τὴν τυφεκοβολὴν τῶν μαχομένων τμημάτων.

Ἡ Ταξιαρχία συγκεντρωθεῖσα οὕτω καὶ διαβᾶσα τὸν Πηνειὸν
ἀνενοχλῆτως παρὰ τὸ στρατηγικώτατον χωρίον Κουτσόχερο, ἔθηκε
πῦρ εἰς τὴν ἐκεῖ συνδέουσαν τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ξυλίνην γέ-
φυραν.

Οἱ 4 λόχοι τοῦ ἀριστεροῦ, οἵτινες ἔμειναν τελευταῖοι μαχόμενοι,
ἔφθασαν εἰς Κουτσόχερο τὴν 1 μ. μ.

Ἀπὸ Κουτσοχέρου ἡ φάλαγξ τοῦ Ρεβενίου, χωρὶς νὰ διέλθῃ
τῆς ἐγκαταλελειμμένης ἀπὸ τῆς προτερας Λαρίσης, προήλασε πρὸς
τὰ Φέροσαλα διὰ τῶν χωρίων Ἀλήφακα, Δοξαρά καὶ Μπουχλάρ, ὅπου,
λόγω τοῦ σκότους, παρεπλανήθη κατὰ τι βαδίσασα δυσμικῶς, καὶ μετὰ

πορείαν δυσχερεσιτάτην, ιδίως διὰ τὸ πυροβολικόν, ὅπερ εἶχεν ἐμπέσει τυχέως εἰς ἔδαφος ἐλώδες, ἔφθασε τὴν πρωΐαν εἰς τὸ χωρίον Χαπζόμπασι, ὁπόθεν ἐτρόπη τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰ Γκουσγουνάρια παραποτάμιον ὁδόν, διῆλθε δὲ τὸν Ἐνιπέα παρὰ τὸ χωρίον Βαολῆ.

Ἐκεῖ ἡ φάλαγξ, τελείως ἀνασυνταχθεῖσα, ἀνεπαύθη ἐπὶ τινα ὥραν, μεθ' ὃ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ Φέρσαλα πορείαν της, ἀφίχθεῖσα ἐκεῖ περὶ τὴν 10 ὥραν π. μ.

Ὅταν, βραδύτερον, ὁ Σμολένσκης, εὐρισκόμενος ἐν Κεφαλῶσει τοῦ Ἀλμυροῦ, ἠρωτήθη παρὰ τοῦ πολεμικοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Χρόνου» τοῦ Λονδίνου:

— Πῶς καὶ διατί, στρατηγέ, ἐγένετο ἡ ἐκ Ρεβενίου ὑποχώρησις;

— Ἡ διαταγή, κύριε, ἀπήντησε, προῆλθεν ἀπὸ τὸν Διάδογον.

Ἐν ἀρχῇ δὲν ἤθελα νὰ τὸ πιστεύσω καὶ ἐπερίμενα, ὅτι ἐπῆλθε δευτέρα, μᾶλλον ἐπείγουσα διαταγή ἐνόησα ἀμέσως τὸ μέγα σφάλμα ὅπερ εἶχε διαπραχθῆ, διεῖδον ὁμως ἐν ταύτῳ καὶ τὰς συνεπείας, ἃν ἠρνούμην νὰ ὑπακούσω. Ἐντούτοις καὶ πάλιν ἐδίσταζα νὰ ἐκτελέσω τὴν διαταγὴν, ὅτι καὶ τρίτη, μᾶλλον ἐπείγουσα τῆς δευτέρας, μὲ διέταξε νὰ ὑποχωρήσω ἀμέσως, ἀναγγέλλουσά μοι συνάμα ὅτι στρατὸς πρὸς βορρᾶν τῆς Λαρίσης δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀντελήφθην τότε ὅτι τὸ πᾶν εἶχεν ἀπολεσθῆ καὶ ὅτι καθῆκον εἶχον νὰ σώσω, χάριν τῆς πατρίδος, τὸν γενναῖον στρατόν, ὅστις μὲ ἠκολούθησεν εἰσβαλόντα εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος . . . .

— Ἡ ὑποχώρησίς σας;

— Ἡ ὑποχώρησίς μας ἐγένετο ἐν τάξει. Τίποτε δὲν ἀπωλέσαμεν καὶ οὐδεμία σύγχυσις ἐπῆλθεν. Ἐβασίσαμεν πρὸς τὰ ὀπίσω μὲ ὀφθαλμούς δακρύνοντας, εἶδομεν τὰς ἐλπίδας μας σβεσθείσας, μίαν ἐπαρχίαν ἀπολεσθεῖσαν, τὸν ἀτυχῆ μας στρατόν συγματισθέντα . . . .

Καὶ προσέθηκε, καθ' ἃ ἀναγράφει ὁ ἐν λόγῳ ἀνταποκριτῆς τοῦ «Χρόνου»:

«— Ἡμεθα βαθύτατα τεθλιμμένοι ἀναμφιβόλως, ἀλλ' ὅταν, κατὰ τὴν πρὸς τὰ Φέρσαλα πορείαν μας ἐνόησαμεν τι ἀκριβῶς εἶχε λάβει χώραν εἰς βάρος τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ μας, ἠλίπισαμεν ὅτι τὸ

θάρος μας θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ἐπανορθώσωμεν τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα, εὐρισκόμεθα δὲ τώρα ἐνταῦθα, ὅπως πράξωμεν τοῦτο !»

Ζ΄.

Ἐκ τῶν Φερσάλων εἰς Βελεστῖνον.

Συγκέντρωσις τῶν στρατευμάτων ἐν Φερσάλοις. — Πολεμικὸν Συμβούλιον : ἡ γνώμη τοῦ Σμολένσκη. — Ἀπόφασις ἀποστολῆς τῆς Γ΄ Ταξιαρχίας εἰς Βελεστῖνον. — Ἀνεπάρκεια τοῦ διηροδρόμου. — Ἡ πρωτοπορεία. — Τμηματικὴ ἀναχώρησις τῆς Ταξιαρχίας.

Τὰ στρατεύματα εἶχον ἤδη, ἅπαντα συγκεντρωθῆ ἐν Φερσάλοις, ἀλλὰ καὶ δλόκληρος ἡ νύξ τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Ἀπριλίου καὶ τὸ ἡμῖον τῆς τελευταίας ταύτης ἡμέρας παρήλθον ἐν ἀπραξίᾳ.

Μόλις περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ Ἀρχηγεῖον, συνελθὼν τῆς ἀφασίας του, συνεκάλεσεν εἰς συμβούλιον ἅπαντας τοὺς Μεράρχους καὶ Ταξιαρχούς ὅπως συσκεφθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων.

Μετὰ μακρὰν συζήτησιν καθ' ἣν ποικίλα καὶ ἀντιφατικὰ πολλάκις συνεζητήθησαν σχέδια, τῇ ἐπιμόνῳ ὑποδείξει τοῦ Ταξιαρχοῦ Σμολένσκη, ἀποδείξαντος δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων τὴν σημαντικότητα τῆς προτάσεώς του, ἐπινεύσει δὲ καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποσταλῆ μία Ταξιαρχία καὶ καταλάβῃ τὸ μεταξὺ Φερσάλων καὶ Βόλου κείμενον Βελεστῖνον, χάριν τῆς προστασίας τοῦ Βόλου, ὅστις ἠπειλεῖτο δι' ἀμέσου καὶ εὐχεροῦς καταλήψεως μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Λαρίσης.

Πρὸ παντός ὁ Βόλος ἐσώθη ἐκ τῆς ἀδρανείας ἣν ἐπεδείξατο ὁ ἐχθρὸς μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν ἐκκένωσιν τῆς Λαρίσης.

Ὅντως, ἂν ὁ ἐχθρὸς εἶχε τὴν διορατικότητα νὰ τὸ ἐνοήσῃ, θὰ προήλανεν ἤδη ἀμαχητὶ πρὸς τὸν Βόλον καὶ θὰ καθίστα, διὰ τῆς καταλήψεώς του, ἀδύνατον πλέον τὴν ἐν Φαρσάλοις ἀμύναν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, διότι, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, θὰ διέτρεχε τὸν σοβαρώτατον κίνδυνον νὰ προσβληθῇ καὶ ἐκ βορρᾶ συγχρόνως, ἀπὸ Λαρίσης, καὶ ἐκ τῶν πλαγίων (ἀνατολικῶς), ἀπὸ Βελεστίνου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ συνταγματάρχης Σμολένσκης εἶχε διορισθῆ Ἐπιτελάρχης τοῦ ἐν Φερσάλοις στρατοῦ, ὅπερ ἀνεπτέρωσεν ὅπωςδήποτε τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἐκδηλώσαντος μετὰ χαρακτηριστικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν πεποίθησίν του ἐπὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνδρείου Ταξιάρχου.

Ὁ Σμολένσκης ὅμως, κρίνων ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι του θ' ἀπέβαινον συντελεστικώτεραι ἐν τῇ ἐνεργῶ του δράσει, ὡς Ταξιάρχου, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὴν τιμητικὴν θέσιν, καὶ τώρα ἡ ὑπ' αὐτὸν ἀκριβῶς Ταξιαρχία ἐνεδεικνυτο, ὡς ἡ μᾶλλον συντεταγμένη, διὰ τὴν ἐκ Βελεστίνου ὑπερᾶσπισιν τοῦ Βόλου.

Οὕτω τὴν 14ην Ἀπριλίου, διαταγῇ τοῦ Διαδόχου, ἐσχηματίσθη «μικτὴ ἀνεξάρτητος Ταξιαρχία», ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἄδικτα στρατεύματα, καὶ τοιαύτη εἶχε μόνη ἡ Γ' Ταξιαρχία.

Ὁ Σμολένσκης ὑπέδειξεν εἰς τὸν Διάδοχον ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ν' ἀνεχώρει διὰ Βελεστίνον τὴν πρωίαν τῆς 15ης σιδηροδρομικῶς, διότι, ὡς ἐκ τῶν μαχῶν καὶ τῆς μακροῦς πορείας, τὰ στρατεύματά του ἦσαν κατάκοπα.

Εἰς τὰς ἀρχικῶς ἀπαριζούσας τὴν Ταξιαρχίαν Σμολένσκη δυνάμεις προσετέθησαν δύο ὀρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι ὑπὸ ἓνα ταγματάρχην, μία ἕλη ἵππικοῦ τοῦ 2ου συντάγματος, εἰς λόχος μηχανικοῦ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων χαρακωτικῆς, τὸ ΣΤ' εὐζωνικὸν τάγμα καὶ βραδύτερον (16 Ἀπριλίου) μία πεδινὴ πυροβολαρχία.

Ἦδη εἰδοποιεῖτο τηλεγραφικῶς ὁ διευθυντὴς τῶν Σιδηροδρόμων Θεσσαλίας ν' ἀποστείλῃ ὅσον τάχιστα ἀμαξοστοιχίας πρὸς παραλαβὴν τῶν στρατευμάτων, ἀλλ' οὗτος ἀπήντα ὅτι τῷ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον

πρὸ τῆς 4ης πρωινῆς ὥρας ν' ἀποστείλῃ εἰς Φέρσαλα περισσοτέρας τῶν τριῶν ἀμαξοστοιχιῶν, αἵτινες ἦσαν ἀνεπαρκέσταται πρὸς ταχεῖαν μεταφορὰν τόσου στρατοῦ.

Προνοητικῶς ἐνεργῶν τότε ὁ Διάδοχος ἐξέδωκε διαταγὴν πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἰππικοῦ ἀντισυνταγματάρχην Κ. Γρίβαν, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐξερευνήσεως καὶ πρὸς τὴν ὁδὸν Λαρίσης — Βελεσιῖνου, ἐπὶ σκοπῶ νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ ὁ ἐχθρὸς ἐκινεῖτο πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην.

Τὴν ἐπιούσαν, 15ην Ἀπριλλίου, ἔλαβε διαταγὰς ὅπως ἀναχωρήσῃ εἰς Βελεσιῖνον ἢ πρωτοπορεία τῆς Ταξιαρχίας.

Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν δύο ὑπὸ τὸν Μαστραπᾶν, μέχρι τινός, ὀρειβατικῶν πυροβολαρχιῶν Μήτσα καὶ Παῖκου, ὃν βαρέως ἀσθενοῦντα ἀντικατέστησεν ἤδη ὁ λοχαγὸς Ὀμηρίδης Σκυλίτσης, ἐκ μιᾶς ὕλης ἰππικοῦ ὑπὸ τὸν ὑπίλαρχον Γ. Μαυρομιχάλην, ἐνὸς τάγματος εὐζώνων, ἐνὸς λόχου μηχανικοῦ καὶ ἐνὸς λόχου πεζικοῦ· ἐπὶ κεφαλῆς δ' ἀπάντων τῶν σωμάτων τούτων ἐτέθη ὁ ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ Ἰ. Ἰωάννου.

Τὴν 6ην πρωινήν ὥραν τῆς 15ης Ἀπριλλίου τὰ σώματα ταῦτα παρειάσσοντο πρὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Φερσάλων καὶ ἐπεθεωροῦντο ὑπὸ τοῦ Ταξιάρχου Σμολένσκη.

Ἄλλ' ἢ ὑπηρεσία τοῦ σιδηροδρόμου μόλις τὴν 8ην ὥραν ἤδυνῆθη νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν ἀμαξοστοιχίας.

Καὶ τὰ μὲν πεζικὰ σώματα, ἐπιβιβασθέντα τοῦ σιδηροδρόμου, ἐφθασαν εἰς Βελεσιῖνον περὶ τὴν μεσημβρίαν, αἱ δὲ πυροβολαρχίαι, ἐκκινήσασαι πεζῆ, μὲ στήριγμα τὴν ἴλην τοῦ ἰππικοῦ, ἐφθασαν ἐκεῖ περὶ τὴν 3,30' μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ὁ Σμολένσκης, πρὸ τῆς ἀδυναμίας τοῦ σιδηροδρόμου νὰ παράσῃ ἐπαρκῆ τραῖνα πρὸς ταχεῖαν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, διέταξε τὴν μετάβασιν αὐτῶν πεζῆ.

Τοιοῦτοτρόπως, τὴν 8ην π. μ. διέταξε τὴν ἐκκίνησιν τοῦ 7ου συντάγματος καὶ διαδοχικῶς τῶν λοιπῶν, μέχρι τῆς 4,30' μ. μ. ὅτε, μὲ τὸ καταφθῆσαν τραῖνον ἀνεχώρησε τὸ Γ' τάγμα τοῦ 8ου πεζικοῦ μετὰ τοῦ διοικητοῦ του. Διὰ δὲ τῆς ἀμέσως ἐπομένης ἀμαξοστοιχίας

ἀνεχώρησε τέλος καὶ Ταξιαρχὸς Σμολένσκη συνοδευόμενος ὑπὸ λόγον τοῦ 8ου Συντάγματος τοῦ πεζικοῦ.

Ἡ τμηματικὴ αὐτῆ ἀναχώρησις τῆς Ταξιαρχίας θὰ ἦτο βεβαίως λίαν ἐπικίνδυνος, ἂν ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐδείκνυε τὴν ἀσύγγνωστον ἀδράνειαν ἣν προανεφέραμεν. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἀποφευχθέντος, οὐχ ἦπτον τὰ τμηματικῶς ἀφιχθέντα εἰς Βελεστίνον σώματα ἐδαπάνησαν πολὺν χρόνον ὅπως συγκεντρωθῶσι καὶ συσσωματωθῶσι.

Η΄.

Πρῶται ἀψιμαχίαι ἐν Βελεστίνῳ.

Τμηματικὴ ἀφίξις τῆς Ταξιαρχίας εἰς Βελεστίνον.—Σχέδιον ἀμύνης.

—Ἡ ἀναθάρρησις τῶν γυναικοπαίδων.—Λόγοι τοῦ Σμολένσκη.

—Πρώτη ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ.—Ἀπόκρουσις τῆς πρώτης ἐπιθέσεως.—Ὁ ἐχθρὸς ἀπομακρύνεται.

Παρακολουθήσωμεν ἤδη τὰ πρῶτα καταφθάσαντα εἰς Βελεστίνον σώματα τῆς Γ΄ Ταξιαρχίας.

Ἀνεφέραμεν ποῖα σώματα ἀπετέλεσαν τὴν πρωτοπορείαν τῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη.

Τὰ σώματα ταῦτα, καταφθάσαντα εἰς Βελεστίνον, ἐσιτάθμευσαν εἰς διάφορα περὶ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν σημεῖα.

Τὸ ΣΤ΄ εὐζωνικὸν καὶ δύο ἄλλοι λόχοι, ὁ τοῦ μηχανικοῦ καὶ εἰς ἐκ τῶν ἀπαριζόντων τὸ 7ον Σύνταγμα, φθάσαντα περὶ τὴν 11 π. μ. κατηνύλισθησαν ὀπισθεν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ ἐγκατέστησαν προφυλακὰς συγκειμένας ἐξ ἐνὸς λόχου ἀποσπασθέντος καὶ ταχθέντος δυσμικῶς τῆς παρουφῆς τοῦ δάσους καὶ ἐκατέρωθεν τῆς δια-

κλαδώσεως τῆς σιδηροδροδικῆς γραμμῆς Βελεστίνου — Φερσάλων — Λαρίσης.

Ἡ δὲ μοῖρα τοῦ πυροβολικοῦ μετὰ τῆς ὡς στηρίγματός της χρησιμευσάσης ἴλης τοῦ ἵππικοῦ, ἀφίκοντο περὶ τὴν 3 μ. μ. καὶ κατηνλίσθησαν ἐκατέρωθεν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, τοποθετηθεῖσαι προχείρως ἐπὶ χθαμαλῶν τινων λοφίσκων ὑπερκειμένων ἐξόπισθεν τοῦ πρὸ τοῦ Βελεστίνου ἐκτεινομένου δάσους, ὅπου καὶ ἀνεπαύοντα ἤδη οἱ ἄνδρες ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ κοπιώδους πορείας των, ἦν καθίστα ἔτι κοπιωδεστέραν ἢ ἀνεπαρκῆς ἐκ μέρους μερικῶν σωματαρχῶν γνώσις τοῦ Θεσσαλικοῦ ἐδάφους.

Σκοπὸς καὶ ἀποστολὴ πῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη ἦτο νὰ καταλάβῃ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Φερσῶν (Βελεστίνου), ἀπὸ τῆς λοφοσειρᾶς δηλαδὴ Καρὰ Δάγ, βοιωτανατολικῆς προεκτάσεως τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν, μέχρι τοῦ πρὸς τὴν λίμνην Κάρλαν ὑψουμένου κωνοειδοῦς λοφίσκου Πιλὰφ Τεπέ γραμμῆν, τοῦτέστιν ὁλόκληρον τὴν ἀμυντικὴν γραμμῆν τοῦ Βόλου, διὰ μέσου τῆς ὁποίας διέρχεται ἢ ἀπὸ Βόλου εἰς Λάρισαν ἄγουσα σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἢ ὁποία βορειότερον, διέρχεται διὰ τῶν χωρίων Γκερλῆ καὶ Ἀμπτουλάρ, τελευταίων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην σημείων μέχρι τῶν ὁποίων εἶχον προελάσει αἱ τουρκικαὶ προφυλακαί, χωρὶς ἀκόμη νὰ συναντηθῶσι μετ' ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὅλα τὰ Θεσσαλικά παρᾶλια καὶ ἰδιαίτερος ὁ λιμὴν τοῦ Βόλου ἔβριθον ἤδη γυναικοπαίδων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ γυμνά καὶ πειναλέα συνέρρεον ἐκ τῶν χωρίων καὶ τῶν ὄρεων πρὸς τὴν θάλασσαν ὁπόθεν ἀνέμενον μέσον σωτηρίας, ἤρχιζε δὲ ἐκ τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ νὰ παρατηρῆται ἔλλειψις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου, φθάσαντος εἰς τὴν μυθώδη τιμὴν τῶν τεσσάρων καὶ πέντε δραχμῶν κατ' ὀκτῶν !

Μόνη δὲ ἢ ἤδη ἀγγελθεῖσα ἱφίξις τοῦ Ταξιαρχοῦ Σμολένσκη εἰς Βελεστίνον ἤρχισε νὰ διαλύῃ τὸν δεινὸν πανικὸν ὅστις εἶχε ταταλάβει τὰ σπασσορευθέντα ἐν Βόλῳ πλήθη.

Ἐν τῷ προσώπῳ ἤδη τοῦ Κωνσταντίνου Σμολένσκη καὶ μόνα

διέβλεπεν ὁ ἀδίκως ταπεινωθεὶς ἑλληνικὸς κόσμος τὸν ἄνδρα ὅστις προώριστο νὰ τὸν ἐξαγάγῃ τοῦ αἰσχους καὶ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐν Θεσσαλία συντριβείς δὲν ἦτο ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀλλ' ἡ ἐπίσημος Ἑλλάς....

Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος δὲν εἶχε λησμονήσει ὅτι ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὴν κορυφογραμμὴν τῶν συνόρων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιφανοῦς ἀμύνης τοῦ στρατοῦ, ὁ στρατηγὸς τὸν εἶχεν εἶπει:

— Δεσπόζομεν τῶν θέσεων. Εἵμεθα ἀμυνόμενοι. Ταχέως ὁμως θὰ μεταβληθῶμεν εἰς ἐπιτιθεμένους!

Δὲν εἶχε λησμονήσει ὅτι διορισθεὶς Ἐπιτελάρχης τοῦ ἐν Θεσσαλία στρατοῦ πρὸς κατεύνασιν τῶν ἐξωργισμένων κατὰ τοῦ Ἐπιτελείου πνευμάτων, εἶχεν ἀποποιηθῆ τὴν τιμητικὴν ταύτην θέσιν, προκρίνας νὰ μείνῃ Ταξίαρχος καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ παλαιῶν αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος ἐχθροῦ.

Πεποίθησις δέ, ἅπαξ ἐδραιωθείσα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν, οὐδέποτε σιτηρίζεται ἐπὶ ἐκτιμήσεως ἐπιπολαίου.

Τὰ κατόπιν γεγονότα θὰ δείξουν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ἐν τῇ πεποίθησει του ταύτη, δὲν ἠπατήθη.

— «Τοῦρκος δὲν περνᾷ ἀπ' ἐδῶ!» εἶχεν εἰπεῖ ὁ Σμολένσκης ὅταν τῷ ἐνεπιστεύθη ἡ φρούρησις τῆς διόδου τοῦ Ρεβενίου.

Καὶ ἡ ὑπόσχεσις του ἐκείνη ἐπηλήθευσε.

Καὶ τότε λοιπὸν ὁ λαὸς εἶχε πλήρη πεποίθησιν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Σμολένσκης κατέλαβε τὸ Βελεστῖνον, «τοῦρκος δὲν θὰ περνοῦσε ἀπ' ἐκεῖ».

Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Βόλου οἱ τεταραγμένοι κάτοικοι καὶ οἱ ἐν ἀπογνώσει πρόσφυγες ἐνεθάρρησαν καὶ ἐσχημάτισαν πεποίθησιν ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας των, ὅταν ἔμαθον ὅτι ὁ Σμολένσκης εἶχε φθάσει εἰς Βελεστῖνον ὅπως κόψῃ τὸν δρόμον τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν πόλιν των.

Ἦδη, μόλις εἶχον παρέλθει 40' ἀφ' ἧς κατέφθασαν καὶ αἱ πυροβολαρχίαι Μήτσα καὶ Σκυλίτση, ἀμφότεραι ὀρειβατικαὶ καί, συνεπῶς, μὲ πυροβόλα μικροῦ διαμετρήματος, ὅτε μέγα νέφος κονιοροῦ, ὡσανεὶ ὑπὸ ἐλαυνόντων ἰππέων ἐξεγειρομένου, ἐπεφάνη ἐντιεῦθεν τοῦ βορειοδυτικῶς, πρὸς τὴν Λάρισαν, κειμένου χωρίου Γκερλιῆ.

Ἦτο 5η ὡς ἔγγιστα μεταμεσημβρινή ὥρα ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἐσημειώθη οὕτω κατευθυνόμενος ἐκ Λαρίσης εἰς Βόλον.

Τὰ ἑλληνικὰ σώματα δὲν εἶχον λάβει εἰσέτι τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ὅπως συνταχθῶσι καὶ καταλάβουν καταλλήλους θέσεις, μόλις δὲ ἤρχιζον διανέμοντα εἰς τοὺς ἄνδρας τὸ ἐξ ὀπτοῦ κρέατος συσοίτιον, πολλοὶ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν κωμόπολιν πρὸς ἀναζήτησιν τροφίμων καὶ ἄλλοι εἶχον μεταβῆ ὅπως ποτίσουν τὰ ζῶα, ὅτε ἐσημειώθη ἐκ τοῦ κοινοροῦ ὁ προελαύνων ἐχθρὸς ἀπροόπτως, ὡς ἐκ τοῦ ἀτελοῦς θυκτίου ἀσφαλείας.

Σύγχυσις, συνεπῶς, καὶ ταραχὴ ἀπερίγραπτος ἐπεκράτησεν ἐπὶ τινα λεπτὰ εἰς τὰς ἑλληνικὰς τάξεις, ἐν δὲ τῇ συγχύσει ταύτῃ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπαλογοισθῇ ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ ἐπακριβῶς τὸ σχέδιον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς προελάσεώς του.

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι οἱ τοῦρκοι, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λαρίσης, φροντίζοντες περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ Βόλου, ἐσκέφθησαν νὰ προβῶσιν εἰς κατάληψιν τοῦ Βελεστίνου, ὅπερ ἐνόμιζον κενόν, ὅπερ καὶ θὰ ἐπετύγγανον, ἂν δλίγας μόνον ὥρας ἤργει ἡ κατάληψις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πρωτοπόρων τῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη.

Λόγω τῆς πεποιθήσεώς των ταύτης οἱ τοῦρκοι προήλασαν μὲ μόνον δύο ἵλας ἵππικοῦ καὶ μίαν κατ' ἀρχὰς πεδινὴν πυροβολαρχίαν εἰς τὴν ὁποίαν προσέθησαν βραδύτερον ἑτέρας δύο, ὅταν εἶδον ὅτι εὗρισκον ἀντίστασιν ἐρρωμένην.

.....

Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν, ἐν ἀρχῇ, κατορθώσει νὰ προελάσῃ ἐπὶ τοσοῦτον ὡς ἐκ τῆς ἑλλείψεως ἐπαρκοῦς δικτύου προφυλακῶν, ὥστε νὰ μὴ δώσῃ εἰς τὸ ἡμέτερον στράτευμα καιρὸν νὰ παραταχθῇ ἐν τάξει.

Ἐν σπουδῇ λοιπὸν καὶ συγχύσει διετέθη ἀμέσως εἰς μάχην τὸ πεζικόν μας καὶ εἰς λόχος τοῦ ΣΤ' εὐζωνικοῦ τάγματος ὤδευσεν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ προχωρήσας 2 χιλιόμετρα πέραν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, πλησιάσας δὲ τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐχθρὸν εἰς ἀπόστασιν 800 μέτρων ἀνεπτύχθη ἀκροβολιστικῶς καὶ ἤρξατο σφοδροῦ πυρός κατὰ τοῦ προελαύνοντος ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ, ἐνῶ ὁ δεύτερος λό-

χος ἐμάχαιο ἀπὸ 1500 μέτρων, ὁ δὲ Γ' λόχος (τῶν προφυλακῶν) κατέλαβε τὰ παρὰ τὸ Βελεσιῖνον ὑψώματα, ὁ Α' τὰς ὑπωρείας τῶν ὑψωμάτων Ὀβρηᾶς τὸ Γάλα πυροβολῶν ἐξ ἀποστάσεως 700 μέτρων καὶ τέλος ὁ λόχος τοῦ μηχανικοῦ τὴν θέσιν Λατόμι.

Ἀνθωρεὶ τότε αἱ ἡμέτεραι ὀρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι, προχείρως τοποθετηθεῖσαι παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς κωμοπόλεως, ἤρξαντο σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἐπελαύνοντος ἐχθροῦ, ὅστις καὶ ἀνεχαιτίσθη ἐπὶ σιγμῆν, ἐκπλαγεὶς ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου ἐκείνης ὑποδοχῆς.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐνέργεια πρὸς ἀντίστασιν, ἃν καὶ πρόχειρος καὶ ἐν σπουδῇ γενομένη, ὑπῆρξε καλῆ.

Οὐχ' ἦτιον ὅμως, ἢ αἰφνιδία ἐμφάνισις τῶν Τούρκων ἔσχε καὶ τὰ οἰκτρά της συμπτώματα, ἐν τῇ συγχύσει εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ὁ στρατὸς ἡμῶν, καὶ διὰ τοὺς προμνησθέντας λόγους, ἀλλὰ κυρίως, λόγῳ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ταξιάρχου του, ὅστις θὰ τὸν συνεκράτει καὶ θὰ τὸν ἐνεθάρρυνε διὰ τοῦ παραδείγματός του, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς μέχρι πέρας τοῦ ἀγῶνος ἐπεδείξατο.

Ἄλλ' ὁ Σμολένσκις δυστυχῶς, θὲν εἶχε καταφθάσει ἀκόμη καὶ οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ δυνάμενος ν' ἀποτρέψη τὰς συνεπείας τῆς ἀπουσίας του.

Δύο οὐλαμοὶ ἵππικοῦ διετάχθησαν τότε νὰ ἐκτελέσωσι ψευδεπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, σταματήσαντος εἰς ἀπόστασιν $2\frac{1}{2}$ χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ καὶ βαδίζοντος ἤδη καλυπτομένου ὑπὸ τμήματος ἵππικοῦ ὅταν λοιπὸν τὸ ἡμέτερον ἵππικὸν ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν 250 μέτρων, οἱ Τούρκοι ἵππεῖς, ἐκτελέσαντες στροφῆν, ἀπεκάλυψαν τὸ ἐχθρικὸν πεζικόν, ὅπερ πυροβολῆσαν κατὰ τῶν ἱπέων μας τοὺς ἠνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὸν δεξιὰν παρυφῆν τοῦ δάσους, ὅπου σταματήσαντες ἀντέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν δι' ἐνὸς οὐλαμοῦ μὲ πυρὰ ἀπὸ ἵππου.

Ἄλλὰ τοῦτο ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν θέσιν τοῦ ἵππικοῦ μας καὶ τότε ἐδέχθη τὰς βολὰς τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ τὸ ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τοιοῦτοτρόπως ἐχθρικὸν σῶμα ἀπετελεῖτο, ὡς

**Ν. Γιαννικώστας, Συνταγματάρχης διοικητής του 8ου
έν Θεσσαλία Πεζικού Συντάγματος.**

ἔγγιστα, ἐξ ἑνὸς τάγματος πεζικοῦ καὶ μιᾶς ἐφίππου πυροβολαρχίας.

Ἦδη ἤρξατο μονομαχία μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων πυροβολικῶν σωμάτων.

Ἄλλ' οἱ πυροβοληταί μας εἶχον πινηθεῖ καὶ φύγει, τόση δὲ ὑπῆρχεν ἔλλειψις ἀνδρῶν, ὥστε οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξετέλουν ὑπηρεσίαν ἀπλῶν ὀπλιτῶν καὶ ὑπηρετῶν.

Ἐντούτοις, μετὰ πάλην διαρκέσασαν ἡμίσειαν περίπου ὥραν, ὁ ἐχθρὸς ἀπεμακρύνθη, καὶ ὑποχωρήσας, συνειτάχθη εἰς τὸ χωρίον Ριζόμυλος.

Σύγκυσις καὶ διασπορά. — Ἄφιξις τοῦ Σμολένσκη.

Αἱ κακαὶ διαδόσεις. — Ἀναίτιος διασπορά. — Φόβος κυκλώσεως. — Οἱ ιδιώται ἀγωγεῖς — Φυγὴ τοῦ ὑγειονομικοῦ σώματος. — Λαμπρὰ διαγωγὴ τῶν ἐμμεινάντων εἰς τὰς θέσεις των. — Λεπτομέρειαι τῆς διασπορᾶς. — Περιπέτεια ἀπὸ Βελεστίνου εἰς Βόλον. — Πλανῶνται καθ' ὁδόν. — Σῶμα στρατοῦ ἐν Βόλῳ. — Ἐν τηλεγράφημα τοῦ Σμολένσκη. — Ὁ Σμολένσκη συγκεντρώνει καὶ ἀνασυντάσσει τὴν Ταξιαρχίαν.

Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἤδη ὑποχωρήσει, ἀπομακρυνθεὶς τοῦ πεδίου τῆς πάλης. Τότε, ἄδηλον πῶς, διεδόθη ἀνὰ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τοὺς πέριξ λόφους, καὶ ὅτι, τοῦτο

πρόξαντες, ἀπέβλεπον εἰς νυκτερινὴν κύκλωσιν τοῦ ἀκεφάλου τούτου τμήματος τῆς Γ' Ταξιαρχίας.

Σύγχυσις λοιπὸν δεινὴ καὶ ἀταξία ἐπεκράτησεν ἐκ τούτου.

Ἐμφοβοὶ οἱ στρατιῶται καὶ ἀγνοοῦντες τί πράττουσι, πυροβολοῦσιν ἀσκοπίως.

Ἐκ τῶν ἐνόχων τούτων πυροβολισμῶν τῆς ἀλλοφροσύνης πίπτει νεκρὸς εἰς πυροβολητής.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἔτι χείρονα συντελοῦσιν οἱ ἀφρόνες αὐτοὶ πυροβολισμοί.

Τμήματά τινα, ἀγνοοῦντα πόθεν ἡ ταραχὴ καὶ αἱ ἐκπυρσοκροτήσεις καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρεια ἐυρισκόμενα τῆς φήμης περὶ ἐνδεχομένης νυκτερινῆς κυκλώσεως, ἐγκαταλείπουσι τὰς θέσεις των.

Μία διμοιρία τοῦ β' λόχου τρέπεται πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον.

Ἄλλη βαδίζει πρὸς τὸ χωρίον Βελεστίνον.

Ὁ γ' λόχος ὑποχωρεῖ πρὸς τὴν λοφοσειρὰν ἣτις ὑφούται ἀριστερόθεν τοῦ Βελεστίνου, ἐκτὸς τῆς διμοιρίας του ἣτις εἶχεν ἐκτελέσει τὴν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ἐπίδειξιν καὶ ἣτις ἤδη εἶχεν ἐνωθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν τμημάτων τῶν συγκεντρωθέντων καὶ καταυλισθέντων παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν.

Ἐντυχῶς ὁ δ' λόχος ἐτήρησε καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὴν θέσιν μάχης ἣν ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του εἶχε λάβει.

Τοῦ λόχου δὲ τούτου τὸ παράδειγμα ἠκολούθησε καὶ εἰς οὐλαμὸς τοῦ λόχου τοῦ πεζικοῦ, ἐνῶ ὁ ἕτερος, ὑποχωρήσας ἐν ἀρχῇ, ἐπέστρεψε κατόπιν εἰς τὰς θέσεις του.

Ἄλλὰ δὲν συνέβη τὸ αὐτὸ δι' ἄλλα, τὰ καὶ σπουδαιότερα τμήματα.

Ἡ μοῖρα τοῦ πυροβολικοῦ, καταπιηθεῖσα χωρὶς καὶ αὐτὴ νὰ ἐννοῆ πῶς καὶ διατί, ἐτράπη ἀτάκτως πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Βόλου, συμπαρασύρουσα μετ' ἑαυτῆς καὶ δύο οὐλαμοὺς ἵππικοῦ, μίαν διμοιρίαν εὐζώνων καὶ εἴκοσι πεζοὺς.

Τὸ ὑπόλοιπον, ἀφ' ἑτέρου, τοῦ ἵππικοῦ εἶχεν ἤδη τραπῆ ἐν ἄκρῳ ἀταξία καὶ διασκορῆ πρὸς τὸν Ἀλμυρόν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἐναρξιν

τῆς συμπλοκῆς, ἐνσπεῖραν τὸν πανικὸν πανταχοῦ ἀφ' ὅπου διήρχετο, εἰς τε τὸν στρατὸν καὶ τοὺς κατοίκους.

Ἡ φυγὴ δὲ αὕτη τοῦ ἱππικοῦ συνέτεινε καὶ εἰς ἄλλο τι ἀκόμη χειρότερον :

Οἱ ἰδιῶται ἀγωγεῖς, κατατρομάξαντες καὶ νομίσαντες ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἐκτοπίσει τοὺς ἡμετέρους καὶ τοὺς κατεδίωκεν ἤδη κατὰ πόδας, ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν τύχην τῶν τὰ ὑλικά τοῦ στρατοῦ καὶ ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν ἀλλοφρονοῦντες.

Ὁ λόγος τοῦ μηχανικοῦ ἐπίσης ἐτρόπη, λαβὼν τὴν πρὸς τὸν Βόλον ἄγουσαν, ὅπου καὶ διεσπάρη.

Καταμηθεῖς δὲ λόγῳ τῆς νυκτὸς καὶ τῆς συγχύσεως εἰς μυρίας μικρὰς δμάδας, πολλαὶ παρήλθον ὥραι ὅπως κατορθώσει νὰ συγκεντρωθῇ καὶ πάλιν, νὰ ἀνασυνταχθῇ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ὁρισθεῖσας αὐτῶ θέσεις.

Καὶ τὸ οἰκτρότερον πάντων !

Τὸ ὑγειονομικὸν σῶμα, πλὴν ἐλαχίστων φιλοτίμων ἀνδρῶν, καταλιπὸν ἔρμαιον τῆς τύχης καὶ τῆς διαρπαγῆς τὰ χειρουργικά τοῦ ἐργαλεῖα, τὰ σκεύη, τὰ φάρμακα καὶ τὰς ἀμάξας, εἰς ἣν θέσιν εἶχε καταυλισθῆ μόλις ἀφικθέν, ἐτρόπη ἐν δεινῇ ἀταξίᾳ εἰς φυγὴν, καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς Βόλον οἱ δὲ εἰς Ἀλμυρόν, ἀδιαφοροῦντες, ἐν τῇ ἀδικαιολογήτῳ συγχύσει τῶν περὶ τῆς τύχης ἥτις ἀνέμενε τοὺς ἐκ τῆς ἐπικειμένης συγκρούσεως τραυματίας....

Εὐτυχῶς διὰ τὸ γόητρον τῆς ταξιαρχίας, ἥτις δὲν εἶχεν ἀκόμη τὸ παρικμικρὸν στίγμα, οἱ ἀπομείναντες πιστοὶ εἰς τὰς θέσεις τῶν, ἐπεδείξαντο διαγωγὴν ἀξίαν ἐξόχου τιμῆς.

Μία μόλις δρᾶξ ἀνδρῶν, ἐξ εἰκοσι περίπου ἱπέων ὑπὸ ἓνα ἀνθυπίαρχον, — τοῦ ὁποῦ οὐδυστυχῶς μᾶς διαφεύγει τὸ ὄνομα, — οἷτινες εἶχον ἐμμένει εἰς τὰς θέσεις τῶν, ὁρμῶσιν ἤδη ἐν ἀκρατήτῳ καλλασμῶ ξιφῆρεις πρὸς ἀντιμετώπιον τοῦ ἐπερχομένου πολυαρίθμου ἱππικοῦ, ἐνῶ χρόνον τὰ πυροβόλα μᾶς ἠροεύγοντο κατ' αὐτοῦ τὸν θάνατον.

Ὅμοιως παρατάσσονται πάραυτα οἱ ζηλευτοὶ εἰς τὸ καθήκον εὐζωνοί, ἄρχονται δὲ καὶ οὗτοι σφοδροτάτου πυρὸς ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἤδη τελείως ἀναχαιτισθεὶς καὶ προσπαθῶν ν' ἀποφύγη πλήρη καὶ ἀσφαλῆ καταστροφήν, τρέπεται πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπὶ μικρόν, καί, προφθάσας, ἀποκρούπεται ὑπιοθεν μικροῦ γηλόφου ὀπόθεν ἄρχεται, κεκαλυμμένος πλέον, σφοδροτέρου πυρὸς κατὰ τε τῶν τηρούντων τὰς θέσεις τῶν ἡμετέρων καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐκείνων, οἵτινες ἐξηκολούθουν νὰ φεύγουν ἀγνοοῦντες καὶ αὐτοὶ ποῦ ἔβαινον ὡς ἐκ τῆς ἀλλοπροσύνης ὑφ' ἧς εἶχον καταληφθῆ.

Ἴδῃ ἡ τουρκικὴ πυροβολαρχία ἀρχίζει νὰ στενοχωρῆται ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν βολῶν τῶν ἡμετέρων.

Θέλουσα δὲ ν' ἀλλάξῃ θέσιν, παύει πρὸς στιγμὴν τὸ πῦρ.

Ἄλλ' ἡ διακοπὴ αὕτη ἀντὶ νὰ νομισθῆ παρὰ τῶν ἡμετέρων ὡς κατασίγασις ἢ ὑποχώρησις, ὡς ἦτο λογικόν, ἐκλαμβάνεται ὡς τέχνασμα . . .

Ἴδου ἡ πρώτη καὶ κυρία ἀφορμὴ τῆς διασκορῆς.

Ὁ διοικῶν τὴν μοῖραν τοῦ πυροβολικοῦ, πεπεισμένος ἤδη ὅτι ἐπρόκειτο πράγματι περὶ τεχνάσματος, μεταδίδει εἰς τὰς δύο ἡμετέρας πυροβολαρχίας τὴν διαταγὴν νὰ φορτώσωσι τὰ πυροβόλα καὶ ν' ἀναχωρήσωσι τάχιστα, διότι εἶχε φοβηθῆ σφοδροτέραν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν, παρ' ὅλην τὴν ἐντονον διατύπωσιν ἀνιδέτου γνώμης ἐκ μέρους πολλῶν ἀξιωματικῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Μήτσα, ἐπιμενόντων νὰ μείνωσιν ἐν Βελεσίτῳ . . .

Ὅταν δέ, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἐπῆλθε καὶ τὸ σκότος τῆς νυκτός, τὰ πάντα ἤρχισαν νὰ προσλαμβάνωσιν ὕψιν ἀγρίαν, σύγχυσις δὲ καὶ ἀταξία ἀνάιτιοι ἐπεκράτουν πανταχοῦ τοῦ διασπασθέντος στρατοπέδου.

Τῷ ἦντι ἀνάιτιοι, διότι ἂν τις κατώρθου τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ ἐξετάσῃ ψυχραιμότερον τὰ πράγματα, μετὰ τὰποτελέσματα τῆς πρώτης συρράξεως μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, θάντελαμβάνετο ὅπόσον εὖνους ὑπῆρχεν ἢ περιστάσις διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα . . .

Πράγματι, οἱ Τοῦρκοι, παύσαντες τὸ πῦρ, εἶχον καταλάβει θέσιν κατάλληλον, ὅπως, ἐξ αὐτῆς, δυνηθῶσι νὰ φύγουν χωρὶς νὰ ἐννοη-

θοῦν, οὐχὶ δὲ ὅπως ἐπιτεθῶσι μετὰ μεγαλειτέρων δυνάμεων, ὡς θὰ ἠδύνατο, πρὸς στιγμὴν, νὰ ὑποτεθῆ καὶ ὅπως, ἀτυχῶς, ὑπετέθη παρὰ τῶν ἡμετέρων, ὡς ἐκ τῆς αἰφνιδίας τῶν συγχύσεως καὶ τοῦ ἐπελθόντος σκοτούς . . .

Ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια αὕτη δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποδειχθῆ.

Δὲν εἶχε παρέλθει εἰσέτι ὀλόκληρος ὥρα ὅταν ὁ ἐχθρὸς, εὐρῶν στιγμὴν κατ'ἀλλήλον, ἐτράπη ταχέως πρὸς τὸ Γκερλῆ καὶ ἐκείθεν εἰς Λάρισαν.

Τὴν ἀνάλογον δὲ πρὸς τὴν τῶν ἡμετέρων σύγχυσιν ταύτην τοῦ ἐχθροῦ προσεπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι, οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλειψαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς συγκρούσεως καὶ τινα πυροβόλια.

Τοῦτο δὲ διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὰ συναποκομίσωσιν ἐλλείψει ἐπαρκῶν ἵππων πρὸς ἔλασιν, καθότι τὸ ἐλληνικὸν πυροβολικόν, μετὰ μεγάλης εὐστοχίας προσβαλὼν τὴν ἐχθρικήν πυροβολορχίαν, εἶχε κατορθώσει νὰ φονεύσῃ τοὺς πλείοτους τῶν ἵππων αὐτῆς.

Τιοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης, καὶ οἷονεὶ δοκιμαστικῆς, ἐν Βελεστίνῳ συρράξεως.

Ἐνῶ δὲ σημαντικαὶ ὑπῆρξαν τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι, αἱ τῶν ἡμετέρων εἰσὶν ἀνάξια λόγου, διότι μόλις ἔσχομεν ἓνα νεκρόν, τὸν δεκανέα τῆς 2ας πυροβολορχίας Σπηλιώτην, καὶ δύο τραυματίας, τὸν διοικητὴν ταύτης Ὀμηρίδην Σκυλίτην καὶ ἓνα ἀνθυπολοχαγόν.

Ἀλλά, παρακολουθήσωμεν τοὺς φυγάδας.

Ἀτυχῶς, ὡς προείπομεν, οἱ ἡμέτεροι δὲν ἀντελήφθησαν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Τοῦρκων, καὶ ἡ σύγχυσις συνεπῶς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἐνέδρας καὶ νέας ἐκ μέρους αὐτῶν αἰφνιδίας ἐπιθέσεως, ἔσχεν ἤδη μείζονα συνέχειαν.

Θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα κατὰ σειρὰν καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῶν τὰ οἰκτρὰ γεγονόνα τὰ λαβόντα χώραν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σμολένσκη.

Αἱ δύο τότε πυροβολορχίαι, ὡς εἶπομεν, οἱ ἐναπομείναντες ἵππεῖς καὶ τινες πεζοί, χρησιμεύσαντες ὡς ἀνιχνευτικὴ πρωτοπορεία τῶν

πυροβολαρχιῶν καὶ ὡς στηρίγματα αὐτῶν, ἀνεχώρησαν ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἄνευ λόγου διὰ Βόλον, διὰ μέσου τοῦ βορειανατολικῶς τοῦ Βελεστίνου ὑψομένου λόφου Πιλὰφ-Τεπέ.

Ἐκ τῆς παρεξηγήσεως ταύτης συνέβη καὶ κατὰ χειρότερον.

Οἱ διὰ Βόλον ἀναχωρήσαντες, μὴ θέλοντες ν' ἀκολουθήσωσι τὴν ἀμαχητὴν ὁδὸν Βελεστίνου-Βόλου, ἐκ φόβου μήπως αὕτη εἶχε καταληφθῆ ἤδη ὑπὸ τοῦ ἀνυπάρκτου καὶ ἐπίσης ὑποχωρησαντος ἐχθροῦ καὶ καταδιωχθῶσιν, ἠκολούθησαν ἑτέραν πάντι ἄγνωστον αὐτοῖς. . .

Τουτοτρόπως δέ, ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι ἀεννάως ἀποκρήμνους βραχολόφους ἢ ὄλισθηρὰ καὶ θαμνοσκεπῆ ὑψώματα, διέτρεχον τὸν κίνδυνον ἄφ' ἑνὸς μὲν νὰ παρατείνωσιν ἐπὶ μακρὸν τὴν παράφρονα πορείαν των, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ διασπαρῶσι καθ' ὁδόν.

Ἄν δὲ τοῦτο συνέβαιεν ἦσαν χαμένοι.

Διότι, ἐν ἐνδεχομένῃ στιγμῇ, δὲν θὰ ἦσαν ἱκανοὶ ν' ἀντιτάξωσιν τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν.

Εὐτυχῶς ὅμως, κατὰ τὴν κρισιμοτάτην ἐκείνην στιγμὴν, παρουσιάσθη Θεσσαλὸς τις γνωρίζων τὸ ἔδαφος καὶ τοῖς ὑπέδειξε στενωπὸν φέρουσαν, διὰ μέσου τῶν ἐδαφικῶν ἐκείνων ἀνωμαλιῶν, εἰς Βόλον.

Τοιουτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ φθάσουν ἔξωθεν τοῦ θεσσαλικοῦ τούτου λιμένος μόλις ὑπέφωσκεν ἡ πρωία τῆς 16ης Ἀπριλλίου κατόπιν δεκαώρου πορείας.

Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ νέα ἐπηκολούθησε σύγχυσις ἐκ νέας, κωμικῆς ταύτης, παρεξηγήσεως.

Ἐξωθεν τοῦ Βόλου ἐκτείνεται πυκνὸν δάσος ἐλαιῶν.

Τὰ δένδρα λοιπὸν ταῦτα, καὶ μάλιστα τὰ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ γηλόφων, ἐξελήφθησαν ὑπὸ τῶν συγκεχυμένων φυγάδων ὡς . . . ἱππεῖς καὶ ἀμέσως ἐσχηματίσθη ἡ ὑπόνοια ὅτι οἱ τοῦρκοι εἶχον ἴσως κατέλθει δι' ἄλλης ὁδοῦ καὶ καταλάβει τὸν Βόλον.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὑπόνοιαι ἦσαν φυσικώταται εἰς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὗρισκοντο οἱ φυγόντες πρὸς τὸν Βόλον.

Κάθε παραπάτημα ἔχει τὰς οἰκτιρὰς του συνεπείας.

Μία πρώτη ἀπάτη ἐπιφέρει πάντοτε μυριάς ἄλλας.

Αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ.

Ἄνεμενον δὲ τότε ἐκεῖ τὰ ὑποχωρήσαντα καὶ διασπασθέντα ἑλληρικὰ ἀποσπάσματα ὅπως τὰ προσβάλλον ἵνα τὰ διασκορπίσωσιν ἢ τὰ αἰχμαλωτίσωσιν.

Εὐτυχῶς καὶ ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ στιγμή τῆς πνευματικῆς συγχύσεως εὐρέθη ὁ ἐχέφρων καὶ ὁ σχετικῶς ψύχραιμος.

Ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Σταμάτιος Μήτσας.

Οὗτος διέταξε δύο ἵππεις νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ προβῶσιν εἰς ἀνίχνευσιν ἐν τῷ δάσει.

Οἱ ἵππεις οὗτοι προελάσαντες ἀμέσως, διέτρεξαν τὸ δάσος καὶ ἐπλησίασαν τὰς κορυφογραμμὰς τῶν λόφων.

Τότε κατεφωράθη ἡ ἀλήθεια.

Οἱ ἐκκληφθέντες ὡς τοῦρκοι ἵππεις, ἦσαν ἀπλούστατα... ἐλαιόδενδρα.

Εὐνόητος ἢ ἐκπληξίς τῶν φυγᾶδων.

Τότε συνῆλθον ἐπιτελῶς ἐκ τῆς συγχύσεως, συνεκεντρώθησαν καὶ ἀνασυνειάχθησαν.

Ἄν δὲν ἐπετυγχάνετο τοῦτο, ἂν ὁ Μήτσας δὲν εἶχε τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ διατάξῃ ἀνίχνευσιν, ἢ ὑπόνοια θὰ μειοτροπέτο εἰς πεποίθησιν καὶ θὰ διετάσσετο νέα ἴσως ὑποχώρησις, ἐν μεγαλειτέρῳ συγχύσει καὶ διασπορᾷ, ἐνῶ χρόνῳ οἱ Τοῦρκοι εὐρίσκοντο... εἰς Λάρισαν!

Ἐπὶ τὰς συνθήκας ἤδη ταύτας, — συνθήκας πολὺ εὐνοϊκωτέρας διὰ τὴν ἐξασθρωθεῖσαν πρὸς στιγμήν πειθαρχίαν, — τὰ τμήματα ταῦτα τῆς Ταξιαρχίας Σμολένσκη, ἀπουσία τοῦ μέλλοντος νὰ συγκρατήσῃ τοὺς πάντας ἀρχηγοῦ των, εἰσῆρχοντο, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τάξει, τὴν πρωίαν τῆς 16ης Ἀπριλίου, εἰς Βόλον, ἵνα ἐνσπείρωσι τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἤδη κατατρομαγμένους ἐκ τόσων ἀνεξηγήτων γεγονότων κατοίκους καὶ τοὺς πρόσφυγας, περὶ ὧν ὠμίλησαμεν προηγουμένως, ἀντὶ νὰ παραμείνωσιν εἰς τὰς ἐν Βελεστίνῳ θέσεις των, τὰς ὁποίας, πρὸ ὀλίγων μόλις ὥρων, τόσον ἐρρωμένως εἶχον ὑπερασπίσει αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἄνδρες, οἱ τότε μετατραπέντες, ἀσυναισθητῶς σχεδόν, εἰς φυγάδας.

Ἐν Βόλῳ παρέμειναν τοιοῦτοτρόπως οἱ ἄνδρες τῶν τμημάτων τούτων ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ὄρας ἐν τελείᾳ ἀπραξίᾳ, μεθ' ὃ ἐξηπλώθησαν πρὸ τῆς παραλίας, ἵνα ἀναπαυθῶσιν ἐπ' ὀλίγον καὶ συνέλθωσιν ἐκ τῆς φοβερᾶς κοπώσεως τῆς ἀναιτίου ἐκείνης καὶ ἔσπευσμένης νυκτερινῆς των πορείας . . . . .

Μόλις τότε εἶχε σημάνει ἡ δεκάτη προμεσημβρινὴ ὥρα ὅτε οἱ ἐξηπλωμένοι καὶ ἀναπαυόμενοι διετάσσοντο αὐθις νὰ συγκεντρωθῶσι .

Τούτου γενομένου, μετὰ τινος βραδύτητος, ὡς ἐκ τῆς νάρκης εἰς ἣν τοὺς εἶχε ρίψει ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ ἡ κόπωσις, τὸ οἶμα διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ οὐχὶ εἰς Βελεστῖνον, ἀλλὰ . . . εἰς Ἄλμυρόν !

Φανερόν ὅτι ἡ σύγχυσις ἐξηκολούθει ἐκ τῆς παραδόξου ταύτης διαταγῆς.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ὑπῆρχε πλέον ἐν Βελεστίνῳ ὁ ἀνὴρ ὅστις θὰ συνεκράτει τοὺς φεύγοντας, θὰ συνήνου τὰ ἐξαρθρωθέντα σώματα καὶ θὰ ἐπέβαλλε τὴν πειθαρχίαν εἰς τοὺς ἀσυναισθήτως στασιάζοντας.

Ὁ Ταξίαρχος Σμολένσκης εἶχε φθάσει εἰς Βελεστῖνον περὶ τὴν ἔσπεραν, ὕπου καὶ ἐπληροφορήθη τὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του διατρέξαντα.

Ὁργίλος ὁ στρατηγὸς διὰ τὴν προσβολὴν ἧτις προσεγένειο εἰς τὸ νικηφόρον του στρατεύμα διέταξε πάραυτα συγκέντρωσιν τῶν ἐν Βελεστίνῳ παραμεινάντων τμημάτων τῆς Ταξιαρχίας του, ἐζήτησε δὲ συνάμα νὰ μάθῃ τὰς λεπτομερείας τῶν διατρεξάντων.

Ἄμα λαβὼν τὰς πληροφορίες ταύτας ὁ Σμολένσκης ἐξαπέστειλεν αὐτοστιγμὴν διαταγὴν εἰς Βόλον πρὸς τὸ ὑποχωρῆσαν στρατεύμα, ἦν παραλαβὸν ἤδη ἀγγελιοφόρος δεκανεὺς τοῦ ἰππικοῦ, ἔσπευσε πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣν εἶχον ἀκολουθήσει οἱ φυγάδες.

Τούτους ὁ ἀγγελιοφόρος συνήνητησεν ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐντεῦθεν τοῦ Βόλου.

Διεκοίνωσε δὲ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τὴν διαταγὴν τοῦ Ταξιαρχου, διὰ τῆς ὁποίας παρηγγέλλετο ἀνὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως εἰς Βελεστῖνον καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς ἐγκαταληφθεῖσας θέσεις του.»

Ἡ λακωνικώτατη αὕτη διαταγὴ τοῦ Σμολένσκη εἶχεν ὡς ἐξῆς:

Ἰωάννην Ἰωάννου,

Μοίραρχον Πυροβολικοῦ

Βόλον

«Ἐπανέλθετε ἐνταῦθα μετὰ ἕλης ἱππικοῦ τάχιστα. Ἐντρέπομα διὰ λογαριασμόν σας.»

Ταξίαρχος

Κ. Σμολένσκης

Συγχρόνως δὲ ὁ στρατηγὸς ἐτηλεγράφει ἐκ Βελεσίνου καὶ εἰς Φέροσαλα πρὸς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν Διάδοχον τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικώτατα καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατεύματος καὶ διὰ τὸν χαρακτήρα του ὡς στρατιώτου σεβομένου τὸ καθῆκον καὶ τὴν πειθαρχίαν :

Ἐψηλότατε !

« . . . Μόνον διὰ τυφεκισμοῦ τῶν δειλῶν καὶ ἀμοιβῆς τῶν γενναίων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἐπανακτήσῃ τὸ ἠθικόν του.»

3ῆ Ταξιαρχία

Κ. Σμολένσκης

Μετὰ τοῦ Σμολένσκη εἶχε καταφθάσει καὶ ὀλόκληρος ἡ ὑπόλοιπος δύναμις τῆς Ταξιαρχίας περὶ τὸ ἑσπέρας καὶ κατηλύσθη ἄνωθεν τοῦ Βελεσίνου.

Μόλις καταφθὰς, ὡς εἶδομεν, ὁ Ταξίαρχος, «διέταξεν» καθ' ἑαυτοῦ ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς τὴν ἔκθεσίν του :

«Ὅπως οἱ σαλπικταὶ σημάτων ἐπανελημμένως γενικῆν συνάθροισιν, καὶ συνάμα διὰ τῆς σαλπικτος ἐκάλεσεν ἐπανελημμένως πτοὺς ἀξιωματικούς, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου κατώρθωσε νὰ συγκεν-

»πρώση τὸν λόχον, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου του, καὶ μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἠδυνήθη, ἕνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀγνοίας τοῦ ἐδάφους, γὰ φθάση ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Βελεστίνου λόφων, ὅπου ἀνεῦρε διεσκορπισμένον πρὸ θον Σύνταγμα τοῦ πεζικοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ν. Γιαννηκόωσαν, ἔνθα καὶ διέμεινε, περὶ δὲ τὰ ἐξημερώματα ἐβάδισεν ἀμέσως εἰς Βελεστίνον.»

I'.

Ἀνασύνταξις τῆς Ταξιαρχίας.— Ἡ ἀπραξία τῆς 16ης Ἀπριλίου 1897.

Τοποθέτησις τῶν διαφόρων σωμάτων περὶ τὸ Βελεστίνον.—Ποῦ εὐρίσκετο ὁ ἐχθρός.—Οἱ Τούρκοι ἀναλαμβάνουσι τὰ πυροβόλα των.—Κατοπτεύσεις Τούρκων: αἰχμαλωσία χωρικῶν.—Πυρπόλησις τοῦ Ριζομύλου.—Διαμοιβὴ τηλεγραφημάτων μεταξὺ Σμολένσκ, Διαδόχου καὶ Ὑπουργείου.—Ἡ ἔλλειψις τῶν Στρατοδικείων.

Οὕτω, τὰ ἐκ κακῆς τῶν πραγμάτων ἐκτιμῆσεως περιπλανηθέντα σώματα, κατόπιν τῆς παννυχίου των Ὀδυσσείας, ὑπέστρεψαν ἐκ Βόλου εἰς Βελεστίνον.

Τότε ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Μήτσαν πυροβολαρχία ἐτοποθετήθη ἐπὶ τινα λόφον, δεξιόθεν τοῦ Βελεστίνου ὑψουμένου, ἡ δὲ τοῦ τραυματισθέντος Σκυλίτη, ὃν ἀντικατέστησε τότε ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Φραντζῆς, ἀριστερόθεν ἐπὶ τινος χωματολόφου· ἐκεῖ δὲ ἀνεγείραντες προχείρους κλίνας διὰ τὰ πυροβόλα, ἀνεπαύθησαν οἱ κατάκοποι ἐκ τῆς θβώρου πύρεας καὶ τῆς προλαβούσης μάχης ἄνδρες.

Ἄλλὰ τότε ἡ ψυχὴ τοῦ στρατεύματος εἶνε παρούσα καὶ τὰ πάντα θὰ καθορισθῶσιν ὅπως ἐπιβάλλουσιν αἱ περιστάσεις, καὶ ἡ τιμὴ.

Ἡ δὲ παρουσία αὕτη τοῦ ἀρχηγοῦ, συνδυασθεῖσα μὲ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν τῶν συμβάντων τῆς προτεραίας, συνέτεινεν εἰς ἀναπτέρωσιν τοῦ φρονήματος τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀναστήλωσιν τοῦ πρὸς σιγμὴν διασαλευθέντος ἠθικοῦ των ἔλλειψε δὲ ἀπὸ τῆς σιγμῆς αὐτῆς πᾶσα ἀταξία καὶ σύγχυσις.

Γὰ διάφορα σώματα τῆς Ταξιορχίας του ὁ Σμολένσκις διέταξεν ὡς ἑξῆς :

Τὸ πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ἀπροφύλακτον μέρος, ὅπου εἶχε λάβει χώραν ἡ πρώτη σύγκρουσις, παρήγγειλε νὰ κενωθῇ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνδρῶν, ἀφενθέντος ἐκεῖ ὀλγαρίθμου μόνον σώματος, ὡς προφυλακῆς.

Ὁλόκληρος δὲ ἡ Ταξιορχία, ἀποσυρθεῖσα εἰς τὰ ἀριστερόθεν καὶ δεξιόθεν τῆς κωμοπόλεως ὑψώματα, κατέλαβεν ἀπάσας τὰς περιόπλους καὶ δεσποζούσας ἐκεῖνας θέσεις, ἐνῶ, ἐντὸς τοῦ δάσους τοῦ Βελεστίνου ἐτοποθετήθη ἰσχυρὰ πεζικὴ δύναμις, ἀποκρουθεῖσα ὀπισθεν τῶν δένδρων καὶ καταστᾶσα οὕτως ἀφανῆς ἀπὸ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ λόγῳ τῆς πυκνότητος τοῦ δάσους καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑψηλῶν χόρτων καὶ θάμνων.

Καὶ λεπτομερέστερον, τὰ σώματα παρετάχθησαν ὡς ἀκολούθως :

Τὸ Β' τάγμα, τρεῖς μὲν λόγους του ἔταξε βορειανατολικῶς τοῦ Βελεστίνου, μεταξὺ τοῦ δάσους καὶ τῆς πεδιάδος, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ἡ πρὸς τὸν Βόλον ἄγουσα ὁδός, — τὸν δὲ τέταρτον βορείως τοῦ τοῦ Βελεστίνου πρὸς τὴν δυτικὴν παρυφῆν τοῦ δάσους καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ.

Τὸ Γ' τάγμα δύο μὲν λόγους ἔταξε πλησίον τοῦ Βελεστίνου, τρίτον εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Πιλάφ Τεπέ καὶ τέταρτον παρὰ τὸν Βόλον.

Τὸ Δ' τάγμα παρετάχθη ὀλόκληρον ἐπὶ τῶν δυτικῶς τοῦ Βελεστίνου ἐκτεινομένων λοφογραμμῶν.

Τοῦ 8ου Συντάγματος εἰς μὲν λόγος (ὁ δ' τοῦ Γ' τάγματος) παρετάχθη ὑπερθεν τοῦ χωρίου Ντεμπεγλί, — ὁ α' τοῦ Β' τάγματος ἐτοποθετήθη ἀριστερόθεν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ἡ δὲ ὑπό-

λοιπος δύναμις τοῦ Συντάγματος ἐισποθετήθη ὡς ἀκολούθως :

Τὸ Α' τάγμα πλησίον τοῦ Βελεστίνου, τὸ ἐκ τριῶν λόχων Β' ἄνωθεν τῶν ὑπερκειμένων τοῦ χωρίου "Αγιος Γεώργιος" ὑψωμάτων, καὶ τὸ ἐπίσης ἐκ τριῶν λόχων συγκείμενον Γ' τάγμα ὁμοίως παρὰ τὸ Βελεστῖνον.

Ὁ β' λόχος τοῦ ΣΤ' τάγματος διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Κάπουρ-ναν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διόδου τῶν Καναλιῶν, οἱ δὲ λοιποὶ λόχοι τοῦ αὐτοῦ τάγματος παρετάχθησαν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τὰ ὁποῖα δεσπόζουσι τοῦ πεδίου, ἐξώπισθεν τοῦ Βελεστίνου καὶ δεξιόθεν τοῦ χωρίου "Αγιος Γεώργιος".

Ὁ λόχος τοῦ μηχανικοῦ παρετάχθη πλησίον τῶν στενῶν τοῦ Βόλου καὶ δὴ πρὸς τὸ Μάλ-Τεπέ.

Τῶν δύο πυροβολαρχιῶν τὰς νέας θέσεις ἐσημειώσαμεν ἤδη.

.....

Ὁ ἐχθρὸς εὗρισκετο ἤδη, κατὰ μέρος μὲν εἰς τὸ 1ῶρ. 30' περιπίου ἀπέχον βορείως καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν λίμνην Κάρλαν πεδιάδι κείμενον χωρίον Ριζόμυλος, μέρος δὲ ἔτι ἀπωτέρω, εἰς τὸ μέγα χωρίον Γκερλή. Ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα κεῖνται πλησίον τῆς τε ἁμαξητῆς ὁδοῦ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βόλου—Δαρίας.

Τοιοῦτοτρόπως τοποθετηθέντων τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων, οὐδεὶς ἄλλος ἐπεφαίνετο κίνδυνος ἐκτὸς τῆς ἀδυναμίας ἣν παρουσίαζον τὰ ὀρειβατικὰ αὐτῶν πυροβόλα, ἀπέναντι τῶν πλειοτέρων καὶ δὴ «πεδινῶν» τῶν τούρκων.

Τοῦτο δὲ διότι, ἐνῶ ἡ Ταξιαρχία εἶχε συγκεντρωθῆ ἐκεῖ τὴν πρωίαν τῆς 16ης Ἀπριλίου, μόλις τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην κατωρθώθη ν' ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον πυροβόλα «πεδινὰ» ἐκ τοῦ κεντρικοῦ στρατοπέδου Φερσάλων, ἐνῶ ταῦτα ἔπρεπε βεβαίως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀποσταλῶσι πρὸς πᾶν ἐνδεχόμενον.

Οἱ Τούρκοι ἐν τούτοις, ἀποσυρθέντες, ὡς εἶδομεν, τὴν προσηγουμένην, ἐσπέραν, κατόπιν τῆς ἀποκρούσεως τὴν ὁποίαν ἀπροόπτως ἀπῆντησαν, ἐγκατέλειψαν, ὡς ἐσημειώθη, τινὰ ἐκ τῶν πυροβόλων των, ἐλλείπει καὶ ἵππων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀναιτίου φόβου ὅτι θὰ κατε-

διώκοντο ἴσως, ἂν περέμενον ἐπὶ πλεον εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις.

Ὅταν ὁμως, μετὰ τινος ὥρας, κατεινόησαν ὅτι τοιοῦτόν τι δὲν συνέβαινεν, ἀποστείλαντες ἀνιχνευτὰς ἐβερβαιώθησαν περὶ τῆς ἐπικρατοῦσης ἐν Βελεστίνῳ ἡσυχίας, κατόπιν μάλιστα τῆς εἰς Βόλον ὑποχωρήσεως τῶν πρωτοπορειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ συνάμα περὶ τοῦ σπουδαιότερου δι' αὐτοὺς ζητήματος, ὅτι τὰ πυροβόλα των εἶχον μείνει εἰς ἅς θέσεις τὰ εἶχον ἀφήσει.

Τότε λοιπόν, ἐξαποστείλαντες ἐπαρκεῖς ἵππους, παρέλαβον αὐτὰ ἀνενοχλήτως, χωρὶς γὰρ ἐννοηθῶσιν ὑπὸ τοῦ εἰσέτι μὴ συνταχθέντος ἑλληνικοῦ στρατοῦ.-

.....

Οὕτως ἡ 16ῃ Ἀπριλίου παρήλθεν ἄνευ νεωτέρας συγκρούσεως ἢ ἄλλου τινος ἐπεισοδίου.

Τὴν ἡμέραν ταύτην ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι κατηνάλωσαν εἰς περιουλογήν, ἀνασύνταξιν καὶ παρατάξιν τῶν δυνάμεών των.

Ἰδιαίτερος ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἠροκέσθη εἰς κατοπεύσεις διὰ τοῦ ἵππικοῦ του, ἐπυροπόλησε δὲ καὶ μέρος τοῦ χωρίου Ριζόμυλος.

Τὴν πρωίαν ἐχθρικὸν ἀπόσπασμα ἵππικοῦ πλησιάσαν μέχρι τοῦ χωρίου Ντεμπεγλί, προέβη εἰς τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀόπλων πολιτῶν.

Ἄλλ' αἱ ἡμέτεραι προφυλακαὶ ἐννοήσασαι αὐτό, ὤρμησαν εἰς καταδίωξίν του, καὶ τότε οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν γὰρ ἀπολύσαι τοὺς συλληφθέντας.

Τὴν 9ην πρωινήν ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (16ης Ἀπριλίου) ὁ Ταξίαρχος Σμολένσκης ἀπέστειλε πρὸς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν Διαδόχου τηλεγράφημα δι' οὗ τῷ συνίστα τὰ ἐπόμενα :

Ἐψηλότατε !

α . . . Ἀνάγκη γὰρ φρουρηθῶσιν, ὑπὸ τμήματος στρατοῦ Φερσάλων, νδυτικαὶ ἀκρώρειαι ὄρους Κυνὸς Κεφαλαί, ὅπως ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐπιχείρησις τοῦ ἐχθροῦ διὰ κοιλάδος Μαύρου Ρέακος πρὸς Δουβλι-

»τάν, δυναμένη νὰ προσβάλλῃ ἡμέτερον στράτευμα ἐκ τῶν νό-
πτων . . .»

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ τηλεγραφήματός του τούτου ὁ Ταξίαρχος εἶ-
δοποιεῖτο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, ὅτι :

« . . . Τὰ ὑψώματα ἀπὸ Δροσκιοῦ μέχρι Κυνὸς Κεφαλῶν κατεί-
»χοντο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.»

Τὴν 3ην τέλος μ. μ. ὁ Σμολένσκης, διὰ νέου του τηλεγραφήμα-
τος, ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν μίαν «πεδινὴν» πυροβολαρχίαν, ἣν
ἐχαρακτήριζεν ἀπαραίτητον.

Ὁ Διάδοχος διέταξε ν' ἀποσταλῇ μία τοιαύτη, ἣτις ὅμως μόλις
τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης (17ης Ἀπριλίου) ἐφθάσεν εἰς Βελεσιτῖνον.

Συγχρόνως ὁ Διάδοχος ἀνεκοίνου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὸ τηλεγρά-
φημα τοῦ Σμολένσκη δι' οὗ τῷ συνίστα τιμωρίαν τῶν δειλῶν καὶ
ἀμοιβὴν τῶν ἐκτελούντων τὸ καθήκόν των, ζητῶν ὁδηγίαν περὶ τοῦ
πρακτέου.

Τὸ Ὑπουργεῖον εἰς ἀπάντησιν ἐξαπέστειλε πρὸς τὸν Διάδοχον
τὴν ὑπ' ἀριθ. 31847 διαταγὴν του, ἣτις εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Κατ' ἄρθρον 202 στρατ. νόμου, πᾶς στρατιωτικὸς ἐγκαταλείπων
»τὴν θέσιν του τιμωρεῖται διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν, τῇ ἀποφάσει
»στρατοδικείου ἀλλ' ἐκτὸς ἀνωτέρω ἄρθρου ληφθῆτω ὑπ' ὕψει ἄρ-
»θρον 219 τοῦ αὐτοῦ νόμου. Οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα διατάξαι.»

Τὸ Ὑπουργεῖον ἐτήρει πάντοτε ἐπιφυλακτικότητος ἀνεξηγήτους
εἰς τὰς διαταγὰς του, ὁσάκις κυρίως ἐπρόκειτο περὶ λήψεως μέτρων
ἀδοτηρῶν.

Ὡμίλει δὲ τόρα περὶ «ἐσχάτης τῶν ποινῶν» καὶ περὶ «στρατο-
δικείων,» ἐνῶ Στρατοδικεῖα παρακολουθοῦντα τὸ στράτευμα, ὡς συμ-
βαίνει εἰς ὅλους τοὺς στρατοὺς τοῦ κόσμου ἐν ἐκστρατεία, εἰς τὸ ἡμέ-
τερον στράτευμα . . . δὲν εἶχον οὐσιτηθῆ!

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παρατάξεως καὶ τῆς τοποθετήσεως τῶν
σωμάτων, διάστημα ὀλοκλήρου σχεδὸν ἡμέρας (16 Ἀπριλίου), ὁ Τα-
ξίαρχος Σμολένσκης εὗρίσκετο ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ λόφου, ὑψουμένου

εἰς ἀπόστασιν 5' ὀπισθεν τοῦ Βελεστίνου, ἐκεῖ δέ, ἀσκεπῆς ὑπὸ τὰς φλεγούσας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, συνέτασσε τὸ σχέδιον τῆς ἀναμενομένης μάχης.

ΙΑ΄.

Ἡ παραμονὴ τῆς μεγάλης μάχης.

Ἐγκατάλειψις τοῦ Βελεστίνου. — Περὶννοια τοῦ Στρατηγοῦ. — Λόγοι τοῦ Σμολένσκη. — Πρώτη προέλασις τοῦ ἐχθροῦ. — Ἐνθουσιασμός. — Ἀρχὴ δοκιμαστικῆς ἐπιθέσεως. — Τὸ πρῶτον θῦμα. — Μονομαχία πυροβολικοῦ. — Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ. — Ὁ Σμολένσκη εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός. — Χαρακτηριστικὰ ἐπισόδια. — Κινήσεις νυκτεριναί. — Συννεοήσεις μετὰ τοῦ Διαδόχου. — Μέτρα διὰ τὴν αὔριον.

Ἡ πρωΐα τῆς 17ης Ἀπριλίου εὗρηκε τὸν στρατὸν τοῦ Βελεστίνου ἐν πλήρει καὶ τακτικωτάτῃ πρὸς μάχην παρατάξει.

Πάντα τὰ σώματα κατεῖχον ἤδη τὰς ὑπὸ τοῦ Ταξιάρχου ὀρισθείσας αὐτοῖς θέσεις, ἐνισχύθησαν δὲ βραδύτερον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπὸ μᾶς ἔτι πεδινῆς πυροβολαρχίας ὑπὸ τὸν Δ. Πετρίδην, ἧτις καὶ ἐτοποθετήθη πάραυτα ἀριστερόθεν τῆς κωμοπόλεως.

Τόρα τὸ Βελεστίνον ἦτο σχεδὸν ἐντελῶς ἔρημον.

Οἱ κάτοικοί του εἶχον διασπαρεῖ τῆδε-κᾶκεῖσε, ἀναμένοντες τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης συρράξεως, ἧτις προοιωνίζετο τρομερὰ καὶ πεισματώδης.

Αἱ οἰκίαι τῆς κωμοπόλεως ἦσαν κατάκλειστοι, οἱ δ' εὐάριθμοι ἐναπομείναντες κάτοικοι εἶχον κλεισθῆ ἐντὸς τῶν ὑπογείων ἢ εἰς μέρη ἀπρόσιτα τῶν οἰκιῶν των.

Ὁ λοφίσκος ἐπὶ τῆς γυμνῆς τοῦ ὀποίου κορυφῆς εἶχε στήσει τὸ

Σώμα ελληνικού στρατού μεταβαίνον εις ενίσχυσιν
Ούδωας εν Βελεστίνω.

πρόχειρον στραταρχεῖόν του ὁ Ταξίαρχος Σμολένσκης ὑφούται περὶ τὴν θέσιν «Μνηματάκια,» δεσπόζει δὲ ἀπάσης τῆς πέριξ ἐκτάσεως, τοῦ δάσους καὶ τῆς πρὸς τὴν Λάρισαν καὶ τὰ Φέρσαλα ἐκτεινομένης εὐρείας πεδιάδος, ἧς φράττουν τὸν ὁρίζοντα αἱ Κυνὸς Κεφαλαί.

Ἦτο ἡ ἀρίστη διὰ τὸν στρατηγὸν θέσις, ὅπως καλλίτερον ἐκεῖθεν διευθύνῃ τὴν ἀναμενομένην μάχην.

Ὁ Σμολένσκης σκεπτικὸς ἀλλὰ ψύχραιμος, ἐκάθητο ἐνώπιον μικρᾶς τραπέζης, ἐν ὑπαίθρῳ τοποθετημένης, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχον τὰ πρὸς γραφὴν ἀναγκαῖα, τοπογραφικοὶ τινες χάρται καὶ ποτήριον ὕδατος.

Ὁ στρατηγὸς ἔκνυπεν ἐπὶ τῶν χαρτῶν, καί, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, διηύθυνε τὸ τηλεσκόπιόν του κύκλω ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του κατειλημμένων θέσεων.

Ἡ αὐστηρά του μορφὴ ἐξέφραζεν εὐχαρίστησιν ἐκ τῆς καλῆς παρατάξεως.

Καὶ πράγματι, ἂν ὑπῆρχέ τι ὅπερ κάπως ἀνησύχει τὸν στρατηγόν, ἦτο ἡ ἀνεπάρκεια τῶν δυνάμεων ὡς διέθετεν.

Ἄλλ' ἦτο ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἠττηθῇ!...

Πλησίον αὐτοῦ ἐκάθητο, ἐπὶ τινος λίθου, ὁ ἄξιος σύντροφός του ἐν τῇ ἀμόνῃ τοῦ Ρεβενίου συνταγματάρχης Ν. Γιαννηγκώστας.

Δύο δὲ γραφεῖς δεκανεῖς ἐξετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν των ὀλίγον ἀπωτέρω ἐπὶ τινος κιβωτίου μετασχηματισθέντος εἰς πρόχειρον γραφεῖον.

Ὀλίγον μακρύτερον ἦτο τοποθετημένη ἡ στρατιωτικὴ κλίνη τοῦ ἀρχηγοῦ, ἧτις πολὺ σπανίως ἐστέναξεν ὑπὸ τὸ ἠράκλειον σῶμά του κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου...

Ἐπὶ τοῦ λοφίσκου ἐκείνου ἐδέχθη ὁ Σμολένσκης μερικὸς ἐπισκέπτας, ἀντιπροσώπους τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου κυρίως.

— Οἱ στρατιῶταί μου, ἔλεγεν ὁ Ταξίαρχος πρὸς αὐτούς, ἐθαυματούργησαν εἰς τὸ Ρεβένι, πυροβοληταὶ καὶ πεζοί.

Καὶ προσέθετε :

— Τώρα, θὰ τοὺς δοκιμάσωμεν, σήμερον - αὔριον, καὶ ἐδῶ. Τί

νά σᾶς εἶπω; Ξεύρω κ' ἐγώ; ... Ἐκεῖ, ὅς τὰ Φέρσαλα, ἀνemiχθήσαν
 μέ τούς ἄλλους. . . .

Ἔσεισε τήν κεφαλὴν καὶ συνεπλήρωσε :

— Ἰὺν νὰ τούς ἀπεγοήτευσαν ὀλίγον. Ἐν τούτοις θὰ προσπα-
 θήσωμεν νὰ κρατήσωμεν τὰς θέσεις μας, . . . θὰ προσπαθήσωμεν. . .

Μετά τινος δὲ στιγμᾶς, καθ' ἧς καὶ πάλιν περιέφερε κύκλω τὸ
 τηλεσκοπίον του, ἐπανέλαβε δυσθύμως :

— Ὑπάρχουν, ἀτυχῶς, καὶ μερικοὶ δειλοὶ εἰς τὸν στρατόν μας,
 ὅπως, ἄλλως τε, εἰς κάθε στρατόν. . . Αὐτοὶ χαλοῦν καὶ τοὺς ἄλλους.

Καὶ ὡς κατακλεῖδα :

— Ἐπρότεινα εἰς τὴν Α. Υ. τὸν Διάδοχον νὰ τουφεκισθοῦν με-
 ρικὰ ὑποκείμενα. Νὰ ἰδῶ τί ἀπάντησιν θὰ λάβω.

Πλησιάζει μεσημβρία καὶ τίποτε ἀκόμη δὲν προαγγέλλει ἐπικειμέ-
 νην μάχην διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην.

Ὁ Ταξίαρχος, ἐν τούτοις, διατάσσει τὰ σώματα νὰ καταλάβωσι
 θέσιν μάχης καὶ τοὺς σωματάρχας νὰ ᾧσιν ἔτοιμοι εἰς πρώτην δο-
 θησομένην διαταγήν.

Ἄνὰ τὸ στρατόπεδον ἐπικρατεῖ συνεχῆς ἀγωνία. . .

Αἴφνης, ἐκ μακροῦς ἀποστάσεως, ἐντὸς τῆς πεδιάδος, ἀναφαίνον-
 ται νέφη μεγάλα κονιορτοῦ.

Εἶνε προάγγελοι τοῦ προσεγγίζοντος ἐχθροῦ, ὅστις, μετὰ μικρῶν
 ἔτι, θεᾶται ἐνεργῶν ἐπιδείξεις δι' ἵππικῶν τμημάτων χαρασσόντων
 ἐντὸς τῆς πεδιάδος μεγάλα τόξα καὶ κάποτε, προκλητικώτατα, ἀπο-
 τολμύοντων νὰ πλησιάζουν καὶ μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ δάσους, ὅπου εὐ-
 ρίσκονται αἱ προφυκακαὶ τῶν ἡμετέρων.

Ἄλλ' ἐκεῖ πυροβολούμενοι ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν μας ἐτρέποντο εἰς
 φυγὴν πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ὀλίγον κατόπιν ἐθεάθησαν τέσσαρες πεδιναὶ πυροβολαρχίαι τοῦ
 ἐχθροῦ, αἵτινες, ἀναχωρήσασαι ἐκ Ριζομύλου, κατέλαβον ἤδη τὴν κο-
 ρυφὴν λόφου ἀντικρύζοντος τὰς ἑλληνικὰς θέσεις, περὶ δὲ τὴν τρίτην
 μεταμεσημβρινὴν ὥραν σῶμα πυκνὸν ἵππικοῦ ἐθεάθη προελαῦνον ἐκ
 Ριζομύλου.

Ταυτοχρόνως, ἄλλα πολυάριθμα σώματα, πεζικοῦ ταῦτα, ἀνεπτύχθησαν μακρόθεν εἰς μακρὰς φάλαγγας, ἐξόπισθεν τοῦ δάσους τοῦ Βελεσίνου.

Τὰ σώματα ταῦτα, διαιρεθέντα ἐντὸς τῆς πεδιάδος εἰς δύο μεγάλα τμήματα, ἤρξαντο κατευθυνόμενα τὸ μὲν πρὸς τὰς ὑπωρείας τοῦ κατέναντι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Βελεσίνου ὑψομένου βουνοῦ «τῆς Ὀβρηᾶς τὸ Γάλα», τὸ δὲ πρὸς τὰ δεξιόθεν τῆς κωμοπόλεως ὑψώματα ὅσα δὲν εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἐτοποθετοῦντο καὶ δύο πεδιναὶ πυροβολαρχίαι τοῦ ἐχθροῦ μὲ προφανῆ πρόθεσιν ἐπιθέσεως οὐχὶ πλέον κατὰ τοῦ μετώπου τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως, ὡς εἶχε προὔποιεθῆ.

Ὡς ἐκ τούτου ἐκρίνετο ἤδη ἀναγκαία ἡ ἀλλαγὴ θέσεως διαφόρων τμημάτων τῆς ταξιαρχίας, ὅπερ καί, διαταχθέν, ἐξετελέσθη ἀθροεὶ μετ' ἄκρας τάξεως καὶ παραδειγματικῆς προθυμίας καὶ ταχύτητος.

Οἱ ἄνδρες ἐξηνωκράυγαζον ἐνῶ προὔχωρον γοργῶ βήματι διὰ μέσου τῆς ἀκαλύπτου πεδιάδος, ὅπως καταλάβωσι τὰς νέας τῶν θέσεις.

Ὁ στρατὸς εἶχεν ἀνακτήσει ἐντελῶς τὸ ἠθικόν του, μόλις ἤσθάνθη ἄνωθέν του τὴν διευθύνουσαν στιβαρὰν χεῖρα.

Ἐκ τῶν σωμάτων τούτων ἄλλα μὲν ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς τῆς πεδιάδος καὶ κατέμπροσθεν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ἐντὸς τῶν τῶν ὀργώσεων καὶ τῶν αὐλάκων τῶν ἐκεῖ ἐκτεινομένων ἀγρῶν, μὲ προορισμὸν ν' ἀποκρούουν τὰς κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἄλλα δὲ προὔχωρησαν μέχρι σχεδὸν τῶν προφυλακῶν, καταλαβόντες θέσεις καταλλήλους ὀπισθεν τῶν δένδρων τοῦ δάσους, ἵνα ἀποθήσωσι τοὺς Τούρκους ἂν τυχὸν ἐξεδήλουν οὗτοι τὴν πρόθεσιν γὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν πλαγίων—ἄλλα τέλος ἐτέθησαν ὡς στηρίγματα τῶν εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὑψώματα λαβουσῶν θέσιν ὀρειβατικῶν πυροβολαρχιῶν, καταλαβόντα τὰ πρόρριζα τῶν βουνολόφων.

.....

Τὴν 4ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν ὁ διευθυντῆς τῶν σιδηροδρόμων Θεσσαλίας, εἰδοποιεῖ τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν Διάδοχον ὅτι :

«... Ἀξιωματικοὶ εὐρισκόμενοι ἐντὸς μεταμεσημβρινῆς ἀμαξοστοιχίας μεταβαινούσης ἐκ Βόλου εἰς Καρδίτσαν, ἐπληροφορήθησαν ὅτι σῶμα ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ εἶχε στρατοπεδεύσει εἰς Δεδέριανην. Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Ἀἶβαλλ ἐπαηλεῖται».

Τὴν εἶδησιν ταύτην ἐτηλεγράφησε πάραυτα ὁ Διάδοχος πρὸς τὸν Σμολένσκην, ζητῶν συνάμα νὰ τῷ καταστήσῃ οὗτος γνωστὴν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

Ταυτοχρόνως ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς διέταξε νὰ καταληφθῇ ἐν σπουδῇ ὁ σιδηροδρομικὸς οὗτος σταθμὸς Ἀἶβαλλ δι' ἑνὸς λόχου μηχανικοῦ ἐκ τοῦ ἐν Φερσάλοις στρατοῦ.

Συγχρόνως ἤδη δύο ὀρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι τοῦ ἐχθροῦ κατελάμβανον ἕνα γήλοφον, ἐνῶ δύο πεδιναὶ ἑσταμάτων ἐντὸς τῆς πεδιάδος.

Τὰς δύο πρώτας ἀντίκρυζον, ἐξ ἀποστάσεως δισχιλίων περίπου μέτρων, δύο λόχοι ἑλληνικοῦ πεζικοῦ κατέχοντες ἐπίκαιρόν τι ὕψωμα, αὐτοὶ δὲ καὶ ἐδέχθησαν τὴν πρώτην προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ.

Οἱ λόχοι οὗτοι, ἀνήκοντες εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Νικήταν Παρίσην 4ον τάγμα, κατεῖχον θέσεις ὑπερθεὶν τῶν χωριδίων Ταμπικλῆ καὶ Κόνιαρη.

Τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐβάδισεν εἰς δύο φάλαγγας, ὡς εἶπομεν, ὧν ἡ μὲν διηυθύνετο πρὸς τὸν Ριζόμυλον, ἡ δὲ πρὸς τὸ ἄνω μνηστὴν χωριδιὸν Κόνιαρη.

Ἡ δευτέρα αὕτη φάλαγξ, σταματήσασα, ἀπέστειλε τμήμα ἰππικοῦ πρὸς κατόπτευσιν, μεθ' ὃ, ἀναπτυχθεῖσα πρὸς μάχην, προήλασε καὶ κατέλαβε τοὺς πρὸ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς Ταξιαρχίας γηλόφους, ἐνῶ συνάμα λόχος πεζικοῦ προὐχώρησε μέχρις ἀποστάσεως χιλίων μέτρων.

Ἐκεῖ ὅμως προσβληθεὶς ἀφρηθίως ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν ἐν τῷ δάσει καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἡμῶν, ἐξηναγκάσθη εἰς ὑποχώρησιν.

Περὶ τὴν 5 μ. μ. ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τοῦ πυροβο-

λικού του, προσβαλών κατ' ἀρχάς μὲν τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς Ταξιαρχίας, κατόπιν δὲ τὸ κέντρον αὐτῆς.

Τὰ πυροβόλα τοῦ ἐχθροῦ ἤρξαντο συνάμα συνεχοῦς πυρὸς καὶ κατὰ τῶν οἰκιῶν τοῦ Βελεστίνου, ἵνα ἐξαναγκάσωσι τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ν' ἀποκαλυφθῇ.

Κατόπιν ἐπειτέθησαν καὶ κατὰ τῶν προμνησθέντων δύο λόγων τοῦ πεζικοῦ μας δι' ὁμαδὸν πυρῶν, τὰ ὁποῖα ἔρριπτον ἐκ μικροτέρας διαρκῶς ἀποστάσεως, πλησιάζουσαι τὰς θέσεις αὐτῶν αἱ τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι.

Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι πεζοί, ἀφ' οὗ ἐπὶ τινα ὥραν ὑπέστησαν ἀκίνητοι τὸ πῦρ, προῦχώρησαν εἴτα πλαγίως, ὑπὸ τῷ λυσοῶδες πῦρ τῶν ἐχθρικών πυροβόλων, καί, καταλαβόντες τὴν πλαγίως καὶ ὀπισθεν τοῦ λόφου ἐκτεινομένην κλιτύν, ἀπέφυγαν εἰς τὸ ἐξῆς τὰ ἐπικίνδυνα βλήματα τῶν.

Ἐκεῖ, προχείρως ὀχυρωθέντες οἱ δύο λόγοι, ἐξηκολούθησαν μαχόμενοι, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς ἤρχιζε μάχην πυροβολικοῦ ἐναντίον τῶν ἡμετέρων ὀρεινῶν πυροβόλων, τοποθετημένων 600 μέτρα ὀπισθεν τῶν ἐν λόφῳ λόγων, καὶ κατὰ τῶν ἀκροβολιστῶν μας.

Περὶ τὴν 6ην μ. μ. πλήσσειται ὑπὸ ὀβίδος ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Ἰ. Πετροπουλάκης, ὅστις δικάζει τὴν πρώτην διμοιρίαν τοῦ 2ου λόγου, καὶ πίπτει ἐντὸς τοῦ προχώματος.

Ἐξ ἀποστάσεως 50 μέτρων ἀντιλαμβάνεται τὴν πῶσιν αὐτοῦ ὁ ἕτερος διμοιροῦντος ἑφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς Ἰ. Ρεμπουτοῦκος, ὅστις σπεύδει μετ' ἄλλων καὶ τὸν ἐξάγουσι τοῦ προχώματος.

Ἄλλ' εἶνε ἀναίσθητος, καὶ μετὰ δύο ὥρας ἐκπνέει, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ τὰς βαρείας ἀλγηδόνας τοῦ τραύματός του.

Εἶνε τὸ πρῶτον θῦμα τῶν ἐν Βελεστίνῳ μαχῶν...

.....

Τώρα ἡ πυροβολαρχία Φραντζῆ, μεταλλάξασα θέσιν, ἀπήντα λίαν εὐστόχως εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, προσβαλοῦσα συγχρόνως καὶ τὸ τουρκικὸν πεζικόν, ὅπερ, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ

του, είχε καταλάβει υπερέχοντα λόφον ἀριστερόθεν τοῦ Βελιστίου καὶ κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς βουνογραμμῆς Καρᾶ-Λάγ.

Ἡ εὐστοχία ὕμως τῶν ἡμετέρων πυροβολητῶν, καίτοι ὑστερούντων πολὺ κατ' ἀριθμὸν πυροβόλων καὶ μέγεθος ὀκλής, καταδεικνύεται ἀπαράμιλλος,

Ἐπανειλημμένοι ὀβίδες, ἐκτραγεῖσαι ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀθωμανικῶν τάξεων, ἀναγκάζουσι τοὺς τούρκους πεζοὺς νὰ διασπαρῶσι, διαιρούμενοι εἰς πολυάριθμα μικρὰ τμήματα· ἄλλαι δὲ τέλος τοὺς ἐκτοπιζοῦν τελείως καὶ τοὺς ἀπωθοῦσι πρὸς τὴν ὀπισθίαν κλιτὸν τοῦ λόφου.

Τούτου τελεσθέντος ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, ἀρχεται ἤδη ἡ κατὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Τούρκων ἐπίσης ἀποτελεσματικὴ ἐπίθεσις.

Ὁ Σμολένσκης ἤδη διέρχεται ἐφιππος τὰς τάξεις τῶν μαχομένων, ἐνθαρρύνων αὐτοὺς διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς τόλμης του.

— Ἄερα κοπανοῦν οἱ φίλοι Τούρκοι, ἔλεγε μὲ τὴν βραδεῖάν του καὶ ἤρεμον ἀπογγελίαν ὁ Ταξίαρχος. Ἐσοδεύουν τὰ πυρομαχικά των καὶ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τὰ ἔσοδεύωμεν καὶ ἡμεῖς ἄδικα.

Κλίποιος πολίτης, παριστάμενος ἐκεῖ τυχαίως ἠθέλησε νὰ ὑποβάλλῃ τὴν γνώμην του εἰς τὸν Ταξίαρχον.

— Ὑποθέτω, στρατηγέ, εἶπεν, ὅτι, διὰ προελάσεως τοῦ δεξιοῦ μας πρὸς τὸ δάσος, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν τὰ νῦστα τοῦ ἐχθροῦ...

Τούτου γινομένου, ἦτο προφανῆς ὁ κίνδυνος νὰ προσβληθῶμεν ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν ἀπὸ Γκερλῆ δυναμένων νὰ κατέλθωσι νέων ἐχθρικῶν δυνάμεων.

Διὸ καὶ ὁ Σμολένσκης ἀπήγγησε μὲ ἐλαφρὸν μειδίαμα :

— «Τεθεῖτε σεῖς ἐπὶ κειραλῆς καὶ προχωρήσατε, ἂν ἀγαπᾶτε!»

Μετ' ὀλίγον συναντῶ τὸν Ταξίαρχον κλίποιος δεκανεὺς, καὶ τῆ λέγει :

— «Κύριε Ταξίαρχε, ἔχω ἓνα παράπονον».

— Τί τρέχει, παιδί μου ; ἐρωτῶ μετ' ἐνδιαφέροντος, διότι συνήθιζε πάντοτε νὰκούῃ τὰ παράπονα καὶ τῶν ἀπλῶν στρατιωτῶν.

— Ἦλθαν καὶ μ' ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν θέσιν μου, ἐνῶ ἔσακάτευα τοὺς Τούρκους . . .

— Ἦλθαν νὰ σὲ ἀντικαταστήσουν, διότι θὰ εἶχες κουρασθῆ.

— Δὲν ἐκουράσθηκα διόλου καὶ ἄδικα μὲ ἀπεμάκρυνεν ὁ κ. ἀνθυπολοχαγός.

— Τότε νὰ πᾶς πίσω εἰς τὴν θέσιν σου καὶ νὰ εἴπῃς εἰς τὸν κ. ἀνθυπολοχαγὸν ὅτι ἐγὼ σὲ διέταξα.

Καὶ ὁ φιλότιμος δεκανεὺς ἔσπευσε πλήρης χαρᾶς εἰς τὴν θέσιν του . . .

Τοσοῦτον θάρρος εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς ἄνδρας ἡ παρουσία τοῦ Ταξιαρχοῦ Σμολένσκη . . .

Ἦδη καὶ ἡ πυροβολαρχία Μῆτσα προσβάλλει δεξιόθεν τοῦ Βελεστίνου τὰς ἐπελαννούσας δύο ἴλας ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ μετ' ὀλίγας εὐστόχους βολάς, ἀναγκάζει αὐτὰς νὰ διασκορπισθῶσι καὶ νὰ τραπῶσι προτροπάδην πρὸς τὸ Γκερλῆ, καταλιποῦσαι ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀρκετοὺς νεκρούς, ἱππεῖς καὶ ἵππους.

Τὸ πῦρ ἐξηκολούθησεν ἐκατέρωθεν μέχρι τῆς ἐπελεύσεως τοῦ σκοτότους, μεθ' ὃ ἔπαυσεν ἐντελῶς.

Ἦτο φανερόν ὅτι ἡ ἐπίθεσις αὕτη τοῦ ἐχθροῦ ἦτο δοκιμαστικὴ καί, οἷονεὶ, ἀνιχνευτικὴ καὶ προωρισμένη νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν μελτωμένην διὰ τὴν ἐπιούσαν γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν θέσεων τῆς Γ Ταξιαρχίας.

Ἦρχιζεν ἤδη νὰ νυκτώγῃ, ὅτε πρὸ ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν συμπρατιόντων μετὰ τῆς ταξιαρχίας ἀνταρτῶν, ὑπὸ τὸν ἄξιον ὀπλαρχηγὸν Νταβέλην, ὡς σύνθημα καταφθασίας ἐνισχύσεως, ἐξηνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐπίθεσιν καὶ νὰ τραπῶσι κατὰ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν ἡμετέρων.

Τηλεβόλα τινα τοῦ ἐχθροῦ βάλλουσι ἐξόπισθεν τοῦ δάσους κατὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, μὲ πρόθεσιν νὰ καταστρέψωσιν αὐτήν, ἀλλ' αἱ ὀβίδες τῶν πίπτουν ἀστόχως καὶ οὐδεμίαν ἐπιφέρουσι βλάβην.

Συγχρόνως, περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ λοφοβούνου «τῆς Ὀβρηᾶς

τὸ Γάλα, τουρκικὸν πεζικόν, ἐπελθὼν διὰ τῆς πεδιάδος, ἀποπειρᾶται νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς εἰς τὰ πρόρριζα αὐτοῦ τοποθετημένους ἡμετέρους δούλους, ὅπως καταλάβῃ τὸ ὕψωμα, ἐπακολουθεῖ δὲ μικρὰ συμπλοκή, μετ' ἣν ὁ ἐχθρὸς, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀνθέξῃ, τρέπεται ἄπρακτος πρὸς τὰ ὄπισθον, ἀφ' οὗ κατέλιπεν εὐαρίθμους τινὰς νεκρούς.

Κατὰ τὴν νύκτα ὁ ἐχθρὸς ὠχύρωσε τὰς θέσεις ἃς κατεῖχεν.

Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως ἦτο τοποθετημένος εἰς λόχος εὐζώνων.

Οὗτος, ἀθελήσας νὰ καταλάβῃ καταλληλοτέραν θέσιν ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς, ἐξ ἧς ἐφοβεῖτο ὑπερφαλάγγισιν, εὔρεν ἀντίστασιν ἐκ μετέρου τῶν Τούρκων, προσπαθούντων ἐπίσης νὰ καταλάβωσιν ἀντιπῆν, ἀλλ' ὑπερλοχῶσε τελικῶς, γενόμενος κύριος, πληγωθέντος ἐνὸς «στρατιώτου».

Μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι «ἐπλησίασαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς ἀπόστασιν 25 βημάτων ἀπὸ τοῦ φυλακείου τῶν ἡμετέρων προφυλάκων καὶ ἤρξαντο κατασκευάζοντες λίθινα ὀχυρώματα».

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ὁ Σμολένσκις, μόλις παύσαντος τοῦ πυρός, ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν Διάδοχον, ἀναφέρον ἀὐτῷ τὰ συμβάντα καὶ ζητῶν ἕνα ἐνλοχυσὸν τοῦ σταθμοῦ Ἀϊβαλή.

Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Ταξιαρχοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

« Ὑψηλότητε !

« ... Πρὸς σταθμὸν Ἀϊβαλή ἀποστείλατε, παρακαλῶ, ταχέως ἐνλοχουσι καὶ εἰδοποιήσατε περὶ τούτου τηλεγραφικῶς καὶ ἐγκαίρως, «διότι δὲν ἔχω δύναμιν ἵνα ἀποστείλω πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ θὰ πῆνε λυπηρὸν νὰ χάσωμεν τὴν μάχην, ἐκ τῆς μὴ ἐγκαίρου καταλήψεως τοῦ μέρους τούτου. Παρακαλῶ καὶ πάλιν νὰ μὲ εἰδοποιήσητε τηλεγραφικῶς.

3η Ταξιαρχία

Κ. Σμολένσκις».

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ὁ Ἀρχηγὸς Διάδοχος ἐξέδοτο τὴν ἀκόλουθον, ὑπ' ἀριθ. 338 διαταγὴν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Β' Μεραρχίας :

« Ἀμα τῇ παραλαβῇ τῆς παρούσης διατάξατε ἐν εὐζωνικὸν τάγμα »
 » ἀναχωρήσῃ πάραυτα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Ἀϊβαλί καὶ κα-
 » ταλάβῃ τὴν θέσιν ταύτην, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἐξασφα-
 » λίσῃ τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τῆς εἰς Βελεστῖνον μαχομένης Γ' Τα-
 » ξιαρχίας.

« Ἡ κατάληψις τῆς θέσεως ταύτης εἶνε ὑψίστης σημασίας, διότι
 » ἐκ τῆς ἐγκαίρου καταλήψεως αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχῆς ἔκβασις τῆς
 » ἐν Βελεστίνῳ μάχης.

« Πέποιθα ὅτι τὸ τάγμα τοῦτο θέλει καταβάλλει πᾶσαν προσπά-
 » θειαν πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς ἣν ἀναθέτω αὐτῷ.

« Ἐν Φαρσάλῳ, τῇ 17 Ἀπριλίου 1897.

Συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν ταύτην ἡ Β' Μεραρχία ἐξαπέ-
 στείλει τὸ δ' εὐζωνικὸν τάγμα εἰς Ἀϊβαλί.

Ταυτοχρόνως ὁ Διάδοχος εἰδοποιεῖ τὸν Σμολένσκην περὶ τοῦ λη-
 φθέντος μέτρου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ὁ Διάδοχος διέτασσε τὸν Κυβερνήτην
 τῆς ἐν Βόλῳ ναυλοχούσης « Μυκάλης » νὰ μεταφέρῃ εἰς Στυλῖδα καὶ
 Χαλκίδα τὰ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ Βόλου πυρομαχικά, καταλείπων
 μόνον τὰ ἀναγκαιοῦντα διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Βελεστίνου.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἰς τὴν παράταξιν τῆς Γ' Ταξιαρχίας ἐγένοντο
 μερικαὶ τροποποιήσεις:

Τρεῖς λόχοι τοῦ Β' τάγματος τοῦ 8ου πεζικοῦ Συντάγματος ἐτά-
 χθησαν οὕτω εἰς γραμμὴν ἀνεπτυγμένην ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν δε-
 ξιόθεν τοῦ χωρίου Ἁγίος Γεώργιος λόφων.

Δύο δὲ λόχοι τοῦ Γ' τάγματος τοῦ 7ου πεζικοῦ Συντάγματος, ὃ
 εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, διετάχθησαν νὰ μετασταθμεύσωσι πρὸς τὴν διεύ-
 θυνσιν τοῦ Καρᾶ Δάγ, ὅπως ἀποτελέσωσι τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τῆς

δλης παρατάξεως, παρατασσόμενον ἀριστερόθεν τοῦ Δ' τάγματος τοῦ Ζ' πεζικοῦ συντάγματος καὶ τιθέμενοι εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν εὐζώνων τῶν ἐνισχυομένων τὸν σταθμὸν τοῦ Ἀϊβαλί.

IB'.

Ἡ γιγαντομαχία τῆς 18ης Ἀπριλίου.

I. — Λόγοι τοῦ Σμολένσκη. — «Ἐχομεν ὀλίγους φίλους . . .» — Ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου. — Σκέψεις, καὶ σχέδια τοῦ Ἐτέμ πασσᾶ. — Αἱ πρὸ τῆς 18ης Ἀπριλίου ἐνέργειαι τῶν Τούρκων. — Μέτρα ἀμύνης τῶν Ἑλλήνων. — Ἡ πρώτη ἐπίθεσις. — Εἰς λόχος εὐζώνων πρωταγωνιστῶν.

Ἦδη ἔχομεν νὰ περιγράψωμεν τὴν περιφανοσιτάτην κατὰ τὸν ἀτυχήμας πόλεμον νίκην τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

Τὴν νίκην τῆς 18ης Ἀπριλίου, ἣτις, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνύψωσε κατὰ πολὺ τὸν Σμολένσκη καὶ τοὺς ἀξίους του συμμαχητάς, ἐμπεδώσασα τὸ θάρρος τῶν ὁπλιτῶν μας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ὅσον ἀσύντακτα καὶ ἀνεπαρκῆ ἢν ὑποτεθῶσιν, ἦσαν ὅμως ἄξια καλλιτέρας τύχης καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑπελείποντο τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, ἂν ὁ πόλεμος διηρθύνητο ὅπως ἔδει νὰ διευθυνθῆ «ἀγῶν περὶ τῶν ὅλων», καὶ ἂν ἡ ἀπὸ ξηραῖς ἐνέργεια συνεδυάζετο μὲ τὴν ἀπὸ θαλάσσης τοιαύτην . . .

— «Εὐρίσκομαι ἐνταῦθα», — ἔλεγεν ὁ Σμολένσκης πρὸς ἀνταποκριτὴν τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Νέας Ὑόρκης», — ὅπως ὑπερασπίσω τὸν Βόλον, οἱ δὲ Τούρκοι δεόν νὰ διέλθωσιν ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ οἷς βεβαιῶ ὅτι δὲν θ' ἀποθάνω εὐκόλως . . .»

— «Τί φρονεῖτε, Στρατηγέ, περὶ τῆς νέας γραμμῆς τῆς ἀμύνης σας ;»

— «Ἐγὼ θὰ προυτίμων νὰ βαδίσω πρὸς τὴν Λάρισαν, ἀλλὰ μόνος δὲν δύναμαι νὰ τὸ πράξω. Ἔχω ἀνάγκη ἐπικουριῶν, φρονῶ δὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ σύμφωνος ἐνέργεια τοῦ Ἐπιτελείου καὶ τοῦ Διαδόχου. Ἄλλ' οἱ κύριοι οὗτοι δὲν σπεύδουν. Ὅταν θ' ἀνασυνταχθῇ ἐντελῶς ὁ στρατὸς ἡμῶν εἰς τὰ Φέρσαλα, τότε θὰ συμπράξωμεν μετὰ τοῦ στόλου καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ εἴμεθα εὐτυχέστεροι . . .

Καὶ προσέθηκε μετὰ τινος πικρίας :

— «Ἔχομεν ὀλίγους φίλους καί, ὡς ἐκ τούτου, τοὺς ἐκτιμῶμεν περισσότερο. Ἀνακοινώσατε εἰς τοὺς ἐν Ἀμερικῇ φίλους μας ὅτι δὲν πρέπει ἀκόμη ν' ἀπελπίζονται. Θέλομεν νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῆς σιλικίας των, πράττοντες ὅ,τι ἐπιβάλλει ἡμῖν ἢ διὰ πολυμόχθων ἀγώνων ἀποκτηθῆσα ἐθνικὴ τιμὴ !»

Ἄλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα, ἂν ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Σμολένοκῆς εἶχε δίκαιον διὰ τῶν μαχῶν τοῦ Βελεστίνου, εἰς ἄλλα ὅμως σημεῖα διέψευσαν τοὺς λόγους τοῦ στρατηγοῦ.

.....

Πρὸς γνῶσιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν σχεδίων τοῦ Ἐτέμ πασσᾶ διὰ τὸ Βλεστίνον, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως τῶν παρακολουθησάντων τὸν πόλεμον ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀντιπροσώπων τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου :

«Διὰ δύο λόγους», λέγει ἡ ἐκθεσις αὕτη, «ὁ ἀρχιστρατήγος Ἐτέμ πασσᾶς ἤθελε νὰ γείνη κύριος τοῦ Βόλου. Διὰ τὰ κόψη ἀφ' ἐνὸς » τὸν ἐκεῖθεν ἐπισιτισμὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἀναγκάζων αὐτὸν νὰ μεταφέρῃ τὴν γραμμὴν τῶν ἐπικοινωνιῶν του ἐπὶ τῆς ὄχι καλλῆς ὁδοῦ τῶν Φερσάλων, Δομοκοῦ, Λαμίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι » ἠλπίζεν ὅτι ἐν Βόλῳ ἤθελεν εὑρεῖ μεγάλα ἐφόδια πρὸς συντήρησιν » τοῦ στρατεύματός του.

«Τὸ ἐν Λαρίση τουρκικὸν Ἐπιτελεῖον ἐπληροφορήθη παρὰ » Μουσουλμάνων καὶ Ἑβραίων ἐρχομένων ἐκ Βόλου τὴν 14ην Ἀπριλλίου, ὅτι εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ταύτης ὑπῆρχε μόνον μικρὰ δύνα-

»μυς ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐξ 800 ἢ 1000 περίπου πεζῶν, καὶ αὐτῶν
»ἐξηγητημένων, ἀσυντάκτων καὶ ἐστερημένων παντελῶς ἡθικοῦ.

«Κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τούτων πιστεύων ὁ Ἐτέμ πασοῦς
»ὅτι ἤθελε συναντήσῃ ἀσήμαντον ἀντίστασιν, ἀπέστειλε τὴν 15ην τὸν
»Σουλεϊμάν-πασσᾶν μετὰ 11 ἰλῶν ἰππικοῦ (ὀλόκληρον δηλαδὴ τὸ
»13ον καὶ 14ον σύνταγμα καθὼς καὶ 3 ἴλας τοῦ βου) καὶ μιᾶς ἐπο-
»χομένης πυροβολαρχίας πρὸς κατάληψιν τοῦ Βόλου. Ταυτοχρόνως
»δὲ διηύθυνε κατὰ τοῦ Γκερλλ τὸ σύνταγμα τῶν ρεδίφηδων τῆς
»Προύσης πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰππικοῦ.

«Αἱ ἀποσταλεῖσαι ἴλαι ἀπετελοῦντο ἑκάστη ἐκ 50 ἰπέων, τὰ δὲ
»τάγματα τοῦ συντάγματος τῶν ρεδίφηδων ἐκ 500 ἀνδρῶν, ἐν ὅλοις
»πλουτέσει τὸ ὑπὸ τὸν Σουλεϊμάν πασοῦν ἀπόσπασμα περιελάμβανε
»δισχιλίους πεζοὺς, πεντακοσίους πεντήκοντα ἰππεῖς καὶ
»ἕξ πυροβόλα».

Τοσαύτη ἦτο ἡ δύναμις τῆς ὀθωμανικῆς πρωτοπορείας, ἣν προέ-
»λαβεν ἡ ἡμετέρα, καταλαβοῦσα τὸ Βελεστίνον τὴν ἑσπέραν τῆς 15ης
»Ἀπριλίου καὶ τρέψασα εἶτα τὸν ἐπιτεθέντα ἐχθρόν.

Συνεπεῖα τούτων τὴν ἐπιούσαν οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον ἐνίσχυσιν ἐνὸς
»εἰς συντάγματος ρεδίφηδων καὶ μιᾶς ἐποχομένης πυροβολαρχίας.

Τὰ δὲ λαβόντα χώραν πρὸς τῆς 18ης Ἀπριλίου γεγονότα ἐκτί-
»θενται ὑπὸ τοῦ Γαλλ. Ἐπιτελείου ὡς ἀκολούθως :

«Ἐπειδὴ ἡ τηλεγραφικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Λαοίσης καὶ Γκερλλ
»δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποκατασταθῆ, ὁ Ἐτέμ-πασοῦς ἐλάμβανε πολὺ ἀ-
»τελεῖς πληροφορίας ἐκεῖθεν. Θέλων λοιπὸν νὰ μάθῃ πληρέστερον
»τὰ σχέδια τοῦ Ναῖμ, ἀπέστειλε τὴν πρωΐαν τῆς 17ης Ἀπριλίου τὸν
»συνταγματάρχην τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Μαχμούτ-βέην (υἱὸν τοῦ Γαζῆ
»Μουχτάρ-πασσᾶ) ὅπως συναντήσῃ τὸ ἐν Γκερλλ σῶμα, διευκρινίσῃ
»τὴν κατάστασιν καὶ συσκεφθῆ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν του περὶ τῆς
»ἐνεργείας.

«Περὶ τὴν 1ην μ. μ., τὸ τουρκικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Ναῖμ
»-πασσᾶν, ἐξ 8 ταγμάτων, 11 ἰλῶν καὶ 2 πυροβολαρχιῶν ἀποτελού-
»μενον, ἔμεινε συγκεντρωμένον παρὰ τὸν σταθμὸν ὅτε ἐφθασεν ἐκεῖ

ἡ δὲ συνταγματάρχης Μαχμούτ-βέης, ὅστις πάραυτα συνδιασκέφθη μετὰ τῶν στρατηγῶν Ναϊμ καὶ Σουλεϊμάν.

Ἄποτέλεσμα τῆς συνδιασκέψεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις ὅπως προσβάλουν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸν ὁποῖον διὰ τῆς ἀπραξίας των ἔδιδον τὸν χρόνον νὰ ἀνασυνταχθῇ, νὰ ἐνδυναμωθῇ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς θέσεις του. Ἐμείνε μόνῃ πλείον ἡ σκέψις περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐπιθέσεως. Ὁ Μαχμούτ-βέης παρῆρθε ὅτι ἐγνώριζον μὲν κατὰ προσέγγισιν τὰς δυνάμεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, περὶ τῶν θέσεων ὅμως τὰς ὁποίας οὗτος κατεῖχεν εἶχον ἐντελῶς ἀορίστους πληροφορίας. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν τότε νὰ ἀποχωρήσουν εἰς δύο γραμμὰς.

Ἡ δυτικὴ γραμμὴ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας εὗρίσκειτο ὁ Σουλεϊμάν-πασσᾶς καὶ ὁ Μαχμούτ-βέης, καὶ ἦτις ἀπηροῦζετο ἀπὸ δύο πτάγματα, τὸ ἕνα ἰππικοῦ καὶ τῆς ἐποχουμένης πυροβολοῦχίας, ἐξεκίνησε τὴν 2αν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐκ Γκερλί βαδίσασα πρὸς τὸ Βελεσίτινον διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀποτελούσης προέκτασιν τῶν ὑπορειῶν τοῦ Καρὰ-Δάγ, καὶ δὴ πρὸς νότον τοῦ σιδηροδρόμου. Δύο λόχοι τοῦ τάγματος τῆς Προύσης ἀπειτέλουν τὴν πρωτοπορείαν, ἕτερος δὲ τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ πλαγιοφυλακίαν, βαδίζων ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ λόφου. Ἡ ἀποστολὴ τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἦτο νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν ἐχθρὸν, νὰ τὸν προσβάλῃ καὶ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ νὰ ἀποκαλύψῃ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς θέσεις του.

Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὅλου σώματος, ἀποτελοῦν τὴν ἀνατολικὴν γραμμὴν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Ναϊμ-πασσᾶ, ὡφείλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Γκερλί τὴν 2αν καὶ ἡμίσειαν μ. μ., λαμβάνον τὴν κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Βόλον ὁδόν. Φθάνον εἰς Ριζόμυλον τὸ ὑπὸ τὸν Ναϊμ σῶμα ἠδύνατο, κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ ἑτέρου σώματος τοῦ Μαχμούτ, νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν ἢ νὰ ἀναβάλῃ τὴν προσβολήν, ὅπως ζητήσῃ ἐπισχύσεις ἐκ Λαρίσης, ἐὰν οὗτος ἦτο ἰσχυρὸς καὶ καλῶς ὤχρωμένος. Ὁ συνταγματάρχης Σμουλένσκη εἶχεν ἐπωφεληθῆ τῶν δύο ἡμερῶν τῆς ἀπραξίας τῶν Τούρκων καὶ εἶχεν ἀνορούξει ταχύσκαπτα ἐπὶ τοῦ Πι-

»λάφ-Τεπέ και δυτικῶς τοῦ Βελεστίνου, ἐπ' ἄλλου δὲ λόφου εἶχε κατασκευάσει πυροβολεῖα».

Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη στεφθεῖσα ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐπέφερε καὶ τοῦτο συνάμα τὸ ἀποτέλεσμα διὰ τοὺς Τούρκους στρατηγούς, ὅτι ἀπεκάλυψε τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἀσθενεστεράς, ἐφικτὴν δὲ συνεπῶς καὶ ἀναγκαίαν τὴν ἐκ μέρους ἐκείνων ἐπίθεσιν. Καὶ βεβαίως θὰ ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ των, διότι αἱ δυνάμεις ὡς ἠδύναντο νὰ διαθέσωσιν οὗτοι ἦσαν ἀσυγκρίτως ἀνώτεραι τῶν τοῦ Σμολένσκη. Διὰ νυκτὸς ὅμως ὁ Διάδοχος ἐξαπέστειλεν ἐπισχύσεις εἰς τὸν Σμολένσκη καὶ οὕτω πῶς τὴν ἐπιούσαν (18 Ἀπριλίου) ἠδυνήθη σῦτος νὰ παρατάξῃ ἐπαρκεῖς πρὸς κρατεράν ἄμυναν δυνάμεις. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Σμολένσκη δὲν ἦτο ἐκ τῶν εὐκόλως ἠττωμένων διότι δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς εὐκόλως ὑποχωροῦντας.

Ἡ ἀπόφασίς του ἦτο ὠρισμένη.

Ἡ θὰ ἐνίκα ἢ θὰ ὑπεχώρει ἀφ' οὗ κατεστρέφετο — τότε μόνον...

Καὶ τὰ κατόπιν πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἔσφαλεν εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του ὁ στρατηγός.

Εἰς τὰς μετέπειτα σελίδας θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ὑπὸ ποίας συνθήκας συνεκροτήθησαν αἱ ἐν Βελεστίνῳ μάχαι τῆς Γ' Ταξιαρχίας.

Αἱ μάχαι αὗται ἀπέδειξαν ἀκόμη ὅτι καὶ εὐάρριθμος στρατός, καλῶς διηκούμενος καὶ ἔχων ἀρχηγὸν θέλοντα νὰ μὴ προσβληθῇ καὶ νὰ μὴ προσβάλλῃ τὸ γόητρον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ εὐάρριθμος στρατός δύναται ἂν ὄχι νὰ κερδήσῃ περιφανεῖς νίκας, νὰ κατισχύσῃ ὅμως πολὺ ἰσχυροτέρου ἀντιπάλου καὶ νὰ κρατήσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς ἀπόστασιν, ἐμπνέων εἰς αὐτὸν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ τολμηρὸς δὲν ἠττᾶται καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν ἀσθενέστερον ἀντίπαλον.

Οἱ Τούρκοι εἶχον προετοιμασθῆ τελείως διὰ τὴν ἐκτόπισιν τῆς Ταξιαρχίας.

Εἶχον, πρὸς τοῦτο, διαθέσει δλόκληρον Μεραρχίαν.

Διότι ἡ ἐκτόπισις τοῦ Σμολένσκη ἐκ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Βελεστίνου θὰ συνετέλει εἰς τὴν ταχύτεραν καὶ ἀσφαλεστέραν καταστροφὴν τοῦ ἐν Φερσάλοις στρατοπέδου.

Εἰς αὐτὸ κυρίως ἀπέβλεπον.

Ἡ κατοχὴ τοῦ Βόλου δὲν τοῖς ἦτο καὶ τόσον σπουδαία.

Ἄλλως τε, ὁ Τοῦρκος στρατάρχης ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἄμυνα τοῦ Βόλου δὲν ἐξηρτᾶτο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς Ταξιαρχίας Σμολέσκη.

Ὅντως, καὶ ἐκτοπιζομένης ταύτης ἐκ Βελεστίνου, ἡ κατάληψις τοῦ Βόλου δὲν ἦτο ζήτημα λελυμένον.

Δὲν ἦτο οὔτε πιθανὴ ἢ ἐπιτυχία τῆς καταλήψεώς του.

Καὶ τοῦτο ὄχι διότι ἡ Ταξιαρχία, ἀναγκαζομένη νὰ ὑποχώρησῃ ἴσως πρὸς τὴν πόλιν ταύτην, θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὴν ὑπεράσπισον τελεοφόρως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπιδιώκοντος τὴν κατάληψίν της διὰ πολὺ μεγαλειτέρων δυνάμεων.

Ἡ ἄλωσις τοῦ Βόλου ἐξηρτᾶτο κυρίως ἐκ τῆς μὴ συμπράξεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἡ ἀπὸ θαλάσσης ἄμυνα τῆς πόλεως ἦτο πολὺ πλεον ἀσφαλεστέρα τῆς ἀπὸ ξηρᾶς.

Ἄν ἐπρόκειτο δὲ νὰ διαμφισβητήσωμεν τὴν κατάληψίν της πρὸς τὸν ἐχθρὸν, τὰ τηλεβόλα τῶν θωρηκτικῶν μας ἦσαν ἱκανὰ νὰ τὸν κρατήσωσιν εἰς σεβαστὴν ἀπόστασιν, καὶ νὰ τὸν κάμωσι νὰ διστάσῃ νὰ προχωρήσῃ.

Ὁ σκοπὸς ὅμως ὁ κύριος τοῦ Ἐτέμ ἦτο νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Διάδοχον ἐκ Φερσάλων.

Πρὸς τοῦτο ἐπρεπε νὰ λείψῃ προηγουμένως τὸ πρόσκομμα τοῦ Βελεστίνου.

Διότι ἐφ' ὅσον ὁ Σμολέσκης κατώρθου νὰ κρατῇ εἰς ἀπόστασιν τὸν ἐχθρὸν, ὁ Ἐτέμ δὲν θὰ προέβαιεν εἰς παρακεκινδυνευμένην ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν Φερσάλοις ἡμετέρων στρατευμάτων.

Ἐπὶ τὰς συνθήκας ταύτας ὁ Ἐτέμ διέταξεν ἀπὸ νυκτὸς τὰ διάφορα σώματα τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως νὰ προελάσωσι καὶ εὐρεθῶσιν, ἅμα τῇ πρωΐᾳ, εἰς κατάλληλον πρὸς ἐπίθεσιν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν θέσεων τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ταξιαρχίας Σμολέσκη.

Ἄλλ' ὁ ὀξυδερκὴς στρατηγὸς εἶχε προῖδει τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο,

Καὶ εἶπεν ἐγκαίρως λάβει τὰ μέτρα του.

Ὅχι δὲ μόνον ὕσον ἀφείρου τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς Ταξιαρχίας του, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχεῖαν φρονίδα πρὸς ἐνλοχνοῖν.

Λαμβάνων δὲ τὰ μέτρα ταῦτα εἶπε κυρίως ὑπ' ὕψει του τὴν ἐνίσχυσιν τῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα θὰ ἐπάλαιον εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὰ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως.

Διὼτι ἐκεῖθεν ἡ Ταξιαρχία συνεδέετο πρὸς τὸ δεξιὸν κέρασ τῆς ἐν Φερσάλοις παρατάξεως.

Ἐκεῖ δὲ κυρίως καὶ ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν του καὶ ἐκεῖ θὰ κατέβαλε τὴν μείζονα προσπάθειαν.

Τοῦτο δὲ ἵνα κατορθώσῃ νὰ παρεισδύσῃ μεταξὺ τῶν δύο ἑλληνικῶν στρατοπέδων ὕπως ἐπιτύχῃ νὰ διασπάσῃ, τοιουτοτρόπως τὴν συνδεδυασμένην ἄμυναν αὐτῶν.

.....

Τῷ ὄντι, ἀπὸ βαθέως ὑψηλοῦ τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ τοῦρκοὶ ἤρξαντο ποιοῦμενοι ὑπόπτους κινήσεις καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν, ἰδιαιτέρως δὲ ἐκ τῶν χωρίων Δελῆ-γάνι καὶ Καράσου, τῶν κειμένων βορειαν.τολικῶς τῶν Φερῶν (Βελεστίνου) πρὸς τὴν λίμνην Κάρλαν.

Οἱ Τοῦρκοὶ τὴν προηγουμένην νύκτα εἶχον πλησιάσει τὸ ἄκρον δεξιὰ μας εἰς ἀπόστασιν 25 μίλις μέτρων, ἐκεῖ δὲ ἐγκατασταθέντες, ἐπετέθησαν νύκτα ἀκόμη, περὶ τὴν 3 καὶ 30' πρωινήν ὥραν ἀπεκροσθήσαν ἕμως ὑπὸ τοῦ πρώτου λόχου τῶν εὐζώνων, ὅσοις, παλαιίας μῆνος μέχρι τῆς 7ης ὥρας, ἐνισχύθη τότε ὑφ' ἐνὸς λόχου τοῦ του Συντάγματος.

II. — Μεταλλαγή παρατάξεως. — Πρώτη σύγκρουσις. — Δράσις πυροβολικού. — Ὁ Σμολένσκις ἀνά τὰς τάξεις τῶν μαχομένων. — Λόγοι αὐτοῦ καὶ ἐνθαρρύνσεις. — Πρώτη τροπὴ τοῦ ἐχθροῦ. — Δι-
 δυσχέρειαι τοῦ ἀριστεροῦ. — Ἐνίσχυσις πυροβολικού. — Πάλιν
 ἐξ ἀποστάσεως 20 μέτρων. — Οἱ Τοῦρκοι ἀποκρούονται καθ' ὅ-
 λην τὴν γραμμὴν.

Ἡ ἐν Βελεστίνῳ παρατάξις κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἶχεν ὡς
 ἐξῆς :

Τὸ ἀριστερὸν κατέχει μία διλογία τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος,
 τεταγμένη εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν.

Δεξιόθεν αὐτῆς παρετάσσετο τὸ Δ' τάγμα τοῦ 7ου συντάγματος
 μετὰ δύο λόγων τοῦ 8, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς σὺλαμὸς διετέθη ὡς στή-
 ριγμα τῆς Α' θρηιβατικῆς πυροβολαρχίας.

Ὅλα τὰ τμήματα ταῦτα, ἀπειτέλουν πρώτην γραμμὴν, δύο δὲ λό-
 γοι τοῦ 7ου ἐχρησίμευον ὡς σύνταγμα.

Τὰ στρατεύματα ταῦτα εἶχον καταλάβει τὸ βορειοδυτικῶς τοῦ Βε-
 λεστίνου ἐπιτεινόμενον ὄροπέδιον.

Δεξιόθεν τῆς σειρᾶς τῶν λόφων τούτων καὶ βορείως τοῦ χωρίου
 ἐντὸς δὲ τῆς πεδιάδος καὶ εἰς πρώτην ἐπίσης γραμμὴν, εἶχον παρα-
 ταχθῆ τρεῖς λόγοι, κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς τοῦ δάσους παρυφῆς κα-
 μὲ τὸ μέτωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸ χωρίδιον Ντεμπιγλῆ, κατέχον-
 τος δὲ συνάμα καὶ τὰ δεσπόζοντα τῆς κοιλάδος πρὸς τὸ μέρος τοῦτο
 ὑψώματα.

Μία δυμοιρία ἐκ τῶν σωμάτων τούτων εἶχε ταχθῆ εἰς τὸ κέντρον
 τοῦ δάσους.

Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς κοι-
 λάδος ἦτο παρατεταγμένον τὸ ΣΤ' τάγμα τῶν εὐζώνων μετὰ δύο
 λόγων πεζικοῦ τοῦ 8ου συντάγματος, μεθ' ὧν συναπετέλεσε τὸ δεξιὸν
 τῆς παρατάξεως.

Τοῦ ἴδιου τάγματος εἰς λόχος εἶχεν ἀποσπασθῆ εἰς τὴν Κάπουριαν.

Ὁ λόχος τοῦ μηχανικοῦ ἦτο παρατεταγμένος ὅποθεν τῶν θέσεων τοῦ ΣΤ' εὐζωνικοῦ τάγματος, καὶ διή πρὸς τὸ Μάλ-Τεπέ.

Εἰς λόχος τοῦ 8ου συντάγματος εἶχε διατεθῆ ὡς στήριγμα τῆς Δ' πεδινῆς πυροβολαρχίας.

Αἱ ὑπόλοιποι δυνάμεις τῆς ταξιαρχίας ἀπετέλεσαν τὴν ἐφεδρείαν, ἀνήρχοντο δὲ αὐταὶ εἰς ἕξ ἐν ὄλῳ λόχους τοῦ 8ου συντάγματος, ὧν οἱ τρεῖς εἶχον σταθμεύσει παρὰ τὸ Βελεσιῖνον, οἱ ἕτεροι δὲ τρεῖς πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ.

.....

Ἀρξαμένης, ὡς εἶδομεν, ἡ ἐπίθεσις τῶν τούρκων ἀπὸ τῶν χωρίων Δελή-ἀλῆ καὶ Καράσου, ἐπεξετάθη κατ' ἕντα καὶ μεσημβρινώτερον πρὸς τὸ Ντεμπιγλή καὶ Ντελτεκτὲν τοῦ Βελεσιῖνου.

Τῆς πρώτης ταύτης συγκρούσεως μετέσχον τὸ ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Στυλιανὸν Ρέγκλην Ἰον πεζικὸν Σύνταγμα, τὸ ὑπὸ τὸν Ν. Γιαννηκώσιαν 8ον, ἐν τάγμα εὐζώνων, σῶμα εὐαρίθμων ἀνταρτῶν καὶ τὸ πυροβολικόν.

Περὶ τὴν 5 30' πρωινήν ὥραν τὸ πυροβολικόν μας ἤρχισε τὸ πῦρ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ἐπιθεικῶς προελαύνοντος.

Ἀμφότεραι αἱ ὀρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι τῆς Ταξιαρχίας ἔβαλλον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν φαλάγγων, πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ.

Τούτων ἡ μὲν Α' ἐκτύπη τοὺς προσβαλόντας τὸ δεξιὸν κέρας τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως, ἡ δὲ Β' ἔβαλλεν ἐναντίον τῶν συγκεντρωμένων ἐντὸς τοῦ δάσους.

.....

Περὶ τὴν 7ην ὥραν τῆς πρωίας, ἐνῶ τὸ πῦρ ἐμαίνετο ἤδη, πρὸς τὸ δεξιὸν κυρίως τῆς παρατάξεώς μας, ὁ Ταξίαρχης Σμολένσκης προὐχώρησε πρὸς τὰ μαχόμενα μέρη.

Ὁ Σμολένσκης ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἐπιτελείου του.

Περιερχόμενος δὲ τὰ διαφορα τμήματα τῶν στρατευμάτων του,

ἐπεθεώρει τὰν θέσεις του ἅς ἕκαστον κατεῖχε καὶ ἐτοποθέτει αὐτὰ ὅπου ἔκρινε προσφορότερον.

Παρεχόμενος πρὸ τῆς πυροβολαρχίας Μήτσα, ἥτις παρέμεινε ἤδη ἐν ἀπραξία ἅτε τῶν Τούρκων ἀπεχόντων ἑπταμισθία καὶ πλέον μέτρα ἀπὸ τῆς θέσεως ἦν αὕτη κατεῖχε καί, συνεπῶς, δὲν ἔφθανον μέχρις αὐτῶν τὰ βλήματα τῆς, καὶ σταματήσας, ἀπηύθυνε τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀπρακτοῦντας ἄνδρας :

— « Πόλεμον δὲν ἔφωναζατε εἰς τὰς Ἀθήνας ; Νά, αὐτὸς εἶνε ὁ πόλεμος· νὰ σᾶς ἰδῶ νὰ μὴ τοὺς φοβηθῆτε καθόλου ! »

— « Δὲν στενοχωροῦνται διὰ τὸν πόλεμον », ἀπεκρίθη ἐτοίμως ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καλιτσίνης.

— Ἄλλά ; ...

— Δυποῦνται μόνον διότι ὄλο καὶ ὑποχωροῦμεν καὶ διότι δὲν δύναται τόρα νὰ πυροβολήσουν ἀπ' ἐδῶ ποῦ εὐρισκόμεθα !

— « Ἐμπρὸς λοιπὸν », ἐπέλαβεν ὁ Ταξίαρχος, « ἔμπρὸς εὐθύς, κύριε Μήτσα. Νὰ φορτωθοῦν τὰ πυροβόλα καὶ νὰ προχωρήσουν δύο—τρεῖς χιλιάδες μέτρα ἔμπρὸς ! »

Ἡ διαταγὴ αὕτη τοῦ Ταξίαρχου, παραχρῆμα ἐπιεισοθεῖσα, ἔφερον ἐντὸς ὀλίγου τὴν πυροβολαρχίαν εἰς θέσιν κατάλληλον, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ πυροβολῇ, ἀντιχρούουσα τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἰσχυροτέρου ὀθωμανικοῦ πυροβολικοῦ.

Ἦδη τὸ πρῶτον πυροβόλον αὐτῆς, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἐφέδρου λοχίου Δ. Μενάνδρου, μόλις ἀφικθὲν ἐπὶ τῆς ὀρισθείσης παρὰ τὸ δάσος θέσεως, ἀποστέλλει μίαν εὐστοχὸν ὀβίδα ἐναντίον σώματος πολυαρίθμων Τούρκων παρασκευαζόντων ἤδη ἐπίθεσιν πρὸς κατάληψιν τοῦ δεξιόθεν τοῦ Βελεστίνου καὶ ἐντεῦθεν τῆς Κάρλας ὑφουμένου βουνοῦ, ὃν ὑπερήσπιζον οἱ ἄνδρες τοῦ ἵου εὐζωνικοῦ τάγματος.

Ἡ πρώτη αὕτη ὄβις ἀνακόπτει ἐπὶ σμικρὸν τὴν ἐπέλεσιν τῶν προθέσεων τοῦ ἐχθροῦ, ὅταν δὲ τόρα, καταφθασάντων αὐθαρῆ καὶ τῶν λοιπῶν πυροβόλων τῆς πυροβολαρχίας, ἤρξατο σφοδρὸν τὸ πῦρ ἐξερευγόμενον κατὰ τῶν ἐχθρικών φαλάγγων, οἱ Τούρκοι, μετὰ βραχεῖαν ἀλλὰ πείσμονα ἐπιμονήν, ἐξηραγκάσθησαν νὰ τραπέωσι πρὸς τὰ

ὀπίσω, ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις κραυγὰς, τῶν ἡμετέρων, καὶ ν' ἀποκρυβῶσι ὅπισθεν παρακειμένου λοφίσκου.

Κατὰ τῆς πυροβολαρχίας Μήτσα ἔβολλον, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, μία πεδινὴ πυροβολαρχία διαμετροήματος 9.5, ἀλλ' ἄνευ οὐδενὸς εὐτυχῶς ἀποτελέσματος, διότι τὸ ἐπιπροσθεῖν πυκνότετον δάσος παρεμπόδιζε τοὺς τούρκους πυροβολητὰς νὰ διακρίνωσι ποῦ ἀκριβῶς εὐρίσκοντο ἢ μονομαχοῦσα πυροβολαρχία μᾶς.

Ὁ Μήτσας ἀντιληφθεὶς τότε τὰς πλάνας καὶ τὰς ἀμηχανίας τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἰδὼν τὸ ἄστοχον τοῦ πυρός του, διέταξε νὰ βάλλωσιν ἀποκλειστικῶς κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ.

Φανερόν ἐντεῦθεν ὅτι τὸ δεξιὸν κέρασ τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως ἐπέτυχεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ν' ἀποκρούσῃ ἐπιτυχῶς τὸν ἐπιτεθέντα ἐχθρόν, καὶ μάλιστα ἄνευ σημαντικῶν ἀπωλειῶν.

.....

Τὸ προμνησθέν ὑπὸ τὸν Ν. Παρίσην 4ον τάγμα ἔχει τὸ μέτωπον πρὸς τὸ χωρίον Ντεμπεκλή, πρὸς τὸ ὁποῖον ἤδη ἐλαύνει πρὸς ἐπίθεσιν ὁ ἐχθρός, ἀλλὰ σταματῶσιν εἰς ἀπόστασιν 800 μέτρων.

Μία ἴλη τότε τουρκικοῦ ἵππικοῦ προκύπτει ἐξόπισθεν, λόφου ἐξ ἀποστάσεως χιλίων μέτρων καὶ εἶνε μακρὰν ὅτι προτίθεται νὰ προβῆ εἰς ἐπέλασιν ἐκ τοῦ πλευροῦ.

Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν κεραυνοβολεῖ, κυριολεκτικῶς, διὰ ὁμοβροντιῶν τὰς τάξεις τῶν ἡμετέρων πεζῶν. Ἡ δὲ ἐδῶ παρατεταγμένη πυροβολαρχία Φραντζῆ μὴ δυναμένη νὰ ἐξαποστείλῃ τὰς ὀβίδας τῆς μέχρι τῶν θέσεων τῶν τουρκικῶν πυροβόλων, περιορίζεται νὰ προσβάλλῃ μόνους τοὺς τούρκους ἀκροβολιστάς.

Ὁλόκληρον ἤδη τὸ ἀριστερὸν ἡμῶν, καίτοι σθεναρῶς ἀποκρούσαν ἀπάσας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων πεζῶν καὶ τὰς ἀποπειράς τῶν ἵππικῶν ἐπελάσεων, ἐστενοχωρεῖτο οὐχὶ πολὺ ἔνεκα τῶν δύο κεραυνοβολοῦντων ἐχθρικῶν πυροβολαρχιῶν.

Πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ τὴν 10ην π. μ. διατάσσεται νὰ σπεύσῃ μὲνταῦθα καὶ ἡ πυροβολαρχία Μήτσα, ἀντικατασταθεῖσα εἰς τὴν προ-

τέραν της θέσιν διὰ τῆς ἄρι-ἀφιχθείσης πεδινῆς τοιαύτης ὑπὸ τὸν Δ. Πετρίδην.

Ἡ πυροβολαρχία αὕτη, σπεύσασα πρὸς τὴν σημειωθεῖσαν θέσιν, κατέλαβεν ὑψωμά τι ἐκ τῆς πρώτης κορυφογραμμῆς πρὸς τὰς ὀθωμανικὰς θέσεις νεῦον.

Ἀποστολὴν εἶχεν ὅπως ἀπωθήσῃ ἐκεῖθεν ἀριστερώτερον τοὺς Τούρκους, ἵνα συγχρόνως, ὑποχωρούντων κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ δάσους τῶν ἡμετέρων πεζῶν, τεθῆ ὁ ἐχθρὸς ἐντὸς ζώνης διασταυρούμενων πυρῶν, κατὰ τὸ στρατηγικώτατον σχέδιον τοῦ Ταξιάρχου.

Καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω, ἐξετελέσθη κατὰ κεραίαν.

Ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἐχθρὸς - διὰ τοῦ πεζικοῦ του κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ κατὰ 15—20 βήματα τοὺς ἡμετέρους πεζοὺς.

Ἀπεκρούσθη ὁμως πανταχόθεν.

Καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐτήρησαν πανταχοῦ τὰς ἀρχικὰς τῶν θέσεις.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ λοχαγοῦ Περικλέους Πρωτοπαπᾶ, διοικουίτος τὸν 3ον λόχον τοῦ 3ου τάγματός τοῦ συντάγματος Ρέγκλη, ἀποσπῶμεν τὰ ἀκόλουθα :

«... Ὁ λόχος διαταχθεὶς ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς προηγουμένης παρὰ τοῦ Ταξιάρχου κ. Κ. Σμολένσκη νὰ καταλάβῃ τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς μάχης πρὸς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς, ἵνα μὴ τυχὸν ἐπιτευχθῆ περικύκλωσις ἀπὸ μέρους τοῦ ἐχθροῦ, ἀνεχώρησε τὴν 6, 30' ὥραν μ. μ., διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν θέσιν καὶ ἔλαβε τοὺς καταλλήλους σχηματισμοὺς καὶ ἅπαντα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, ἐβάδισε δὲ ἀνιχνευτικῶς ἐπὶ πολὺ, καί, ἀφ' οὗ ἀνεγνωρίσθη τὰ διάφορα σημεῖα διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς ἠθέλην εἰσβάλει τὴν πρωίαν, περὶ τὸ λυκαυγές, κατέλαβε τὰ πλέον ἐπίκαιρα σημεῖα, τὰ ἀντικρου ἀκριβῶς τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀπερὶ τὴν 5ην πρωϊνὴν ὥραν ἤρξατο σφοδρὸν πῦρ ἐκ μέρους

» τοῦ λόχου, συνεχῆς καὶ μανιῶδες, διαρκέσαν μέχρι τῆς 4 1/2 μ. μ.
» ὥρας.

« Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τετράκις ὁ ἐχθρὸς ἐπειράθη νὰ δια-
» σπάσῃ τὴν μίαν καὶ μόνην γραμμὴν τοῦ λόχου, ὅστις ἠναγκάσθη,
» ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου μετώπου ὅπερ εἶχε νὰ καταλάβῃ, ν' ἀναπτυ-
» χθῆ εἰς ἀραιὰν τάξιν πλέον τοῦ κεκανονισμένου μετώπου, ἥτοι νὰ
» καταλάβῃ ἕκτασιν πενταπλασίαν....»

Ἄλλ' ἤδη καταφθάνει, ὡς ἐμνήσθημεν, καὶ ἡ πύροβολαρχία
Φραντζῆ, καί, ἐν συμπράξει τώρα, τὰ σώματα ταῦτα ἐπιτυγχάνουν νὰ
κατατροπώσουν κυριολεκτικῶς τὸν ἐχθρὸν, παρ' ὅλας του πρὸς διά-
φορα σημεῖα ἐπιμόνους καὶ ἀκαθέκτους ἐπιθέσεις.

Καὶ τοῦτο ὑπὸ συνθήκας, αἵτινες ἀποδεικνύουσι πασιφανῶς ὅτι ἡ
ἐπιτυχία αὕτη τῶν ἐλληνικῶν ὄπλων, λόγῳ τοῦ ἄκρας ἐκρύθμου τῶν
δυνάμεών μας, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν φανερὰν
ἐνέργειαν τῶν ἀντιπάλων.

.....

Οἱ Τούρκοι, τοιοῦτοτρόπως, πανταχόθεν ἀποκρουσθέντες, ὑποχω-
ροῦσι μετὰ σημαντικῶν ἀπωλειῶν, καὶ συγκεντρωθέντες πολὺ ἀπω-
τέρῳ τῶν πρώτων των θέσεων, παρασκευάζουσιν ἀπρόοπτον καὶ
σφοδρὰν ἐπίθεσιν διὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἵππικοῦ των, ἧτις ὅμως ἀπέβη κα-
ταστρεπικὴ δι' αὐτούς, ὡς θὰ ἴδωμεν εὐθύς κατωτέρω.

III. — Πλάνη τῶν τούρκων. — Ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ κατὰ
τὴν Γαλλικὴν ἐκθεσιν. — Λεπτομέρειαι τῆς πανολεθρίας τῶν
τουρκικῶν ἰλῶν. — Ἀκάθεκτος ἡ ὁρμὴ τοῦ ἐχθροῦ. — Κατάληψις
ἵππων καὶ πυρομαχικῶν. — Ἐπίθεσις τοῦ πεζικοῦ τῶν ἐχθρῶν.
— Ἀρᾶσις τοῦ πυροβολικοῦ μας.

Τὸ ἀριστερόθεν τοῦ Βελεστίνου ἐκτεινόμενον ἔδαφος καλύπτεται
ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων χθαμαλῶν ὑψωμάτων.

Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι, φαίνεται, δὲν ἐγνώρισαν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ διάπλασιν καὶ ὑπέθεσαν ὅτι ἂν πολυάριθμος ἵππικὴ φάλαγξ κατώρθου νὰ ὑπερβῇ τὸν ἕνα λοφοφραγμόν, ὃν ἀντίκρουζον ἐκ τῶν θέσεών των, καί, ριπτομένη κατόπιν εἰς τὴν πεδιάδα, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κωμόπολιν ἐν τάχει καὶ θὰ ἐπετύγγανεν οὕτω ἐπίθεσιν αἰφνιδίαν ἐκ τῶν νώτων τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως καί, συνεπῶς, θὰ ἔκρινεν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν νίκην.

Ἡ πλάνη των ὁμως αὕτη κατεδηλώθη, πρὸς ἀνεπαρόρθωτον βλάβην αὐτῶν, εὐθύς μετὰ τὴν πρώτην των ἀπόπειραν πρὸς ἐπίθεσιν.

Γενομένης οὕτω ἀρχῆς ἐπιθέσεως διὰ πεζικῆς δυνάμεως τῶν τούρκων, «ὁ Μαχμούτ», λέγει ἡ ἔκθεσις, «διέταξε τὸν συνταγματάρχην Ἰβραῖμ-βέην, διοικητὴν τοῦ ἵππικοῦ αὐτοῦ σώματος νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἔφοδον.

«Ὁ Ἰβραῖμ μετὰ τῶν ἐπιτάλλων τούτων ἐφώρμησεν. Ἡ ἔφοδος αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιότερα πολεμικὴ ἐπιχείρησις — δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἡ μόνη — τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Διὰ τὸν λόγον τούτον καὶ διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ εὐτολμία τῶν Τούρκων ἵππέων ἐνομίσαμεν ἐνδιαφέρον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰς λεπτομερείας τῆς ἐφόδου μολονότι αὕτη οὐδὲν ἔσχεν ἀποτελεσμα.

«Τὸ ὑπὸ τὸν Ἰβραῖμ-βέην ἵππικὸν περιλαμβάνον ἐν ὄλῳ 300 περίπου ἵππεῖς, ἦτο παρατεταγμένον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ ρυακος τοῦ Ριζομύλου, εἶχε δὲ διαταγὰς νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῆς δυτικῆς ἄκρας τῶν ἑλληνικῶν ὀχυρωμάτων καθ' ἣν στιγμὴν τὸ τάγμα τῆς Προύσης θὰ ἐπεχείρει τὴν κατὰ μέτωπον ἔφοδον ὑπερβαῖνον τὸ χωρίον Κέφαλος ὅπου οἱ Ἕλληνες τὴν 14ην Ἀπριλίου εἶχον ἐγκαταστήσει προφυλακὴν ἐκ πεζῶν.

«Ὁ Ἰβραῖμ ἀπέστειλε πρὸς τὸ τάγμα τῆς Προύσης ἕνα ἀξιωματικόν, ὅστις θὰ τὸν εἰδοποιεῖ περὶ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὄφειλε τὸ ἵππικὸν νὰ ἐπιτεθῇ. Ἐκ παρανοήσεως ὁμως ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἔδοσε

τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου πολὺ ταχέως, καὶ καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοὶ κατελάμβανον διὰ τῆς βίας τὸ χωρίον, ἐνῶ οἱ πεζοὶ ἠσυχολοῦντο νὰ ἀνασυνταχθοῦν προτοῦ ἐπιχειρήσουν καὶ νέον ἄλμα μέχρι τοῦ λόφου, τὸ ἵππικὸν ἐπετέθη μόνον, τοιοῦτοτρόπως δὲ ὁ ἐχθρὸς ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ πυρὰ ἐναντίον του.

«Μόλις οἱ 300 Τοῦρκοὶ ἵππεις, τῶν ὁποίων ἠγοῦντο ὁ Μαχμοῦτ καὶ ὁ Ἰβραΐμ, ἀνεφάνησαν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐδέχθησαν καὶ ἀπὸ τὰς δύο τῶν πλευρᾶς τὰ πυρὰ τῶν Ἑλλήνων πεζῶν, ἐνῶ πρὸ αὐτῶν ἐξερρήγνυντο αἱ ὀβίδες τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικαῦ. Τὸ σύριγμα τῶν σφαιρῶν καὶ ὁ κρότος τῶν ὀβίδων ἐξηρέθισαν τοὺς ἵππεις καὶ κατετρόμαξαν τοὺς ἵππους, οἵτινες ἤρχισαν ἀμέσως νὰ τρέχουν ἐν καλπασμῶ. Τὸ τουρκικὸν ἵππικὸν τοιοῦτοτρόπως φερόμενον ὑπὸ τῆς ὀρμῆς ταύτης ὑπερέβη τὸ σημεῖον τὸ προσδιωρισμένον, ὅπως ἀλλάξῃ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ παρεσύρθη μακρὰν, εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, πρὸς τὸ Βελεσιῖνον.

«Βλέπων ὁ Ἰβραΐμ-βέης ὅτι εἶχεν ὑποπέσει εἰς παρανόησιν ὄχι μόνον περὶ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὄφειλε νὰ ἐνεργήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔτι πλέον ὅτι εἶχε παρασυρθῆ μακρὰν τοῦ προσδιορισθέντος πρὸς πολεμικὴν ἐνέργειαν τόπου, προβλέπων δὲ ὅτι ἐὰν ἀπεφάσιζε νὰ ἐμμείνῃ ἦθελεν ὑποστῆ μεγάλας ἀπωλείας ἄνευ οὐδενὸς κέρδους, ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ ὑποχώρησιν. Αἱ πέντε ἴλαι τῆς οὐρᾶς ἐκτελέσασαι κλίσιν ἐπέτυχον νὰ διασχίσουν τὴν γραμμὴν τῶν πυρῶν τὰ ὁποῖα τὰς περιεκύκλουν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς προτέρας τῶν θέσεις ὀπίσθεν τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ.

«Αἱ ἄλλαι δύο ἴλαι τῆς κεφαλῆς, ἐξ 60 περίπου ἵππέων, ἐξηκολούθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μαχμοῦτ τὸν πρὸς τὰ νοτιοανατολικά δρόμον τῶν κατ' ἀρχάς, ἔπειτα στραφεῖσαι πρὸς τὰ δεξιὰ ἐρρήφθησαν ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν ἐναντίον τῆς δευτέρας γραμμῆς τῶν ἑλληνικῶν χαράκωμάτων καὶ ἀφοῦ ἀνῆλθον τὰς ὑπωρείας ἐσταμάτησαν εἰς δεκάδας μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς τάφρου τῆς κατεχομένης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἵπποι ἦσαν τελείως ἐξηντηλημένοι, οἱ πλεῖστοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τραυματισμένοι. Τοῦ Μαχμοῦτ ὁ ἵππος εἶχε φονευθῆ. Οἱ Τοῦρκοὶ ἵππεις ἐπομένως ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφιππέυσουν καὶ νὰ

θέσουν εἰς ἐνέργειαν τὰ βραχύκανα καὶ τὰ πολύκροτά των ἐναντίον τῶν Ἑλλήλων πεζῶν, οἵτινες τοὺς κατεπυροβόλουν πανταχόθεν. Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα λεπτὰ χωρὶς οἱ ἀντίπαλοι νὰ ἔλθουν εἰς χεῖρας. Μετ' ὀλίγον ὁμως οἱ Τοῦρκοὶ μὴ βλέποντες τὸ πεζικὸν των νὰ ἔρχεται οὐδαμόθεν, ἵππευσαν πάλιν καὶ ὑπεχώρησαν ἐν καλπασμῷ τῶν ἵππων....»

.....

Μετὰ τὴν παρένθεσιν αὐτὴν τῶν γνωμῶν καὶ κρίσεων τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου, — ὅπερ, ἄλλως τε, φαίνεται κάπως ἐκ τῆς μιᾶς των μόνον ὄψεως προσέχον τὰ πράγματα, — προβαίνομεν εἰς λεπτομερεῆ ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ καταστροφὴν ταύτην τοῦ ὀθωμανικοῦ ἱππικοῦ.

×

Ἐπὶ ἵλαι τουρκικοῦ ἱππικοῦ συγκείμεναι ἐκ περισσοτέρων, ἐν ὄλῳ, τῶν 300 ἐκλεκτῶν ἱππέων, ἐθεάθησαν αἰφνιδίως ἐπερχόμενοι κατὰ φάλαγγας μακρόθεν ἐναντίον τῶν ἡμετέρων.

Ἐνῶ τὸ ἐχθρικὸν πεζικὸν ἐπετίθειτο κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς ἡμετέρας ἀριστεραῆς πτέρυγος, αἱ ἱππικαὶ αὗται φάλαγγες ἐπετέθησαν πλευρικῶς, διὰ στροφῆς ἐπὶ δεξιά.

Ἀλλὰ μόλις αἱ κινήσεις αὐτῶν καὶ ἡ θέσις κατέστησαν εὐκρινεῖς, δύο βολαὶ τῶν πυροβόλων μας, εὐστόχως βληθεῖσαι, ἐξαναγκάζουν αὐτὰς ν' ἀνακόψουν τὸν ἀκατάσχετον καλπασμὸν των καὶ νὰ σταματήσουν ἐπὶ σιγμὴν ὅπως ἀνασυντάξουν τὰς κλονισθείσας των τάξεις.

Καταπατοῦντες δὲ τότε οἱ τοῦρκοὶ ἵππεῖς τοὺς πεσόντας συντρόφους των καὶ τοὺς φονευθέντας ἵππους ἐξορμῶσιν ἐκ νέου καὶ δέχονται τὰ σύγχρονα πυρὰ τῶν ἐν τῇ δυτικῇ παρυφῇ τοῦ δάσους τεταγμένων ἡμετέρων λόχων, καθ' ἣν σιγμὴν ἐξετέλουν στροφὴν.

Κατορθώνουν ἐν τούτοις νὰ προσεγγίσουν κατὰ τι τὰς ἑλληνικὰς θέσεις καὶ ἡ πρωτοπορεία των ἐπιτυγχάνει ν' ἀνέλθῃ μέχρι τῆς κορυ-

φῆς ἐνδὸς λόφου, ὑποχωρήσαντος εὐαρίθμου ἑλληνικοῦ σώματος, ὅπερ κατεῖχε ταύτην...

Δὲν ἠδυνήθησαν ὁμως νὰ προελάσουν περαιτέρω.

Ἴππεις καὶ ἵπποι ἔχουν ἐξαγριωθῆ καὶ οὐδὲν φαίνεται ἰκανὸν νὰ τοὺς συγκρατήσῃ πλέον.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιτυχεῖς βολαὶ τοῦ πυροβολικοῦ μας καὶ αἱ συμπυροκροτήσεις τῶν πεζῶν, ἐπιφέρουσαι θραῦσιν εἰς τὰς πυκνάς των τάξεις, ἐξερεθίζουν ἔτι μᾶλλον ἀντὶ νὰ συγκρατήσουν αὐτούς...

Ἡ ὄρμη μεθ' ἧς ἐπήρχοντο, ἀποβλέποντες εἰς τὸ προδιαγραφὲν τέρμα καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς ἀπωλείας ἃς ὑφίσταντο, θὰ ἐκλόνιζε βεβαίως τὸ θάρρος τῶν ἀμυνομένων, ἂν δὲν ἠνδριζεν αὐτοὺς ἡ λύσσα τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἡ ἐπὶ τὴν νίκην πεποίθησις ἣν τοῖς εἶχε γεννήσει ἡ δοκιμαστικὴ μάχη τῆς προτεραίας.

Οἱ τοῦρκοι προχωροῦσιν ἀκάθεκτοι ἀδιαφοροῦντες ἂν ἔβαινον ἐπὶ ἐδάφους γυμνοῦ ἢ ἂν προσέκοπτον ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐπὶ πτωμάτων.

Ἄλλὰ τότε, εὐρεθέντες εἰς ἀπόστασιν 1400—1500 μέτρων ἀπὸ τῶν λόφου οὓς ἐπάσχιζον νὰ καταλάβωσιν, ἐκτίθενται εἰς τὰ διασταύρουμένα πυρὰ τοῦ ἐκεῖ τεταγμένου πεζικοῦ καὶ τῆς Β' δριβρατικῆς πυροβολαρχίας, ἅμα ὡς ἐξῆλθον ἐκ τῶν ὀπισθεν ὑψωμάτων ἕτινα ἀπέκρυπτον αὐτούς.

Ἡ πυροβολαρχία αὕτη, ἅμα τοῦ ἐχθροῦ ἀποκαλυφθέντος, ἔβαλεν αὐτὸν ἀπὸ 1300 μέτρων καὶ κατόπιν ἀπὸ 1000 διὰ βολιδοφόρων ὀβίδων καὶ μετ' ἄκρας ἐπιτυχίας.

Εἰς μερικὰ σημεῖα τῆς ἡμετέρας ἀμυντικῆς γραμμῆς, ὡς, ἐν παραδείγματι, εἰς τὰς θέσεις ἃς κατεῖχον οἱ 2ος καὶ 3ος λόχοι τοῦ 4ου τάγματος, ὁ ἐχθρὸς, μετὰ τόσης ὀρμῆς ἐπετέθη καὶ τόσον ἐκμανεῖς ἐγένοντο ἵππεις καὶ ἵπποι, ὥστε ἐπλησίασαν τὰς ἡμετέρας τάξεις εἰς ἀπόστασιν 100 σχεδὸν μέτρων, ἀλλ' ἀδυνατοῦσι ν' ἀνθέξωσιν πρὸ τῆς σφοδρότητος τῶν συμπυροκροτήσεων τῶν ἡμετέρων καὶ δεκατίζονται ὑπὸ τὸ ἀμίλεικτον αὐτῶν πῦρ αἱ τάξεις των.

Συγγίξεται τότε καί, πρὸς σιγμῆν, διασπᾶται ἡ ἐνότης των, ἀλλὰ καὶ

αὐθις, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἀνασυνταχθέντες, ἐφορμῶσι μετὰ μείζονος λύσεως κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν θέσεων, εἰς τρόπον ὥστε, ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, προσεγγίζουσιν, πανταχοῦ σχεδόν, τοὺς ἡμετέρους πεζοὺς εἰς ἀπόστασιν 450 μόλις μέχρι 500 μέτρων.

Ἄλλὰ τὸ τόλμημά των τοῦτο πληρώνεται ἤδη μὲ τὴν πανωλεθρίαν των.

Πῦρ δμαδὸν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν τόρα θέσεων, ἀραιοὶ τὰς τάξεις των καὶ ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν ἐξαναγκάζει αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν. . .

Ἄλλὰ τὸ ἔδαφος ὅλον τῆς ἐκτάσεως ἐκείνης κατασπείρεται πλέον ἀπὸ πτώματα ἵππων καὶ ἱπέων, ἀπὸ τραυματίας οἰμόζοντος καὶ ἐγκαταλειπομένους εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ τυφλῇ ὁρμῇ τῆς φυγῆς . . .

Ἐξορμῶσιν ἤδη οἱ ἡμέτεροι πεζοὶ εἰς ἀντεπίθεσιν, — ἱπικὸν δὲν ὑπῆρχε . . .

Δύο τῶν τούρκων ἱπέων δεικνύουσι τᾶσιν νὰ παραδοθῶν, ἀλλ' ἐννοηθέντες ὑπὸ τινος τῶν ἀξιωματικῶν των, φονεύονται ὑπ' αὐτοῦ παραχοῆμα ! . . .

Εἶνε ἀμφίβολον ἂν τὸ τρίτον μόλις ἐκ τῶν ἱπέων ἐκείνων διεσώθησαν φεύγοντες !

Ὁ λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Δαμανὸς Βελεργῆς, ἐκ τῶν πρώτων ἀποκρουσάντων τὴν ἀπεγνωσμένην ἔφοδον τοῦ ἱπικοῦ, διοικῶν ἐν τμῆμα τῆς ἀμύνης ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ (δ' λόχον Γ' τάγματος δου συντάγματος), καί, προελάσας μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν εἰς καταδίωξιν τοῦ τραπέντος ἐχθροῦ, συλλαμβάνει ἤδη 24 περίπου ἐκ τῶν ἐγκαταλειφθέντων ἵππων, σαγὰς, ἐφόδια, ὅπλα πυρομαχικὰ καὶ 15 αἰχμαλώτους καὶ ἀποστέλλει ταῦτα, ὡς ἀπὸ δείγματα τῆς λαμπραῆς νίκης, πρὸς τὸν Ταξίαρχον.

Οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἵπποι ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πτωχοῦ μας πυροβολικοῦ.

Ὅμοῦ τόρα μὲ τὸς οἰμωγὰς τῶν τραυματιῶν, ὄσους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σύρουν μαζὶ των οἱ φεύγοντες, ὁμοῦ μὲ τοὺς σιόνους

τῶν ψυχορραγούντων ἀνεπέμπετο βαρεῖα δσμὴ καιομένου κρέατος . . .

Κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀπόκρουσιν, μεταξὺ τῶν ἑκατὸ περίπου τραυματιῶν μας καὶ τῶν 25 νεκρῶν, εἶχε τραυματισθῆ ἄρκετὰ σοβαρῶς καὶ ὁ ἐν τῇ πυροβολαρχίᾳ Μήτσα ἀνθυπολοχαγὸς Γ. Καπιτσίνης, ὅστις, μεταφερόμενος μακρὰν τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός, ἔλεγε πρὸς τοὺς πυροβολητάς του, οὔτινες τὸν ἠρώτων περὶ τῆς πληγῆς του :

— « Δὲν εἶνε τίποτε, παιδιὰ. Μὴ φοβεῖσθε. Θάρος ! Θὰ μοῦ δέσουν τὴν πληγὴν καὶ θὰ γυρίσω . . . »

Ἐν τούτοις, καίτοι ἀποκρουσθείσης τόσον τελεσφόρως τῆς ἐπιθέσεως ταύτης κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς ἀριστερᾶς ἡμῶν πτέρυγος, ὁ ἐχθρὸς ἐξηκολούθησε τὴν ταυτόχρονον διὰ τῶν ἰσχυρῶν του πεζικῶν δυνάμεων ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πτέρυγος ταύτης, μὲ πρόθεσιν νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς ἡμετέρους, χρησιμοποιοῦντας πρὸς τοῦτο καὶ δύο πυροβολαρχίας.

Ἡδὴ ἀληθῆς γιγαντομαχία συνάπτεται μεταξὺ τῆς ἐξόχως διακρισεῖσης πυροβολαρχίας Μήτσα καὶ τῶν δύο ἐκείνων πεδινῶν τουρκικῶν, αἵτινες τὴν προτεραίαν εἶχον βομβοβολήσει τὸ Βελεστῖνον.

Ἡ πυροβολαρχία αὕτη, διαιρέσασα εἰς δύο τὰ ἐξ πυροβόλα της, βάλλει διὰ μὲν τῶν τριῶν πρώτων κατὰ τῆς μιᾶς, διὰ δὲ τῶν λοιπῶν κατὰ τῆς ἑτέρας τῶν ἐχθρικῶν καὶ κατορθώνει, κατόπιν οὐχὶ πολλῶν βολῶν, νὰ ἐξαναγκάσῃ ἀμφοτέρας ὅπως ζεύξωσι τὰ πυροβόλα των, καί, ἐγκαταλείπουσαι τὰς θέσεις των, τραπῶσι τροχάδην πρὸς τὸ Γκερλῆ, καταδιωκόμεναι εἰσέτι ἀπὸ τὰ βλήματα τῶν ἡμετέρων.

Τώρα, δέ, οἱ ἐν τῇ αὐτῇ πυροβολαρχίᾳ ἀνθυπολοχαγοὶ Γουβέλης καὶ Κουτσομητόπουλος καταθρυμματίζουν καὶ τὰ ἐκ δύο περίπου λόγων συγκεείμενα πεζικὰ στηρίγματα τῶν ὀθωμανικῶν πυροβολαρχιῶν.

Διὰ συγχρόνου δὲ ἐπιθέσεως τοῦ Δ' τάγματος τοῦ 7ου πεζικοῦ Συντάγματος καὶ ἐνὸς λόχου τοῦ 8ου, ἀναγκάζεται εἰς ὑποχώρησιν καὶ τὸ ἐνεργοῦν τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν τουρκικὴν πεζικὴν, ἐνῶν

τὸ πυροβολικόν των, τραπὲν ἐν σπουδῇ εἰς φυγὴν, ἐγκαταλείπει ἐπὶ
τινα χρόνον καὶ δύο του πυροβόλα, τὰ ὅποια ὅμως οἱ ἡμέτεροι δὲν
προέλαβον νὰ κυριεύσωσιν.

Οἱ Τοῦρκοι πεζοί, κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην, ἔσχον ἐνιαυχοῦ, κα-
τορθώσει νὰ πλησιάσωσι τοὺς ἡμετέρους εἰς ἀπόστασιν 100 μόλις καὶ
50 μέτρων, τότε δὲ κυρίως ὑπέστησαν δεκατισμὸν αἱ τάξεις των.

IV. — Ἡ ἐπίθεσις εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς παρατάξεώς μας. — Μερικὴ
διασπορά. — Δραῖσις ἐνὸς τάγματος. — Ἐπανεληνημένα ἀποτυχία
τοῦ ἐχθροῦ — Ἡ θέσις τοῦ δεξιοῦ κέρατος. — Οἱ Τοῦρκοι ἀπο-
κρούονται καὶ ἐνταῦθα. — Προσβολὴ τῶν Τουρκικῶν ἐφεδρειῶν.
— Διασπορὰ μιᾶς διμοιρίας. — Νέα συγκέντρωσις τῶν σωμάτων
— Ὁ Κυπριάνι εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως κατὰ
τὴν ἡμέραν ταύτην.

Εἰς τὸ κέντρον εἶχεν ἐνεργηθῆ προσβολὴ ὑπὸ δύο ἐχθρικῶν λό-
γων, οἵτινες, ἀπὸ τῆς 5ης ἤδη πρωϊνῆς ὥρας, προσεπάθουν νὰ ἐκ-
τοπίσωσι τὸν ἡμέτερον 3ον τοῦ Γ' τάγματος τοῦ δου-πεζικοῦ Συν-
τάγματος, ὅστις εἶχεν ὀχυρωθῆ ἐντὸς τοῦ δάσους τοῦ Βελεστίνου.

Ἡ πάλῃ ἐξηκολούθησεν ἐκατέρωθεν πεισματώδης μεχρὶ τῆς 11ης
30' ὥρας ὅτε ὁ ἡμέτερος λόγος ἐπιχειρήσας ἀντεπίθεσιν, ἀπέτυχε καὶ
ἤρχισαν οἱ ἄνδρες νὰ διασπείρονται, κλονισθέντος τοῦ ἡθικοῦ των.

Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν, ὅπερ ὑπερῆσπιζε τὸ 7ον σύνταγμα, ὁ
ἐχθρὸς ἐθεάθη περὶ τὴν 5ην ἐπίσης πρωϊνὴν ὥραν, διότι τὴν ἐπίθε-
σίν του εἶχε προσχεδιάσει ταυτόχρονον εἰς πάντα σχεδὸν τὰ σημεῖα
τῆς ἀμύνης.

Τὰς θέσεις τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ μας ὑπερῆσπιζε δύναμις συγκε-
μένη ἐξ ἐνὸς λόγου.

Ὁ διοικητὴς τοῦ Γ' τάγματος ταγματάρχης Δεμέστιχας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κατατμήσῃ τὸν λόχον ὅπως καταλάβῃ μείζον μέτωπον καὶ ὑπεκφύγῃ ἐνδεχομένην κύκλωσιν.

Ἡ σφοδρὰ τυφεκοβολὴ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 10ης ὥρας ὅτε ἀφίκετο πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ὁ Β' λόχος τοῦ αὐτοῦ τάγματος, μετὰ μίαν δὲ ὥραν καὶ 24 ἄνιπποι ἵππεῖς.

Ὁ ἐχθρὸς ἠμφισβήτη τοὺς τελευταίους πρὸς τ' ἀριστερὰ λόφους· ἀλλ' ὁ Δεμέστιχας προλαβὼν, κατέλαβεν αὐτούς, τοῦ ἐχθροῦ ἐξαναγκασθέντος εἰς ὑποχώρησιν.

Κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ταύτην ἀπόκρουσιν μία διμοιρία εἶχε παλαίσει ἐξ ἀποστάσεως 200 μόλις μέτρων, τὰ δὲ λοιπὰ τμήματα κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν διὰ συμπυκροτήσεων ἀπὸ 800 καὶ 700 μέτρων.

Καὶ μετὰ τοῦτο ὅμως ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀπηλίπισθη, ἀλλὰ, ἐνισχυθεὶς μεγάλως, πεντάκις ἐπεχείρησε δι' ὀρμητικῶν ἐφορμήσεων νὰ διασπάσῃ τὴν γραμμὴν, πλὴν δὲν τὸ κατώρθωσε μέχρι τῆς 4, 30' μ. ὅτε πλέον ἐτράπη ὀριστικῶς πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀφήσας ἐπὶ τοῦ πεδίου 40 νεκρούς, ὅταν κυρίως μία τῶν ἡμετέρων διμοιριῶν, ἀντεπιτεθεῖσα, τὸν ἐπλησίασαν εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων.

.....

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ δεξιὸν κέρασ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως, αἱ κατὰ τοῦ ὁποίου προσπάθειαι τοῦ ἐχθροῦ ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην.

Τὰς ἐπιθέσεις των οἱ τοῦρκοι ὑπεστήριζον ἐνταῦθα καὶ διὰ τεσσάρων πεδινῶν πυροβόλων τῶν 8,7 τοποθετημένων πλησίον τοῦ Ριζομύλου.

Ὁ ταγματάρχης Κοιρίδας, ὡς διοικητὴς τοῦ Β' τάγματος τοῦ Ζ' πεζικοῦ συντάγματος συνέδεε τὴν δεξιάν μας πτέρυγα μετὰ τῶν σωματιῶν τῶ ὑπερασπιζόντων τὸ δάσος τοῦ Βελεστίνου.

Θέλων οὗτος νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν εἰς τὸ ἄκρον δεξιόν, περὶ τὸν λοφύβουνον «τῆς Ὀβπηῆς τὸ Γάλα», μαχόμενον λόχον τοῦ ΣΤ' τάγματος τῶν εὐζώνων, ὃν σοβαρῶς ἤδη ἠπείλουν οἱ πρὸς τὸ Δελή-χανι

τῆς Κάρολας εἰσχωρήσαντες τὴν προτεράϊαν 1,200 Τούρκοι, ἔσπευσαν νὰ ἐνεργήσῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐφεδρειαῶν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκτὸς τούτου διέταξεν ἕνα λόχον, μεταβαίνοντα ἤδη πρὸς ἐπίσχυρον τοῦ ἄκρου δεξιοῦ, νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς ἐκείνης ἐκ τῶν ὄπισθεν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐκεῖ μαχομένων.

Τούτων ἀποφασισθέντων, ὁ Κοψίδας παρέλαβε δύο ἐκ τῶν τριῶν του λόχων, καί, δι' αὐτῶν, ἐπειτέθη κατὰ τῶν ἐφεδρειαῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες εἶχον δχυρωθῆ ὄπισθεν λόφου τιος, ὑψομένου πρὸς νότον τῆς λίμνης Κάρολας.

Μετὰ μικρὰν πάλην, καθ' ἣν ὁ Ἕλλην ταγματάρχης ἐπεξέτειρε τὴν ἐπίθεσιν, αἱ τουρκικαὶ ἐφεδρεῖαι ἐτροπύθησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Ἐκ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ἐπήλθε συνάμα καὶ ἡ ἀποκοπὴ τῆς συγκοινωνίας τῶν εἰσχωρησάντων πρὸς τὸ Δελή-χάνι ἐχθρῶν.

Νέον τουρκικὸν τάγμα σπεύδει ἤδη εἰς ὑποστήριξιν τῶν φυγάδων, ἐπιτεθὲν μετὰ σφοδρότητος ἐναντίον τῶν δύο μᾶς τούτων λόχων, οἵτινες ἠσθάνθησαν κἄποσον κλονισμόν ἐπὶ τῷ αἰφνιδιασμῷ ἐκείνῳ. Ἐπεφάνη δὲ προσέει τὴν συγγμὴν ἐκείνην ἐπιδιαινούσα ἐναντίον των καὶ ἴλη τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Ταύτην ὁμως τὸ πεζικὸν μᾶς κατώρθωσε νὰ τρέψῃ εὐκόλως εἰς φυγὴν.

Ἢδη ἐναντίον τῶν ἐπιτεθέντων κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς διλοχίας βαδίζει ὁ 4ος λόχος τοῦ τάγματος τούτου.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁμως, κατ' ἀτυχὴ σύμπτωσιν, τραυματισθέντος τοῦ ὑπολοχαγοῦ Μπακοπούκου, ἡ διμοιρία του ἀποδαρρῆσασα ὑποχωρεῖ, συμπαρασύρασα μικρὸν κατὰ μικρὸν ὀλόκληρον τὴν διλοχίαν, κατορθώσασαν τέλος νὰ σταματήσῃ καὶ ν' ἀνασυσταχθῇ εἰς τὰ προχαρακῶματα τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ.

Τότε, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀποκαρδιωθέντων τόσῳ τυχαίως ἀνδρῶν, ὁ Σμιλένοκης διέταξε τὴν ἀποστολὴν ἐκιοιουρίας, καὶ ἐστάλθησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ πάρευτα τρεῖς λόχοι τοῦ Β' τάγματος τοῦ 8ου πεζικοῦ Συντάγματος.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ὁ Ἀμίλλας Κυ-

πριάνι, ὁ μέγας Ἰταλὸς πατριώτης καὶ ἀκραιφνῆς φιλέλληνας, ἔχων ἀκόλουθον ἓνα λοχαγὸν τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ περιήρχετο τὰς τάξεις τῶν μαχομένων ἀνδρῶν μας.

Καταφθὰς εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦν παρατεταγμένος ὁ Δ' λόχος τοῦ Γ' τάγματος τοῦ θου συντάγματος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Βελεγορῆν, ἐκάθησεν ἐπὶ τινος βαρελίου καὶ διεπνυθάνετο τὰ κατὰ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἰππικοῦ τῶν Τούρκων.

— Στρατηγέ μου, τῷ εἶπεν ὁ λοχαγός, ἡ ἀπόκρουσις εὐτυχῶς ἐπέτυχε πληρέστατα, ἀλλὰ μοῦ κάμνετε τὴν χάριν νὰ μετατοπισθῆτε τῆς θέσεώς σας ;

— Διατί τοῦτο ;

— Διότι γινόμεθα σκοπὸς βολῆς ὡς εἴμεθα περίοπτοι ἐδῶ καὶ δὲν μᾶς ἀφίνουν ἡσυχούς αἱ τουρκικαὶ ὀβίδες νὰ κανονίσωμεν τὰς κινήσεις μας.

— Ἔχετε δίκαιον, ἀπήντησεν ὁ Στρατηγός.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνομιλίας ταύτης ὁ ἀκόλουθος τοῦ Κυπριάνη, ὑπέδειξεν εἰς ἓνα ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ λόχου μίαν πλαγίαν κίνησιν τοῦ ἐχθροῦ.

— Βλέπετε τὴν κίνησιν αὐτήν ; εἶπε.

— Ναί, ἀπήντησεν ὁ ἀνθυπολοχαγός καὶ ἔσπευσε ν' ἀναγγεῖλη τοῦτο εἰς τὸν λοχαγόν του.

Ὁ λοχαγὸς ἦτο ἤδη πλησίον.

Διὰ καταλλήλου δὲ στροφῆς, ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν, ὅστις ἤναγκάσθη τοιοῦτοιτρόπως ν' ἀποτραπῆ τῆς μελετηθείσης ταύτης κινήσεώς του.

V.—Νέα απόπειρα επιθέσεως πρὸς τὸ δεξιὸν. — Ἀποκλεισμός τουρκικοῦ σώματος ἐντὸς χαράδρας. — Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ δεκατιζόμενος. — Πῶς δὲν κατωρθῶθη ἡ αἰχμαλωσία μιᾶς ἐχθρικῆς πυροβολαρχίας. — Μία διασπορὰ προλαμβανομένη. — Ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. — Συνενοήσεις Σιολένσκη καὶ Διαδόχου.

Ἦδη ὁ γνωστὸς ὄπλαρχηγὸς Νταβέλης, ὅστις κατεῖχε μὲ 60 ἄνδρας κορυφὴν τινα τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῆς λοφογραμμῆς Καρῶ - Δὰγ (Κυναὶ Κεφαλαί), ἄνωθεν τοῦ Ζερμιοῦ, διακρίνει αἴφνης μακρὸν πυκνὸν σῶμα ἐχθρῶν, προσπαθοῦν ὅπως, διὰ τινος χαράδρας διαδιανοιγομένης πρὸς τὴν Κάπουρναν, καταλάβῃ ὑπερκειμένην πρὸς τὸ Πιλάφ Τεπέ θέσιν, ἣτις δεσπόζει τοῦ τε Βελεστίνου καὶ τῆς εἰς Βόλον ἀγούσης ὁδοῦ, συνέπῳς δὲ καὶ τῶν νότιων τῆς ἡμετέρας παρατάξεως.

Μόλις ὁ Νταβέλης κατενόησε τρῦτο, εἰδοποιεῖ αὐθωρεὶ μίαν διλοχίαν τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος καὶ τοῦ ΣΤ' εὐζωνικοῦ τάγματος, ἧς οἱ ἄνδρες κατεῖχαν θέσεις πρὸς τὴν κορυφὴν ἐκείνην.

Ἡ διλοχία ἀνέρχεται τότε δρομέως καὶ καταλαμβάνει τὰ προανῆ τῶν ὑπερκειμένων τῆς χαράδρας λοφογραμμῶν μετὰ τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων Νταβέλη, Λεπενιώτη καὶ Τζώτη.

Ἐκεῖ ἀφ' οὗ ἀφῆκαν τὸν ἐχθρὸν νὰ εἰσχωρήσῃ, ἐντὸς τῆς χαράδρας, κεκρυμμένοι οἱ ὀπλιταὶ μας ὀπισθεν θάμνων καὶ λίθων, ἄρχονται σφοδροῦ κατ' αὐτοῦ πυροβολισμοῦ δι' οὗ ἀποσυντίθενται καὶ ὑφίστανται μεγάλας ἀπωλείας αἱ ἀνύποπτοι τάξεις αὐτοῦ.

Σύγχυσις τότε καταλαμβάνει τοὺς ἐχθροὺς ζητοῦντας σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, καὶ ἐν τῇ ταραχῇ των πυροβολοῦσιν ἀσκοπῶς φονευόμενοι μεταξύ των.

Οἱ ἡμέτεροι ἐνεργοῦσι τότε σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν, καθ' ἣν οἱ διωκόμενοι τουρκοὶ ἀφήνουν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 80 νεκροὺς καὶ 3 τραυματίας. Ἡ χαράδρα πληροῦται ἀλαλαγμῶν, οἰμωγῶν καὶ

πιωμάτων ... Τοιαῦται τῶν πολέμων αἱ μεγαλοπρεπεῖς ἀγριότητες !

.....
 Πολλοὶ ἐξωγρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐφορμησάντων ἐν τῇ δρμῇ τῆς ἀντεπιθέσεως, κατὰ τὴν ὅποιαν πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἠναγκάσθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσι καὶ τὴν λόγχην.

Ἦδη ἐφαίνετο εὐχερῶς δυνατὴ ἡ αἰχμαλωσία μιᾶς τουρκικῆς πυροβολαρχίας, βαλλούσης ἀπὸ τοῦ Ριζομύλου. Ἄλλ' οἱ πεζοὶ μας ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακόψουν τὸν δρόμον των καὶ νὰ ἐπιτοκρέφουν εἰς τὰς προτέρας των θέσεις ἐλλείψει ἐπαρκῶν φυσιογγίων, ὧν ἡ ἀναχορηγία ἦν ἀδύνατον νὰ γίνῃ αὐτοστιγμὲν εἰς ὃ σημεῖον εὐρίσκοντο ἤδη τὰ προελάσαντα τμήματα.

Ἄλλ' ἐπικαίρως ἤδη πλησιάσασα ἐπὶ τόπου ἡ πυροβολαρχία Μήτσα, ἐξεδίωξε δι' ὀλίγων βολῶν καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦτο τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχε.

Ἐτέρα ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ μέτωπον τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἐπὶ ἐπτάωρον ἀπωθῆσει τὸ δεύτερον τάγμα τοῦ 8ου συντάγματος· ἀλλ' οἱ ἄνδρες μερικῶν αὐτοῦ τμημάτων εἶχον ἐξαντληθῆ ἔντελῶς ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ ἔδειξαν τάσεις ὑποχωρήσεως ἐκ τῆς παρρηγῆς τοῦ δάσους πρὸς τὴν ὅποιαν εἶχον προχωρήσει ἀπωθοῦντες τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Σμολένσκης, παρατηρήσας τὸν κλονισμόν τῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνων, προτοῦ ἀκόμη συμβῆ ἀταξία ἐν τῇ ὑποχωρήσει των, ἀλλὰ καὶ πρὶν προλάβῃ νὰ φθάσῃ πρὸς συγκρότησιν καὶ ἐνίσχυσίν των ἡ ἐφεδρεία, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ 2ου τάγματος τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος, διέταξε τὸν σαλπικτὴν νὰ σημάνη τὸ παράγγελμα «ἀλτ !»

Ἡ σάλπιγξ ἤγγει καὶ αὐθωρεὶ σταματᾷ ὁ ὑποχωρῶν στρατός, συντάσσεται δὲ καὶ ὑποχωρεῖ κανονικῶς, καθ' ἣν στιγμὴν κατέφθανον οἱ μέλλοντες νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν, ὅτινες καὶ ἀποκρούουσι ἤδη τὸν ἀναθαρρήσαντα ἐχθρόν.

Οἱ ἐχθροὶ τρέπονται τότε πρὸς τὸ χωρίον Ριζόμυλος ὅπερ καύσαντες, κατευθύνονται ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Γκερλῆ, τὴν ἀφειτηρίαν δηλαδὴ τῶν ἐπιχειρήσεών των.

Περὶ τὴν 5ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν τὸ πῦρ εἶχε πανταχοῦ τῆς γραμμῆς καταπαύσει, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς συντάσσειτο ἤδη ἐν Γκερλῆ καὶ πολλαὶ τῶν στρατιῶν του τμήματα κατευθύνοντο ἐν σπουδῇ εἰς Λάρισσαν.

Τὸ σύνολον τῶν ἀπωλειῶν μας κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑπῆρξεν εἰς τὸ ἐλάχιστον ἐν σχέσει πρὸς τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν συγκρούσεων.

Οἱ φονευθέντες ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀνῆλθον εἰς 28, οἱ δὲ τραυματῆται εἰς 142.

Τοῦτο κυρίως προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀνεπιτυχοῦς τοῦ κανονισμοῦ τῆς βολῆς τῶν τουρκικῶν πυροβόλων, τὰ ὅποια ἄλλως τε ἦσαν τῶν 7.5' καὶ τῶν 8.7' αἱ ὀβίδες των δ' ἐκ γάλυβος.

Ἐδυν ἤδη ὁ ἥλιος ὅταν τὸ ΣΤ' τῶν εὐζώνων ἐτοποθετήθη ὡς ἐξῆς :

Ἡ Γ' λόχος του ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς Ὁβρηῆς τὸ Γάλα», ὁ Α' καὶ ὁ Δ' δεξιόθεν τῆς θέσεως ταύτης, περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα, ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς τοῦ Δεῖλῆ χάσι, καὶ τέλος ὁ Β' δεξιόθεν τοῦ χωρίου Κάπουρα.

Ἀυθιμερὸν δὲ ἀφικνεῖτο εἰς Αἰβαλῆ τὸ Δ' εὐζωνικὸν τάγμα.

Ὁ ταξίαρχος Σμολένσκις, τὴν 6ην προμεσημβρινὴν ὥραν ἐτηλεγράφη πρὸς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν Διάδοχον :

« Ἡ ἐχθρική αὐτὴ ἐπίθεσις ἐσκόπει τὴν κατάληψιν τοῦ δάσους » Βελεστίνου καὶ τὴν ὑπερκέρασιν τῶν περὶ γύων ».

Τὴν 9,20' π. μ. προσέθετεν εἰς ἕτερον τηλεγράφημά του :

« ... Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ μετὰ μεγάλης γενναίτητος στρατεύματα » κατώρθωσαν » ἀπωθήσωσιν ἐπανειλημμένας ἐπελάσεις τουρκικοῦ ἰππικοῦ. Παρακαλῶ συγχαρεῖτε αὐτὰ διὰ τὴν σήμερον διαγωγὴν των ».

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ὁ Γενικὸς Ἀρχηγός, ἀπῆρτησεν ἀμέσως διὰ τοῦ ἐπομένου τηλεγραφήματός του :

«Διοικητὴν Γ' Ταξιαρχίας, Βελεστένον.

«Εὐχαρίστως εἶδον ἐκ τηλεγραφήματός σας, ὅτι ἡμέτερα στρα-
 »τεύματα ἐτήρησαν τὰς θέσεις των, ἀποκρούσαντα τὸν ἐχθρόν. Διὰ
 »τῆς ἡμερησίας διαταγῆς σας ἐκφράσατε εἰς τὸ ὑφ' ὑμᾶς στρατεύμα
 »τὴν ἄκραν μου διὰ τοῦτο εὐαρέσκειαν.

Περὶ τὴν 7ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν ὁ Σμολένσκης ἀπηύθυνε
 πάλιν πρὸς τὸν Διάδοχον τὴν ἀκόλουθον τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν :

« Ἐψηλότατε,

«...Ταύτην τὴν στιγμήν παρατηρῶ, ὅτι μεγάλη ἐνίσχυσις ἔρχεται
 »εἰς τὸν ἐχθρόν, αὐρίον βεβαίως θὰ μᾶς προσβάλλῃ μὲ πολὺ μεγαλει-
 »τέρας καὶ ἀκμαίας δυνάμεις, συνεπῶς, παρακαλῶ, ὅπως ταύτην τὴν
 »νύκτα μοι ἀποστείλητε ἀφεύκτως ἐνίσχυσιν ἐκ δύο τοῦλάχιστον κα-
 »λῶν ταγμάτων πεζικοῦ ἢ εὐζωνικῶν καὶ μιᾶς ἕλης ἱππικοῦ ἀνάγκη
 »ὁμοίως πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ».

Ὁ Διάδοχος, ἅμα λαβὼν τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα διέταξε τὴν
 ἐν Βόλῳ ἐφορεῖαν ὑλικοῦ πολέμου νὰ πέμψῃ σιδηροδρομικῶς τὰ
 αἰτούμενα παρὰ τοῦ Ταξιαρχοῦ πυρομαχικά.

Σιδηροδρομικῶς δὲ ἐπίσης ἐξαπέστειλεν ἐκ Φερσάλων δύο τάγ-
 »ματα πεζικοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς νικηφόρου Ταξιαρχίας διὰ τὰ ἐνδε-
 »χόμενα τῆς ἐπαύριον.

Μόνον τῆς ἱππικῆς ἕλης ἢ ἀποστολὴ παρελείφθη, ἔλλειπει ἐπαρ-
 κῶν διαθεσίμων ἱππέων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Φερσάλων.

VI.—Τέλος τῆς μάχης.— Τὰ λάφυρα.— Ταφὴ νεκρῶν.— Ἀποσπάσματα ἐπιθέσεων.— Θάνατος τοῦ Δάμτσα.— Ἀνακοινώσεις Διαδόχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον.

Οὕτως ἐπερατώθη ἡ φονικωτάτη διὰ τοὺς Τούρκους μάχη τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ Πολέμου.

Τὰ πτώματα τῶν ἐχθρῶν εἶχον καλύψει διόκληρον σχεδὸν τὴν πρὸ τῶν ἡμετέρων θέσεων ἔκτασιν, ἀποκρυπτόμενα ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν χόρτων ἢ καὶ ἀποκρύπτοντα αὐτά.

Γενομένης ἐρεύνης ἐπὶ τῶν πτωμάτων τούτων, κατόπιν τῆς μάχης εὐρέθησαν διάφορα τιμαλφῆ ἀντιζείμενα,— ἐν οἷς καὶ ἐν δυσκοπότηρον καὶ ὁ ἄερας, τὸ ὕφασμα δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ, κρατεῖ ἀνὰ χεῖρας ὁ ἱερεὺς, ὅταν ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως,— τὰ ὅποια πάντα παρεδόθησαν εἰς τὴν Ἐπιμελητείαν τῆς Ταξιαρχίας· προήρογοντο δὲ σχεδὸν ὅλα ἐκ τῆς λαφυραγωγηθείσης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ Λαλοῖσης.

Τὴν νίκην ταύτην, ἣν δικαίως τὸ «Νταϊήλυ-Γιοράφι» ὠνόμασε «Μικροσκοπικὴν Μπαφακλάβαν», ὁ Ταξίαρχος Σμοιένσκις ἀνήγγειλεν αὐθωρεὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπερ ἔσπευσεν ἤδη νὰ συγχαρῇ τὴν Ταξιαρχίαν: «διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας ἃς προσήνεγκεν εἰς τὴν πατρίδα κατὰ τὴν μάχην» ὡς ἐφράσεολόγει τὸ συγχαρητήριο τηλεγράφημά του.

Ἄλλα τώρα καθήκοντα, ἢ μᾶλλον ἀνάγκη ἄλλη, καλεῖ εἰς ἐργασίαν τοὺς ὀπλίτας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἀνάγκη ἀπαισιῶς θίμβερά.

Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων ἵππων, ἱππέων καὶ πεζῶν Τούρκων ἀρχίζουν ἀναδίδοντα ἀηδῆ ὀσμὴν ἀποσνιτεθεμένου κρέατος καὶ αἱ δηλητηριώδεις τῶν ἀναθυμιάσεις ἀπειλοῦσι τὸ ἑλληνικὸν στρατεύμα

πολὺ πλεόν ἀπὸ τὰς σπάθας τῶν κενταύρων τοῦ Πατισᾶχ καὶ ἀπὸ τὰς δβίδας του.

Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Ἕλληνας Ταξίαρχος ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ δύο διμοιρίας μηχανικοῦ καὶ πολυαριθμους πεζοὺς στρατιώτας ἵνα προβῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν σύντονον ἀνώρουξιν τάφρων ἐντὸς τῶν ὁποίων νὰ ρίψουν ἵππους καὶ ἄνδρας ἀναμίξ ἵν' ἀποφύγουν τῶν ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν πτωμάτων των κίνδυνον.

Ἴνα δὲ γνηθῇ ὁποία φθορὰ εἶχε συντελεσθῇ εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι «ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ἡμέρας» εἰργάζοντο οἱ ἄνδρες οὗτοι πρὸς ἀνώρουξιν τῶν ἀναγκαιουσῶν τάφρων, ἀν καὶ ἐγκατέλειψαν εἰς τὰς θέσεις ὅπου εἶχον πέσει τοὺς ἐντὸς τῶν χαραδρῶν φονευθείτας ἐχθροὺς, ἕτε μὴ δυνάμενοι νὰ ὀρύξουν καὶ ἐκεῖ τάφρους ἕνεκα τῆς διαπλάσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ μεμακρυσμένου τῶν θέσεων ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως.

«Πᾶσας τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ», λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει του ὁ προμνησθεὶς λοχαγὸς Πρωτοπαπᾶς, «ἐρωμένως καὶ μετὰ πάσης ἠθυσίας ὁ λόχος ἀπέκρουσεν, ἐπήνεγκε δὲ τοιούτῳ τρόπῳ μεγάλας ἠζημίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ ἐπίθεσιν ὁ λόχος ἐξεδίωξε τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν λόφων, τοὺς ὁποίους ἀρχικῶς κατεῖχε, καὶ τὸν ἔτρεπεν εἰς ἄτακτον φυγὴν».

«Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης οἱ ἀξιωματικοὶ Ἰ. Τσαντίλας ἠυπολοχαγός, καὶ Δημ. Γαρδῆσις ἔφεδρος ἠνθυπολοχαγός, ὡς καὶ οἱ Κ. Θεοδώρου ἐπιλοχίας, Παν. Καρβέλας λοχίας (τέως ἀρχηγὸς ἠάνταρτων ἐν Μακεδονίᾳ) ἐπεδείξαντο παραδειγματικὴν ἀνδρείαν καὶ ἠψυχραιμίαν.

«Ὁ λοχίας Καρβέλας, ὀδηγῶν διμοιρίαν, διετάχθη νὰ καταλάβῃ ἠἐπίκαιρον θέσιν τῶν ὀθωμανῶν, ... ὅπερ καὶ κατώρθωτε.

«Πάντες δὲ οἱ στρατιῶται τοῦ λόχου ἐπεδείξαντο καρτερίαν καὶ ἠανδρείαν ἀπαράμιλλον, καίπερ οὗτοι ἦσαν λίαν κεκμηκότες.

«Ὁμοίως διεκρίθη ὁ ἔφεδρος ἠνθυπίατρος Σεραφεῖμ Δεδούσης, ἠὕστις διὰ τοῦ θάρρους του, περιῆρχετο ἠπασαν τὴν γραμμὴν ἐν τῷ ἠμέσῳ βροχῆς σφαιρῶν, ἵνα περισυλλέγῃ τοὺς τραυματίας, ἀψηφῶν ἠοῦτω πάντα κίνδυνον....»

Ἐν συνόλῳ δέ, ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ταύτης ὑπῆρ-
ξεν ἡ τελεία τῶν Τούρκων ἀπόκρουσις καὶ ἡ περισυλλογὴ πολυαρίθ-
μων λαφύρων, ἤτοι πολεμεφοδίῳ, σαγῶν, ὄπλων, πολυτίμων ὑφα-
σμάτων προερχομένων ἐκ τῶν διαρπαγέντων καταστημάτων καὶ οἰ-
κιῶν τῆς Λαρίσης κτλ.

Σχεδὸν δὲ γενικῶς οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ταξιαρχίας ἐπεδείξαντο
ἀρίστην διαγωγὴν, ἐκτιθέμενοι εἰς τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν καὶ ἐν-
θουσιάζοντες τοὺς ὑπ' αὐτοὺς στρατιώτας δι' ἀσμάτων καὶ λόγων
πατριωτικῶν.

Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιος ἔστε ὁ ἑφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς Δημ.
Δάμιτσας, ὅστις ἔπεσεν ἐνῶ ὠδήγει πρὸς ἔφοδον τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὀπλί-
τας, ἀπροφύλακτος ἐντελῶς καὶ δίδων παράδειγμα θάρρους ἑαυτὸν
καὶ τοὺς στρατιώτας του.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἣν ἐξετέλεσεν, ὑποστηρίζων τὴν πυροβολαρ-
χίαν Μήτσα, ἤρξερτο ἄδων τὸν πολεμικὸν ἄσμα:

ὦ λυγερὸν καὶ κοπιερὸν σπαθί μου
καὶ σὺ τουφέκι φλογερὸν, πουλί μου
ἔσεῖς τοὺς Τούρκους σφάζατε,
τὸν τύραννον σπαράξατε.
ν' ἀναστηθῇ ἡ Πατρίς μου,
να ζήσῃ τὸ σπαθί μου....

Καὶ τὸν ἠκολούθησαν μιμηθέντες αὐτὸν οἱ στρατιῶται καὶ τονί-
ζοντες εἰς τὴν διαπασῶν τὸ αὐτὸ θούριον....

Ἐκ τῶν τραυματιῶν μας μνηστέοι οἱ ἀνδρείως παλαίσαντες Κο-
ψίδας ταγματάρχης, Κωσταράς λοχαγός, Γιατράκος ἀνθυπολοχαγός
καὶ Τζιώτης, ἀρχηγὸς ἀνταρτικῆς ομάδος.

.....

Τὴν νίκην αὐτὴν ἤτις ἀνεπιτέρωσε κατὰ τι καὶ τοῦ ἐν Φερσάλοις
ἀτυχοῦς στρατοῦ μας τὸ ἠθικόν, ἀνήγγειλεν ὁ Διάδοχος διὰ τῆς ἀκο-
λούθου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τηλεγραφικῆς του ἐκθέσεως:

«Εἰς Βελεστίνον ἐχθρὸς ἐπετέθη σήμερον ἡν πρωινήν ὥραν
»φρασιτικῶς.

«Προσβολαὶ αὐτοῦ ἀπέβλεπον εἰς κατάληψιν δάσους Βελεστίνου
»καὶ ὑπερκέραιον περὺγων.

«Στρατεύματα μετὰ μεγίστης γενναιότητος ἀπέκρουσαν ἐπανεπιλημ-
»μένας ἐπελάσεις ἱππικῶν.

«Μάχη ἔληξε 1, 20' μ. μ.

«Ἡμέτερα στρατεύματα ἐτήρησαν θέσεις αὐτῶν.» «Ἐτραυματί-
»σθησαν ὑπολοχαγὸς Γκιταρᾶκος, ἀνθυπολοχαγὸς Μπακόπουλος ἔλα-
»φρῶς, λοχίας Ἀντωνιάδης καὶ 7 στρατιῶται. Ἴππικὸν μας ἐν ἀνα-
»γνωρίσει πρὸς χωρίον Μπακράτοι, ἐπὶ ὁδοῦ Φερσάλων — Λαρίσης,
»συννητήθη μετὰ ἐχθρικοῦ ἱππικῶν ἐκ δύο ἰλῶν εἰς Σουρμπάσι.

«Ἐχθρὸς, ἰδὼν ἱππικὸν μας, ὑπεχώρησεν ἐκ Μπακρατοίου πρὸς
»Λάρισαν.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τηλεγραφήματί του, ὁ Διάδο-
χος ὡς ἐξῆς ἐξέθετε τὰ κατὰ τὰς ἐν Βελεστίνῳ μάχας:

«Χθὲς ἐπεκράτει ἡσυχία.

«Ὁ διοικητὴς τῆς Γ' Ταξιαρχίας ἀναφέρει, ὅτι, καθ' ὅς ἔλαβεν
»ἀναφορὰς συνταγματάρχων Γιαννηκώστα καὶ Ρέγκλη, τουρκικὸς
»στρατὸς προσβαλὼν προχθὲς τὸ Βελεστίνον ἀπεσύρθη εἰς Τουσλάρ.
»ἀπέστειλε δὲ καὶ φάλαγγας τινάς, πρὸς δυσμὰς τοῦ Βελεστίνου.

«Ὁ διοικητὴς τῆς Ταξιαρχίας εἰκάζει ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν
»μεγάλαν ἀπώλειαν· περισυνέλεξε δὲ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἱπ-
»πους, πυρομαχικά, ἐργαλεῖα ὄρχου, σαγὰς καὶ δύο ἀντίσημα· συνέ-
»λαβε δὲ καὶ τινάς αἰχμαλώτους.

«Ὁ ταγματάρχης Ἀλεξάνδρου (4ου εὐζώνων), κατέλαβε πρὸς
»τὸ Ἀϊβαλί τὴν πρὸς τὴν Λάρισαν ὁδόν, καλύπτων τὸ ἀριστερὸν
»τῆς Γ' Ταξιαρχίας.

«Καθ' ὅς ἔχομεν πληροφορίας, τῇ αἰτήσει τῶν ἐκεῖ Ὀθωμανῶν, δίκανή δύναμις τουρκικοῦ στρατοῦ κατέλαβε χθὲς τὴν Καρδίτσαν.

«Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, κατ' ἄλλας πληροφορίας, ἀπεσύρθη τὴν νύκτα σήμερον.

ΙΓ'.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην.

Ἀπροσεξία τῶν Τούρκων. — Σκέψεις καὶ πληροφορίες ξένων. — Τὸ ἠθικὸν τῆς Ταξιαρχίας. — Σημασία τῶν ἐν Βελεστίνῳ ἐπιτυχιῶν. — Ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ. — Ἡ ἐντύπωσις ἐν Εὐρώπῃ. — Μεταλλαγαι θέσεων. — Σκέψεις τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου. — Ἀπόκρουσις τῆς προελάσεως τῆς 20ῆς Ἀπριλίου. — Ἡ Ταξιαρχία ἐνισχύεται.

Πρώτη καὶ σημαντικωτέρα συνέπεια τῆς νίκης τῆς 18ης Ἀπριλίου ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐπὶ τινὰς κατόπιν ἡμέρας ἐντελής σχεδὸν ἀπραξία τοῦ ἀποκρουσθέντος ἐχθροῦ.

«Συνωμίλησα μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Σμολένσκη καὶ διαφόρων ἀξιωματικῶν», ἔγραφεν ἐπιχαίρων ἤδη ἕκτακτος ἀνταποκριτῆς τοῦ παρισιοῦ «Χρόνου»—

«Ὅλοι ὁμιλοῦν μετ' ἀνυποκρίτου θαυμασμοῦ περὶ τῆς λαμπρᾶς ἐπιπέλασεως τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, οὗ τὰς τάξεις ἐθέρισε τὸ ἐλληνικὸν πυροβολικόν, ὡς καὶ περὶ τῆς εὐσταθοῦς ἐφόδου τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ κατὰ τῶν ἀποκορήμων πλευρῶν τοῦ ὄρους Φριδογαλά.

«Θεομώτατα ἐπήγον ὅμως καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ εὐστάθειαν τῶν

»ιδίων ἑαυτῶν ἀνδρῶν, ἀποκρουσάντων ἐπὶ ὥρας τὰς τουρκικὰς ἐπι-
»θῆσεις ὑπὸ περιστάσεις δυσμενεστάτας.

« Ἡ περὶ συνομολογήσεως ἀνακωχῆς φήμη εἶχε γεννήσει ἐν τῷ
»στρατοπέδῳ σφοδρὰν ἀγανάκτησιν.

« Τινὲς ἐπιθύριζον ἀορίστως ὅτι ἐξηπατήθησαν.

« Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἀνεγνώριζον μετ' εὐπαρησιάστου ἄλγους ὅτι
»δὲν εἶχον ὑποκύψει μόνον εἰς τὸν ὑπέρτερον ἀριθμὸν, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐλ-
»ληνικὸς στρατός, καίπερ γενναίως καὶ εὐγενῶς ἀγωνισθεῖς, δὲν ἦτο
»παρεσκευασμένος πρὸς παρατεταμένην ἐκστρατείαν.

« Διὰ τὴν φυγὴν ἐκ Ματιοῦ καὶ διὰ τὴν ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν
»ἐκ Λαρίσσης, ἀπεξημιώθησαν διὰ τῆς ἐν Βελεστίνῳ λαμπροῦς νίκης,
»ἀφ' αὐτῶν οὕτως ἡ τιμὴ ἐσώθη, ἡ εἰρήνη ἔσται εὐπρόσδεκτος.

« Πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἀνομολογοῦσιν εἰλικρινῶς τὴν χαλα-
»ρότητα τῆς πειθαρχίας ἐν τῷ στρατῷ, ὡς ἐν συνόλῳ, λέγουσι δ' ὅτι ἡ
»προσέλευσις τόσων ἐνόπλων χωρικῶν καὶ ἀτάκτων, ἀντὶ ἀρωγῆς, ἀπο-
»τελεῖ κίνδυνον καὶ δυσχεραίνει τὰς στρατιωτικὰς ἐνεργείας.

« Αἱ μέθοδοι καὶ αἱ παραδόσεις τοῦ κλεφτοπολέμου δὲν ὠφελοῦσιν
»ἐναντίον πειθαρχοῦντος στρατοῦ, (οἷος ὁ τουρκικὸς) καὶ ἐθυνομένου
»ὑπὸ στρατηγῶν παιδευθέντων ἐπιστημονικῶς....»

Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὐταὶ ἐπιτυχίαι τῆς Ταξιαρχίας Σμολένοκη, καὶ
ἰδίως ὁ θρίαμβος οὗτος τῆς 18ης Ἀπριλίου, κατέστησαν ἀπτοήτους
τοὺς μαχητὰς τοῦ Βελεστίνου.

Ἐποχωρήσαντες οὗτοι ἀπὸ τῶν συνόρων, ἤδη μαχόμενοι καὶ
συντεταγμένοι, εἶχον τοιοῦτον προσλάβει πολεμικὸν μένος, ὥστε εἰς
οὐδὲν ἐλογίζοντο τὰς κακοτυχίας καὶ τὰς στερήσεις.

Ἐπὶ ἡμερονύκτια πολλάκις ἐμάχοντο νῆσταις ἄνευ τοῦ παραμικροῦ
γογγυσμοῦ.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Ταξιαρχοῦ των τρώγοντος ὄσον καὶ οἱ δπλι-
ταί του καὶ ἐκτιθεμένου εἰς τὸ πῦρ, ἵνα πανταχοῦ τοὺς καθοδηγῆ,
ἀνεπτέρου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ φρόνημα καὶ ἐξῆπτε τὴν φιλοτι-
μίαν τῶν ἀνδρῶν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ταξιαρχίας ἡ ἀνδρεία
καὶ ἡ αὐταπάρησις εἶχον κατενθουσιάσει τοὺς δπλίτας.

Φρενίτις ἐνθουσιασμοῦ κατέλαβε τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἐπὶ τῇ μεταδόσει τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων, καὶ ὁ Σμολένσκις εἶχε καταστή τὸ εἶδωλον τοῦ ἀπηλίπισμένου ἑλληνικοῦ λαοῦ, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνον προσδοκῆσαντος ἀνόρθωσιν τοῦ καταπεπωκότος γοήτρου τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Ὁ Σμολένσκις ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἐν Βελεστίνῳ ἐπιτυχιῶν του, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἦτο οἷός προσεπάθουν νὰ τὸν παραστήσουν οἱ ὑπεύθυνοι τῶν συμφορῶν ὡς ὑπέστη καὶ τῆς οἰκτρῆς παραλύσεως εἰς ἣν εἶχε περιστῆ, — δὲν ἦτο «ἀγέλη», — ἀπεδείκνυεν ὅτι, ἂν ἅπασαι αἱ ταξιαρχίαι διηθύνοντο ἐπίσης ἐσκεμμένως καὶ στρατηγικῶς καὶ ἂν, ἐν τῷ γενικῷ τοῦ πολέμου σχεδίῳ, ἐπεκράτει πλειοτέρα ἐμπειρία καὶ φρόνησις καὶ μείζων ταχύτης, — ταχύτης ἰδίως, — περὶ τὰς πολεμικὰς ἡμῶν ἐπιχειρήσεις, πολὺν διάφορος θὰ ἦτο ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου καὶ ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ ἐταπεινοῦτο, ὅσον τοῦλάχιστον ἐταπεινώθη.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Σμολένσκι ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ἰδιαίτερος μεγίστη εἶχεν ἀποδοθῆ σημασία εἰς τὴν νίκην τῆς 18ης Ἀπριλίου, ὃ δὲ στρατιωτικὸς κόσμος τῶν δύο τούτων χωρῶν ἀπροκαλύπτως ἐξέφραζεν ἤδη γνώμην ὅτι μία ἀκόμη νίκη ἐν Φαρσάλοις, ὀριστικῶς θὰ μετετόπιζε τὴν νίκην εἰς τὰς ἑλληνικὰς τάξεις.

.....

Τὴν ἐπιούσαν τῆς μάχης 19ην Ἀπριλίου, τμήματά τινα τῆς ταξιαρχίας ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ μεταλλάξωσι θέσεις.

Οὕτω, ἡ Α' ὀρειβατικὴ πυροβολοχία κατέλαβε θέσιν ἐπὶ τινὰ λόφον, κατὰ 1500 μέτρα ἔμπροσθεν τῆς προηγουμένης θέσεως, ἣν καὶ διετήρησε μέχρι τέλους τῶν ἐν Βελεστίνῳ συγκρούσεων.

Ὁ Σμολένσκις ἐλάμβανεν, ἐν τῷ μεταξὺ πληροφορίας ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὅτι φάλαγξ ἐκ δεκάκις χιλίων τούρκων ἐβάδιζεν ἐκ Γκερλῆ πρὸς τὸ Βελεστίνον. Κάποιος δὲ αὐτόμολος Γκέκας ἐπληροφόρει συγχρόνως τὸν στρατηγὸν ὅτι οἱ τούρκοι ἐφαίνοντο σχε-

διάζοντες νὰ μεταβῶσιν εἰς Βόλον διὰ τῆς Κάπουρας καὶ τῶν Καναλίων ἢ καὶ διὰ Κάλυβίων Κερασιᾶς.

Ὁ ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς Ἰ. Ρεμπουτσᾶκος, διακρίνας εἰς ἀποστασιν 100 περίπου μέτρων τὸ πῦμα τούρκου ἰλάρχου, ἐπλησίασεν αὐτὸ καὶ τοῦ ἀφῆρεσε τὴν σπάθην, τὸ πιστόλιόν του, μίαν Στρατιωτικὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς φυσιογοθῆκας του.

Τὸ ἀργυρότευκτον ξίφος του καὶ τὸ πιστόλιον Σμὶθ παρέδωκε τότε εἰς τὸν συνταγματάρχην Στ. Ρέγκλην, τὸ δὲ βιβλίον καὶ τὰς φυσιογοθῆκας ἐκράτησεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀλημονήτου ἐκείνης ἡμέρας.

Μία ἐνωμοτία τοῦ λόχου του συνέλεγε συγχρόνως τὰ ἐνδύματά καὶ τοὺς μανδύας τῶν νεκρῶν ὡς καὶ τριάκοντα ὄπλα μαρτίσι. Μετὰ τὰ ἐνδύματα ταῦτα, ἅτινα εἶχον ἀρπάσει οἱ τούρκοι ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τῆς Λαρίσης, ἐνεδύοντο ἤδη οἱ ἡμίγυμνοι στρατιῶταί μας, ἐπρόμηθεύοντο δ' ἅμα καὶ μερικὰ κλινοσκεπάσματα.

Οἱ τούρκοι ἦτο φανερόν ὅτι μετὰ τὴν φθορὰν ἦν εἶχον ὑποσιτῆ, ἐδίσταζον νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς νέας ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τοῦ Σμολένοκη.

Εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Ἐπέμ ἐπεκράτησαν πράγματι διάφοροι τόρα σκέψεις περὶ τῶν μελλουσῶν ἐνεργειῶν των.

Λαβόντες οἱ τούρκοι ἐνισχύσεις, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς σύγχρονον κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἐλληνικῶν στρατοπέδων ἐπίθεσιν, χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο μεζζονας τῶν μέχρι τότε δυνάμεις ἵνα καταστήσωσιν ἀδύνατον τὴν ἀμοιβαίαν ἐνίσχυσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἀφ' ἑτέρου δὲ συντελέσωσιν εἰς ἀσφαλεστέραν ἐκτόπισιν τῆς ἐρρωμένως ὑπερασπιζούσης τὸν Βόλον ταξιαρχίας.

Ἐπὶ τὰς συνθήκας καὶ τὰς σκέψεις ταύτας ἀνέτελλεν ἡδη ἡ 20ῆ Ἀπριλίου.

Περὶ τὴν 10ην προμεσημβρινὴν ὥραν τῆς ἡμέρας ταύτης, ὡς:

ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ 8οῦ Συντάγματος, τουρκικὸς στρατὸς ἐθεάθη προχωρῶν ἐκ τοῦ χωρίου Χατζήμαση.

Ἄμέσως ἠτοιμάσθησαν οἱ ἡμέτεροι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ.

Τῷ ὄντι ὁ ἐχθρὸς, φθάσας εἰς Ριζόμυλον, ἐβάδισεν ἀμέσως κατὰ τῆς δεξιᾶς ἡμῶν πτέρυγος τὴν δὲ 1 μ. μ. ἕτερα ἐχθρικὴ φάλαγξ πεζικοῦ ἐθεάθη βαδίζουσα πρὸς τὸ δάσος τοῦ Ριζομύλου.

Ἄμφότεραι ὁμως αἱ δοκιμαστικαὶ αὐταὶ ἐπιθέσεις ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ δύο λόχων τοῦ συντάγματος τούτου, καί, τὴν 4, 30' μ. μ., ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Γκερλῆ καὶ Χατζήμαση.

Τὴν 2αν μεταμεσημβρινὴν ὥραν ἀφίκετο εἰς Βελεστίνον ἡ πρὸς ἐνίσχυσιν ἀποσταλεῖσα ἐκ Φερσάλων, τῇ αἰτήσει τοῦ Ταξιάρχου, δύναμις ἐξ ἑνὸς πεζικοῦ τάγματος, ὅπερ διετάσσετο νὰ ταχθῆ ὡς ἐφεδρεία ὀπισθεν τοῦ Χωρίου Βελεστίνου.

Ἐπίσης, περὶ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἔφθανον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἀνιπποὶ ἵλοι ὑπὸ ἓνα ἐπίλαρχον.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Δ' λόχος τοῦ Β' τάγματος τοῦ 8οῦ συντάγματος τῆς ταξιαρχίας εἶχε παραταχθῆ, ἀπὸ πρωίας, εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ δάσους μὲ μέτωπον πρὸς τὸν Ριζόμυλον.

ΙΔ'.

Μέχρι τῆς 23ης Ἀπριλίου.

Ἐνισχύσεις καὶ προπαρασκευαί τῶν Τούρκων. — Σύγκρουσις πρὸς φυλακῶν. — Ἐλλειψίς ἱππικοῦ. — Ναυτικά ἀγῆματα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Σμολένσκη. — Ἀνάκλησις τῶν ἀγνημάτων. — Συνενοήσεις μετὰ τοῦ Διαδόχου. — Ἀνέφικτος ἡ ἐνίσχυσις τῆς Ταξιαρχίας. — Ἐν ἐπεισόδιον μετ' ἀπεσταλμένου τοῦ Διαδόχου.

«Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας 19, 20, 21 καὶ 22», λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ὀ Ταξιαρχος, «τὰ ἡμέτερα στρατεύματα ἐτήρησαν τὰς κατὰ τὴν μάχην τῆς 18 καταληφθεῖσας θέσεις, ἅς καὶ ὠχύρωσαν κατασκευάσαντα ταχύσκαπτα».

Ὅντως, πρὸς ἐπιτυχίαν τῶι σχεδίων των οἱ Τούρκοι, ἤρξαντο ἤδη ἀπὸ τῆς 21ης Ἀπριλίου συγκεντροῦντες εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τὰ στρατεύματά των.

Τὴν προτεραίαν, ὡς εἶδομεν, εἶχον ἐντελῶς ἐγκαταλείπει τὸ Γκερλῆ καὶ ἀποσυρθῆ ὄλων τῶν πρὸς τὴν Κάρλαν σημείων, περισυλλεγόντες εἰς Λάρισαν, Τοπουσλάρ, Τσουλάρια, ἵνα ἐκεῖθεν ἐπιχειρήσῃ, δι' ἐπαρκῶν πλέον δυνάμεων, τὴν ἀποφασιοθεῖσαν σύγχρουν κατὰ τῶν ἡμετέρων δύο στρατοπέδων ἐπίθεσιν.

Ἦδη λοιπόν, κανονίσαντες τὰ κατ' αὐτήν, ἤρξαντο ἀπὸ πρωίας τῆς 21ης συγκεντροῦντες μικρὸν κατὰ μικρὸν καὶ αὐθις εἰς Γκερλῆ τὰ στρατεύματά των.

Τὴν 4ην μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας προήλασαν διὰ δύο πεζικῶν ταγμάτων, ἐν κανονικῇ τάξει πορείας, πρὸς τὸ Βελεστῖνον.

Ἄλλ' αἱ προφυλακαὶ τοῦ Σμολένσκη, μῶλις ἀντιληφθεῖσαι τὴν κίνησιν ταύτην, καίτοι ὁ ἐχθρὸς ἀπεῖχε τῶν θέσεών των περὶ τὰ διασχίλια μέτρα, ἐπυροβόλησαν ὀμαδὸν κατ' αὐτοῦ.

Τοῦτο ἐξέπληξε τοὺς προελαύνοντας.

Ἐνώπιον δὲ τῆς ἀπροσδοκῆτου ταύτης ὑποδοχῆς, ἐσταμάτησαν ἀποτόμως, μεθ' ὃ συγκεντρωθέντες ὑπεχώρησαν καὶ πάλιν πρὸς τὸ Γκερλῆ.

Προφανῶς ἐσκέφθησαν ν' ἀναβάλωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν πάντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀπέβλεψαν εἰς τὸ ἵππικόν, ὑπερ θὰ ἠδύνατο νὰ προβῆ εἰς ἄμεσον καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἴππικὸν ὁμως δὲν ὑπῆρχε.

Συνεπῶς, ἀνέφυκτος πᾶσα ἐνέργεια πρὸς ἀντεπίθεσιν καὶ καταδίωξιν ἐκ τοιαύτης ἀποστάσεως.

Ἐν τούτοις, τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἵππικοῦ ἀνέλαβε νὰ ἀναπληρώσῃ μία διλοχία τοῦ 8ου Συντάγματος, ἣτις καὶ προήλασεν ἤδη πρὸς τὸν ὑποχωροῦντα ἐχθρόν.

Ἀλλὰ τὸ πρῶγμα καθίστατο ἀδύνατον καὶ δὴ ἐπικίνδυνον, διὸ διετάχθησαν οἱ σαλπικταὶ τῶν διαφόρων σωμάτων νὰ σημάνωσι γενικὴν συνάθροισιν.

Τούτου γενομένου, ἡ διλοχία ἐσταμάτησεν εἰς ὃ μέρος εὐρέθη, χωρὶς νὰ ὑποστραφῆ ὁμως εἰς τὰς προτέρας τῆς θέσεως, ἅτε ἀγνοῦσα τὰς ληφθείσας νέας ἀποφάσεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμως οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφεληθέντες τῆς ἐπελθούσης βραδύτητος, εἰσῆλθον ἀνενόχλητοι εἰς τὸ Γκερλῆ.

.....

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Βελεστίνῳ μαχομένων, διετάχθη ἄγημα ναυτικοῦ, συγκείμενον ἐκ 348 ἀνδρῶν νὰ σπεύσῃ σιδηροδρομικῶς ἐκ Βόλου, ὁπόθεν ἀφίχθῃν, ἀπεβιβάσθῃ εἰς τὸν σταθμὸν Λατόμι, τὴν 6, 30' πρὸ μεσημβρινῆν ὥραν.

Τὸ ἄγημα συνέκειτο ἐκ δύο τμημάτων.

Καὶ τοῦ μὲν πρώτου, ἀποτελεσθέντος ἐξ ἀνδρῶν τῶν θωρηκτῶν «Ψαρῶν» καὶ Σπετσῶν», τὴν διοίκησιν εἶχεν ὁ ἀντιπλοίαρχος Καρπούνης, τοῦ δὲ δευτέρου, συγκροτηθέντος ἐκ τῶν ἀγημάτων τοῦ θω-

ρηκτοῦ «Υδρας», τοῦ ναρκοβόλου «Κανάρης» καὶ τῶν ἀτμομυδρομόνων «Ἀχελώου», «Ἀλφειοῦ» καὶ «Πηνειοῦ», ὁ ἀντιπλοίαρχος Μαυρομιχάλης.

Ἀποβιβασθὲν εἰς Λατόμι τὸ ἄγημα, ἀνεχώρησε διὰ Κάπουρναν, ἀκολουθῆσαν τὴν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐκτεινομένην κορυφογραφήν.

Εἰς Κάπουρναν οἱ ἄνδρες τῶν ναυτικῶν ἀγημάτων ἀφίκοντο τὴν 10ην ὥραν π. μ.

Ἐκεῖ οἱ ναῦται εὗρον διαταγὴν τοῦ Σμολένσκη πρὸς τὸν ἐν Βόλω ταγματάρχη τῆς χωροφυλακῆς Σπυρομήλιον, διὰ τῆς ὁποίας τὸ ἄγημα διειτάσσετο νὰ διχασθῆ, καὶ τὸ μὲν τῶν δύο τμημάτων του νὰ παραμείνῃ εἰς Κάπουρναν, ὅπως συμπράξῃ μετὰ τοῦ ἐκεῖ β' τάγματος τῶν εὐζώνων, τὸ δ' ἕτερον νὰ μετασταθμεύσῃ εἰς Κανάλια ὅπως συμπολεμήσῃ μετὰ τῶν ἐκεῖ τεταγμένων δύο πεζοπόρων ἰλῶν.

Ἡ ἐνίσχυσις ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων θὰ ἐγένετο ἐκ κοινῆς συνενόησεως, ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν.

Οὕτω λοιπὸν τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην τμημα τοῦ ἀγήματος μετεστάθμευσεν εἰς Κανάλια τὴν 2αν μ. μ.

Τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Καρπούνην παρέμεινεν εἰς Κάπουρναν, ὅπου, μετὰ μεσημβρίαν, μετέβη καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ΣΤ' τάγματος τῶν εὐζώνων.

Μετὰ τούτου συνενόηθεις ὁ ἀντιπλοίαρχος ἀπέστειλε 50 μὲν ἄνδρας ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος εἰς Ἀϊράνην, ὅπως ἐνισχύσωσι τοὺς ἐκεῖ τεταγμένους ἄνδρας, ἑτέρους δὲ 50 εἰς θέσιν «Μνήματα» ὁμοῦ μετὰ τῆς τέως φρουρούσης εἰς Κάπουρναν διμοιρίας τῶν εὐζώνων.

Τὸ ὑπόλοιπον τῆς δυνάμεως, κατατμηθὲν, ἐτοποθειήθη εἰς διαφόρους ἐπικαίρους περὶ τὴν Κάπουρναν θέσεις, πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν.

Ἀλλὰ τοῦ ἐχθροῦ μὴ που ἐπιφανέντος καὶ μὴ δείξαντος πρόθεσιν ἀμέσου ἐπιθέσεως, ὁ ταξίαρχος Σμολένσκης, μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἐπιούσης, 22ας Ἀπριλίου, διέταξε τὰ ἀγήματα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ πλοῖά των.

Διὰ τῆς διαταγῆς ταύτης, συγκεντρωθέντα τὰ τμήματα τῶν ἀγη-

μάτων περί τὸ ἑσπέρας, ἀνεχώρησαν τὴν ἐπιούσαν ἴαν πρωὶ ἐκ Κάρπουρας, καί, τὴν 11 προμεσημβρινὴν ὥραν, ἐπέστρεψαν εἰς Βόλον χωρὶς νὰ ἐπιστῆ ἀνάγκη χρησιμοποίησός των.

.....

Καθ' ἃ ὁ ταξιαρχὸς Σμολένσκης ἐναφέρει ἐν τῇ ἐκθέσει του :

«... Τὴν 22αν Ἀπριλίου πολυάριθμοι ἐχθρικοὶ φάλαγγες ἐφάνησαν »διευθυνόμεναι πρὸς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ τὰ χωρία Ντεμπεγλί »καὶ Κόνιαρη, ἡ δὲ διεύθυνσίς των ἔπειθεν ὅτι οἱ τοῦρκοι εἶχον ἀπο»φασίσει νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν πέριξ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ ὄρους Ἀρᾶ »-Δὰγ λόφων...»

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς κινήσεις ταύτας τοῦ ἐχθροῦ ὁ Σμολένσκης ἐτηλεγράφη τα ἀκόλουθα πρὸς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγόν :

« Ὑψηλότατε !

ὥρα 1 μ. μ.

«Μὲ πληροφοροῦν ὅτι τουρκικὸς στρατὸς συγκεντροῦται εἰς Λά»ρριαν, ἵνα ἐπιτεθῆ αὐθις κατὰ Βελεστίνου μεγάλας δυνάμειςιν ὡσαύ»»τως δὲ ὅτι εἶνε πιθανώτερον νὰ μᾶς προσβάλη ἀπὸ Κιλελὲρ καὶ »Σαλασλὰρ ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων θέσεων Δεμίρτζιανη, Ταχταλασμὴν »καὶ Κόνιαρη καὶ ἐπομένως ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῆ ἐκ Φερ»»σάλων τὸ χωρίον Σουπλί.

«Ἐὰν εἰς τὰ Φέρσαλα ὑπάρχουν στρατεύματα ἀπρακτοῦντα, δέον ν' ἀποσταλῶσιν ἐνταῦθα.

Κ. Σμολένσκης»

Ὅντως, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, 22αν Ἀπριλίου, πυκνὰ νέφη κοινοροῦ ὠφθησαν συνεχῶς ἐγειρόμενα πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γκερλῆ ἐξ ἀνιχνευτικῶν σωμάτων ὀλιγαρίθμων καὶ ἐπίτηδες ἐγειρόντων τὸν κοινοροτόν, ἵνα ἐκλαμβάνωνται ὡς φάλαγγες πολυάριθμοι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Συνηθέστατα τὰ τοιαῦτα τῶν Ὀθωμανῶν μικροστρατηγήματα, τὰ μήποτε ὕμως ἱκανὰ νὰ ἐξαπατήσωσι τὴν δξυδέρκειαν στρατιώτου οἷος ὁ Σμολένσκης.

Ἐκλινεν ἤδη ἡ ἡμέρα αὕτη πρὸς τὴν δύσιν της, ὅτε τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ διὰ τὴν μελετωμένην ἐπίθεσιν τῆς ἐπιούσης κατεφωράθησαν πλέον ἐναργῶς.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἤδη συγκεντρώσει μεγάλας δυνάμεις ἀριστερόθεν τοῦ Βελεστίνου, μελετῶντες νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐκεῖθεν τὴν κυρίαν των ἐπίθεσιν.

Πρὸς δὲ τὸ μέτωπον καὶ τὸ δεξιὸν ἔταξαν εὐάριθμα στρατεύματα, μὲ προφανῆ σκοπὸν, ν' ἀπασχολήσωσι μόνον τοὺς ἡμετέρους πρὸς ἐπιτυχεστέραν διαξαγωγὴν τῆς ἐναντίον τοῦ ἐν Φερσάλοις στρατοπέδου μελετωμένης ταῦτοχρόνου των ἐπιθέσεως.

Ὁ Σμολένσκης, κατανοήσας ἐγκαίρως τὰ σχέδια ταῦτα τοῦ ἐχθροῦ, ἔλαβε τὰ κατάλληλα πρὸς ἀπόκρουσίν του μέτρα.

Πράγματι, τὸ ἐσπέρας ὁ Ταξίαρχος ἐξέδουτο διαγῆν δι' ἧς εἰδοποιεῖ τὰ στρατεύματα περὶ τῆς προβλεπομένης ἐπιθέσεως, καθώριζε δὲ συνάμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀποκρούσεως καὶ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς λήψιν μέτρα, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θὰ ἤναγκάζοντο νὰ ὑποχωρήσουν εἰς Βόλον.

Συγχρόνως ἤδη ὁ Γενικὸς Ἀρχηγός, εἰς ἀπάντησιν τῆς τηλεγραφικῆς ἀναφορᾶς τοῦ ταξίαρχου, εἰδοποιεῖ αὐτὸν ὅτι, «ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς »εἶχεν ἤδη ἀναφανῆ κατευθυνόμενος ἐναντίον τῶν Φερσάλων, δὲν »ἠδύνατο νὰ τῷ ἀποστείλῃ ἐνίσχυσιν».

Μετὰ τὴν πικρὰν ταύτην διὰ τὸν ταξίαρχον ἀναγγελίαν, καὶ δὴ περὶ τὴν 8ην ὥραν, ὁ Σμολένσκης ἀνέφερε καὶ πάλιν πρὸς τὸ Ἀρχηγεῖον τηλεγραφικῶς ὅτι :

«... Φάλαγγες ἐχθρικαὶ ἐξεκίνησαν ἐκ χωρίου Γκερλῆ, διευθυνόμεναι πρὸς τὰ ὄρη Καρᾶ-Δὰγ καὶ Κυρὸς Κεφαλαί. Λάβετε, παρακαλῶ, μέτρα ταχέως, διότι δυνάμεις ταξιαρχίας δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς »πρσούρησιν καὶ τῶν μερῶν τούτων...»

Συνάμα τότε ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Διάδοχος, ἐπιθυμῶν νὰ πληροφορηθῇ τὰ τῆς παρατάξεως ἐν Βελεστίνῳ καὶ τὴν κατάστασιν τῶν

πραγμάτων, ιδίως δὲ μήπως αἱ προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ εἴωνον πρὸς κυρίαν ἐνέργειαν ἐναντίον τοῦ Βελεσίνου, δυνηθῆναι δέ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τούτων, — ὡς γράφει ὁ ἴδιος ἐν τῇ «ἐκθέσει» του, — νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα, ἐξαπέστειλε τὸν ἐκ τοῦ Ἐπιτελείου του λοχαγὸν Κοντογιάννην πρὸς τὸν ταξίαρχον Σμολένσκη.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Διαδόχου θὰ ὠμίλησε κἄπως ὑπεροπτικῶς πρὸς τὸν ταξίαρχον, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ, ἀντὶ πληροφοριῶν, τηλεγραφικὴ αὐτῆ ἀπάντησις τοῦ Στρατηγοῦ πρὸς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγόν :

Ἄριθ. 1393 αὐθήμερόν.

Ἄρχηγεῖον Στρατοῦ Θεσσαλίας

Φάροσαλον.

«Λοχαγὸς Κοντογιάννης, ἀφιχθεὶς ἐνταῦθα ὅπως μοι κάμῃ ἀνακοίνωσίν τινα, ἤρχισε νὰ μὲ θέτῃ ὑπὸ ἀνάκρισιν δι' ἀπρεπεσιᾶτου πτόπου, καί, τούτου ἕνεκα, ἠναγκάσθην νὰ τὸν διατάξω ν' ἀπέλθῃ, μὴ δυνηθεὶς νὰ συνενοηθῶ ἐπὶ πλέον μετ' αὐτοῦ.

3ῃ Ταξιαρχία

Κ. Σμολένσκης»

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα τὸ ἑσπέρας τῆς 22ας Ἀπριλίου, παραμονῆς τῆς ἐπετείου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καθ' ἣν οἱ τοῦρκοι εἶχον μελετήσῃ νὰ προβῶσιν εἰς τὴν κυρίαν των καὶ ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἡμετέρων στρατοπέδων.

ΙΕ΄.

Ἡ μάχη τῆς 23ης Ἀπριλίου.

I. — Αἱ ὑπὸ τὸν Σμολένσκη δυνάμεις. — Παράταξις αὐτῶν. — Πρῶτη ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ. — Θύελλα μετὰ χαλάζης παρακώλυει τὰς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων. — Μετὰ τὴν καταιγίδα. — Διασπορά τμήματος. — Ἀπόκρουσις τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡμέρα σοβαρῶν ἐπιχειρήσεων εἶχεν ὁρισθῆ παρὰ τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου ἢ Ἐπέτειος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 23ῆ Ἀπριλίου, καθ' ἣν εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐνεργήσωσι ταυτόχρονον ἐπίθεσιν κατὰ τε τῶν Φερσάλων καὶ τοῦ Βελεστίνου.

Ὁ στρατὸς τοῦ Διαδόχου καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Σμολένσκη θὰ ἐξήναγκάζοντο τοιοῦτοτρόπως νὰ δεχθῶσιν ἀποτελεσματικὴν ἀμφοτέροισι μάχην.

Οἱ Τοῦρκοι, θέλοντες ν' ἀποπλύνωσι τὴν ἡττάν ἣν εἶχον ὑπόστῃ κατὰ τὴν σύρραξιν τῆς 18ης Ἀπριλίου, διέθεσαν ἤδη περὶ τοὺς εἰκοσακισχιλίους ἄνδρας, πέντε πυροβολορχίας, μὲ πυροβόλα μεγαλειτέρας ὀκλής τῶν ἑλληνικῶν, καὶ ἀνάλογον δυνάμιν ἵππικοῦ, — τουτέστιν, ἐν συνόλῳ, δυνάμεις διπλασίας καὶ πλέον τῶν ὑπὸ τὸν Σμολένσκη μαχομένων καὶ ἐν ἄκρῳ ἐξάντλήσει ἐδρισκομένων ἀνδρῶν μας.

Αἱ ὑπὸ τὸν Σμολένσκη δυνάμεις καὶ ἡ παράταξις αὐτῶν εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Τὴν δυνάμιν τῆς Ταξιορχίας ἀπετέλουν:

2 συντάγματα πεζικοῦ, τὸ 7ον καὶ 8ον, ἐκ τριῶν ταγμάτων ἕκαστον.

Τὸ Α' αὐθύπαρκτον τάγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἐπαμ.

Μαυρογένην ἀποσταλὲν τὴν 19ην ἐκ Φερσάλων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ταξιαρχίας.

Τὸ ΣΤ' τάγμα τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἀθαν. Μηλίτην.

Εἷς λόχος Μηχανικοῦ.

Τρεῖς ἄνιπποι ἵλαι.

2 ὄρειβατικαὶ πυροβολαρχίαι.

1 πυροβολαρχία πεδινή.

1 ἵλη ἵππικοῦ.

Εἷς δὲ τὸ Ἀίβαλῃ ἐφρούρει τὸ Δ' ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἀλ. Ἀλεξάνδρου τάγμα τῶν εὐζώνων μεθ' ἑνὸς λόχου μηχανικοῦ.

Τὰ σώματα ταῦτα κατεῖχον τὰς ἰδίας θέσεις ὡς καὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς 18ης, πλὴν δύο λόχων τοῦ ΣΤ' εὐζωνικοῦ τάγματος, οἵτινες ἐτοποθετήθησαν ἤδη εἰς τὸ Μπουγάζι τῆς Κάπουρας.

Τὴν διοίκησιν τοῦ μὲν δεξιοῦ τῆς παρατάξεως εἶχεν ὁ συνταγματάρχης τοῦ 8ου Ν. Γιαννηκώστας, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ ὁ ἀντισυνταγματάρχης διοικητὴς τοῦ 7ου Στ. Ρέγκλης. Καὶ τὸ μὲν ἄκρον δεξιὸν διώκει ὁ ταγματάρχης Μηλίτης τὸ δὲ ἄκρον ἀριστερὸν ὁ ταγματάρχης Δεμέστιχας.

Ἡ δύναμις τῶν ἐν Βελεστίνῳ σωμάτων ἀνήρχετο ἐν ὄλῳ εἰς 8,889 πεζοὺς, μίαν ἵλην ἵππικοῦ καὶ 18 πυροβόλα, τῶν δὲ ἐν Ἀίβαλι εἰς 1,119 ἄνδρας.

Ἦτο φανερὸν ὅτι ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ ἀπέβλεπε κυρίως τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῆς Ταξιαρχίας ἀνάγκη ἐπομένως νὰ γνωρίσωμεν ἐν ταῦθα λεπτομερέστερον τὴν παράταξιν τοῦ κέρατος τούτου.

Τὸ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Δεμέστιχαν ἄκρον ἀριστερὸν ἀποτελεῖτο ἀπὸ μίαν διλοχίαν τοῦ Γ' τάγματος τοῦ 8ου πεζικοῦ συντάγματος καὶ ἐκ 3 οὐλαμῶν πεζοπόρων ἱππέων.

Εἷς οὐλαμὸς τῆς διλοχίας ταύτης ἀπετέλει στήριγμα τῆς Α' ὄρειβατικῆς πυροβολαρχίας, 40 δὲ ἄνδρες παρέμειναν, ὡς φρουροὶ ὕλικοῦ, εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Βελεστίνου.

Οἱ λοιποὶ εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ μέτωπον 600 περίπου μέτρων ἐπὶ τῶν ἀντερεισμάτων τοῦ ὄρους Καρᾶ-Δάγ ὅπου εἶχον κατασκευα-

οδη ταχύσκαπτα. Είχον δὲ ὡς στήριγμα, εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων ἓνα οὐλαμόν ἀνίππων ἰππέων καὶ μίαν διμοιρίαν πεζῶν, ὡς ἐφεδρείαν δὲ 150 μέτρα ὀπισθεν ἓνα οὐλαμόν ἀνίππων καὶ μίαν ἡμιμοιρίαν πεζῶν.

Τὰ σώματα ταῦτα ἀπειτέλουν τὸ ἄκρον ἀριστερόν.

Δεξιόθεν τούτων, ἐπὶ δύο λόφων, ἦσαν τεταγμένοι 2 διμοιρίαὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Κ. Παπακυριαζῆν β' λόχου Γ' τάγματος τοῦ 7ου συντάγματος, ἀποτελοῦσαι τὸ στήριγμα τῆς ὑπὸ τὸν Μῆτσαν Α' ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας, τεταγμένης δεξιόθεν καὶ ὀλίγον ὀπισθεν τούτων ἐπὶ λόφου ὑψουμένου περίπου εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος.

Δεξιότερον ταύτης ἐτοποθετήθη ὁ ὑπὸ τὸν ὑπολοχ. Κ. Χριστοφίλην δ' λόχος τοῦ Δ' τάγματος τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος, ὡς στήριγμα δὲ ὀπισθεν τούτου ὁ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Π. Καπετανάκην δ' τοῦ Α' τάγματος τοῦ 8ου, τετμημένοι κατ' οὐλαμούς ἐπὶ δύο λόφων.

Ἀκόμη δεξιότερον ἦν τεταγμένος ὁ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Ἰωάν. Ἰσάμην α' λόχος τοῦ Δ' τάγματος τοῦ 7ου πεζικοῦ ἐν συγκεντρώσει, μεθ' ὃν ὁ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Δ. Βελεργῆν δ' τοῦ Γ' τάγματος τοῦ 8ου συντάγματος καὶ τέλος οἱ β' καὶ γ' τοῦ Γ' τάγματος τοῦ αὐτοῦ συντάγματος πεζικῶ.

..... : .....

Ἐνε πρωία.

Περὶ τὴν 7, 30' ὁ ἐχθρὸς ἐπεφάνη προελαύνων μακρόθεν κατὰ φάλαγγα, παραλλήλως σχεδὸν τῆς ἡμετέρας παρατάξεως καὶ βαδίζων πρὸς τὸ ἀριστερόν ἡμῶν κέρας.

Τοῦτο κατεφωράθη ἐντελῶς περὶ τὴν 9ην προμεσημβρινὴν ὥραν.

Ὁ λοχαγὸς Δ. Βελεργῆς, ὡς ἐν τῇ ἐκθέσει του ἀναφέρει, «ἐξετίμησε τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ εἰς 6 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν μετὰ δύο πυροβολαρχιῶν, μιᾶς ὀρειβατικῆς καὶ μικρᾶς δυνάμεως ἰππικοῦ...»

Ἐπὶ τὰς συνθήκας ταύτας, τὸ πῦρ ἤρξατο μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν.

Ὁ ἐχθρὸς, ἀφοῦ ἐπλησίασε τὰς ἡμετέρας θέσεις εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περιόπου χιλιομέτρων, διηρέθη εἰς διάφορα τμήματα.

Ἐν τῶν τμημάτων τούτων ἔσπευσε καὶ κατέλαβε πετρῶδη τινα λόφον ἀντικρούζοντα τὴν θέσιν ἣν κατεῖχεν εἰς οὐλαμὸς ἀνίππων καὶ 1¹/₂ διμοιρία πεζικοῦ.

Ἄλλα δὲ τῶν ἐχθρικών τμημάτων, ἐπωφελοῦμενα τῶν παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Κυνὸς-Κεφαλῶν διανοιγομένων χαραδρῶν, εἰσεχώρησαν εἰς αὐτὰς μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ καταλάβωσι τὰ ἀριστερόθεν τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως ἀντερείσματα, ὅπως δοκιμάσωσιν ὑπερφαλάγγιον τοῦ ἀριστεροῦ μας.

Τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεώς μας ἔμειναν ἐντελῶς ἀπρόσβλητα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπλησίαζεν ἤδη ἡ 10ῃ πρωινῇ ὥρᾳ, ὅτε ἡ γραμμὴ τῶν ἀκροβολιστῶν τοῦ ἐχθροῦ εἶχε φθάσει εἰς ἀπόστασιν 2,000 μέτρων ἀπὸ τῶν θέσεων τοῦ δεξιοῦ τῆς ἀριστερᾶς ἡμῶν πτέρυγος.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ἤρξατο αἴφνης νὰ πίπτῃ ραγδαιοτάτῃ βροχὴ συνοδευομένη ὑπὸ σφοδροῦ ἀνέμου καὶ χαλάζης, ἥτις παρεκώλυε τὰς κινήσεις τῶν ἡμετέρων.

Ἐν τούτοις ἡ θύελλα αὕτη δὲν ἠμπόδισε τὸν Σμολένσκην ἵνα, μετὰ τοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ Χαιζη ἀνέστη καὶ πέντε συνοδῶν ἰππέων, κατευθυνθῆ, ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τὰς γραμμὰς τῶν μαχομένων ἀνδρῶν, ἅμα δοθείσης τοῖς σαλπικταῖς τῆς διαταγῆς νὰ σαλπίσωσι γενικὴν συνάθροισιν τῆς μικρᾶς στρατιᾶς, — καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ὑπεχώρουν, πέραν τοῦ Ἀίβαλί, ἐκ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Τατὰρ Τεκὲ αἱ ἡμέτεραι τοῦ στρατοῦ τῶν Φερσάλων προφυλακαί. . .

Ταῦτοχρόνως τότε αἱ ἐντεῦθεν τοῦ χωριδίου Κόνιαρη τοποθετηθεῖσαι δύο τουρκικαὶ πυροβολαρχαί ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Καρᾶ -Δὰγ ἤρξαντο βάλλουσαι δι' ὀμοβροντιῶν κατὰ τῶν ἐλληνικῶν θέσεων, ὧν ἦν ὅλως ἀνίσχυρον τὸ πυροβολικόν.

Ἦλθ' ἡ συνάμα τουρκικοῦ ἰππικοῦ, εἰσελάσασα διὰ καλπασμοῦ ἐντὸς τῆς μεταξὺ Βελεστίνου καὶ Κόνιαρη διανοιγομένης χαράδρας, προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ τοὺς ἡμετέρους· ἀλλ' ἀνακόπτεται, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς

πορείας της, και δεκατίζεται υπό τὰς εὐστόχους βολὰς τῆς ὑπὸ τὸν Φραντζῆν ὀρειβατικῆς μᾶς πυροβολαρχίας.

Ἡ θύελλα μαίνεται τόρα. Ἡ δὲ πυκνὴ χάλαζα μετὰ τῆς ἀπο-
τυφλοῦσης δμίχλης, φορὰν ἔχουσα πρὸς τὰς ἑλληνικὰς θέσεις, ἐνῶ
παραδόξως ὁ ἐχθρὸς εὐρίοκετο σχεδὸν ὑπὸ πλήρη αἰθρία, ἀναγκάζει
τοὺς ἡμετέρους νὰ παύσουν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ πῦρ.

Εὐτυχῶς ἡ θεομηρία αὕτη διήρκεσε μόλις 20', καὶ οἱ ἡμέτεροι
ἠδυνήθησαν νὰ ἐπαναλάβωσιν ἤδη σφοδρότερον τὸ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ
πῦρ.

Οἱ τοῦρκοὶ ὁμῶς, ἐπωφεληθέντες τῆς καταιγίδος, κατώρθωσαν ἐν
τῷ μεταξύ, νὰ πλησιάωσιν ἔτι μᾶλλον τὸ ἡμέτερον ἀριστερόν, νὰ
καταλάβωσι δὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ λόφους καὶ ν' ἀποκρυβῶσιν ἐντὸς τῆς
κοίτης ξηροχειμάρου διερχομένου ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου Ντεμ-
πιγλή.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆν θυέλλης, καὶ δὴ ὡς συνέπειαν ταύτης κυ-
ρίως, εἶχομεν καὶ ἐν λυπηρὸν ἐπεισόδιον.

Ὁ λόγος τοῦ Του Συντάγματος ὁ κατέχων τὸ δεξιὸν τῆς ἀριστε-
ρᾶς πτέρυγος, συγχυσθεὶς ἐκ τῆς χαλάζης καὶ ἐκ τῆς συγχρόνως ἐμ-
μονωτέρας γενομένης ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐκλονίσθη, καί, μετὰ
μικρόν, ἐγκατέλειπε τὰς θέσεις του.

Τὸ δὲ χεῖριστον εἶνε ὅτι, φεύγοντες οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ ἐκληφθέν-
τες, ἐν τῇ παραζάλλῃ τῆς καταιγίδος, ὡς ἐχθροί, μετέδωκαν τὴν σύγ-
χυσιν καὶ εἰς τὸ ἀριστερόθεν αὐτῶν τεταγμένον τμήμα.

Ἄλλ' εὐτυχῶς, ἐγκαίρως καὶ ψυχραίμως ἀντιληφθέντες τὰς ἐπι-
κινδύνους συνεπείας τοῦ ὀλισθήματος, οἱ ἡγήτορες τῶν τμημάτων
τούτων, κατώρθωσαν ν' ἀνασυντάξωσι ταχέως τοὺς φυγάδας καὶ νὰ
ἐπαναφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὰς προτέρας τῶν θέσεις.

II. — Ἐπέκτασις τοῦ πυρός. — Διάσπασις ἐχθρικῆς φάλαγγος. — Δρα-
σις καὶ ζημίαι τοῦ πυροβολικοῦ μας — Εὐζωνοὶ καὶ ἀντάρται.
— Μονομαχία πυροβολικοῦ. — Ὁ ἐχθρὸς ἀποκρούεται πανταχό-
θεν. — Κατάπαυσις τοῦ πυρός.

Παρελθούσης τῆς θυέλλης, ἔλαβον διάφορον τροπὴν τὰ πράγ-
ματα.

Περὶ τὴν 10, 30' π. μ. τὸ πῦρ εἶχεν ἐπεκταθῆ καθ' ἅπασαν τὴν
γραμμὴν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος.

Εἰς μερικὰ σημεῖα ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησε, πάσῃ θυσίᾳ, νὰ ἐκτο-
πίσῃ τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ τὰ εὐστοχα πυρὰ τούτων, ἐξηνάγκασαν τοὺς
ἐπιτιθεμένους νὰ σταματήσουν.

Πολυάριθμος φάλαγξ τουρκικοῦ πεζικοῦ εὐρέθῃ ἐξαπίνης ἐκτε-
θειμένη εἰς τὰ ἡμέτερα πυρὰ ἐπὶ τινος λοφίσκου ὑπερκειμένου ἀντι-
κρουζούσης τὸ ἑλληνικὸν πεζικὸν φάραγγος, ὑποκειμένου δὲ συγχρόνως
εἰς προσβολὴν καὶ ἐκ μέρους τῶν καταλαβόντων τὴν λοφογραμμὴν
Καρᾶ-Δὰγ ἀτάκτων καὶ ὑπὸ τῆς πυροβολαρχίας Μήτσα.

Σύγχρονος λοιπὸν τόρα ἐπίθεσις τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν ἄνω θέ-
σεων, ἐξαναγκάζει τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα, πρὸς ἀποτροπὴν παντε-
λοῦς ὀλέθρου, νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν σπουδῇ πρὸς τὸ ἰδιόκτητον χωρίδιον
Κόνιαρη.

Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης οἱ ἐχθροὶ βοηθοῦν-
ται ὑπὸ δύο πεδινῶν πυροβολαρχιῶν, αἵτινες ἔβαλλον συγχρόνως
κατὰ τῆς Α' ἡμῶν ὀρειβατικῆς ἐξ ἀποστάσεως 4,500 μ., ἀδυνατού-
σης ν' ἀνταποκριθῆ καὶ ἀρκουμένης εἰς προσβολὴν τῆς πρώτης γραμ-
μῆς τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν στηριγμάτων αὐτῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Β' ὀρειβατικὴ τῶν ἡμετέρων περιορίσθη νὰ πυρο-
βολῆ κατὰ τῶν πεζικῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, ἀμέσως μὲν κατὰ
τῶν πρὸς τὸ Βελεστίνον προχωρουσῶν, ἐμμέσως δέ, καὶ ὑπεράνω
τῶν ἑλληνικῶν πεζικῶν τάξεων, κατὰ τῶν ἐν Ντεμπυγλῆ ἐχθρῶν.

Οἱ ἐχθροὶ οἱ ὑποχωρήσαντες εἰς τὸ χωρίδιον Κόνιαρη, ἀποκρουθέντες ἐν τῷ περιτοιχίσματι αὐτοῦ, εὐρέθησαν ἐν ἀσφαλείᾳ κατὰ τοῦ πυρὸς τῶν ἡμετέρων.

Ἐκεῖ, ἄλλοι μὲν ἐπεδόθησαν εἰς διαρπαγὴν, ἄλλοι δὲ ἐπυρπόλησαν τὸν ναῖσκον τοῦ χωρίου καὶ πολλὰς τῶν οἰκιῶν του τέλος δέ, ἐνισχυθέντες καὶ ὀχυρωθέντες ὕπισθεν τοῦ περιζώματος τοῦ χωρίου, ἐπανήρξαντο ἐκεῖθεν, ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς, τὸ πῦρ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πάλης ταύτης, τὸ ὡς ἐφεδρεία παραμένον ἐν Βελεσίτῳ Α' τάγμα τοῦ πεζικοῦ, διετάχθη νὰ ἐνισχύσῃ τὸ μαχόμενον ἀριστερόν.

Καταμνηθὲν ὅθεν τὸ τάγμα εἰς πολλὰ μικρὰ τμήματα, ἔσπευσε νὰ ἐνισχύσῃ τὰ διάφορα ἀπειλούμενα σημεῖα τῆς γραμμῆς.

Συνεπεῖα τῆς παραστάσεως ἀνάγκης, ὁ α' λόχος τοῦ τάγματος τούτου διετάχθη, περὶ τὴν 11ην π. μ. νὰ τεθῆ ἀριστερόθεν τῆς Α' ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας.

Ὁ β' λόχος αὐτοῦ, περὶ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἐτίθειτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ 7ου συντάγματος Ρέγκλη, τάξαντος αὐτὸν δεξιόθεν τῆς αὐτῆς πυροβολαρχίας.

Ὁ δ' λόχος, περὶ τὴν μεσημβριάν, τεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικοῦντος τὸ Δ' τάγμα τοῦ Ζ' συντάγματος ταγματάρχου Νικήτα Παρίση, διετάχθη καὶ κατέλαβε τὴν ἀριστερόθεν τῆς πεδιάδος λοφοσειρᾶν, ὀπόθεν καὶ ἔβαλλε σχεδὸν διαρκῶς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐξ ἀποστάσεως 800 μέτρων.

Ὁ γ' λόχος τοῦ αὐτοῦ τάγματος, ἐτάχθη τέλος ὡς ἐφεδρεία τῶν ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς μαχομένων τμημάτων. Περὶ τὴν 5ην δὲ μεταμσημβρινὴν ὥραν, διετάχθη καὶ ἀντικατέστησεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοὺς ἐξηντημένους ἄνδρας τμήματός τινος τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος. Ὅπως ἐπίσης, περὶ τὴν 3ην μ. μ. εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν δ' λόχου τοῦ Δ' τάγματος τοῦ Ζ' συντάγματος, διὰ τοῦ α' τοῦ Α' τάγματος τοῦ 8ου.

.....

Πρὸς τὸ Αἶβαλῆ, καὶ δὴ ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς Καρᾶ· Δάγ

ἐφρούρει, ὡς ἐμνήσθημεν, τὸ Δ' ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἀλ. Ἀλεξάνδρου εὐζωνικὸν τάγμα, συμπράττοντος καὶ ἐνὸς λόχου μηχανικοῦ ἐξ Ἀϊβαλῆ, καὶ τῶν ἐπὶ δεσπόζοντος ὑψώματος τοῦ Καρᾶ-Δάγ τοποθετημένων ἀνταρτῶν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Νταβέλην, Τάκην καὶ Λεπενιώτην.

Οἱ Τούρκοι πολλάκις καὶ μετὰ πείσματος ἐπιχειρήσαντες νὰ καταλάβωσι τὰ ὑψώματα ταῦτα, ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν, καὶ μάλιστα ἐξετοπίσθησαν ἐκ τῶν ἰδίων τῶν θέσεων, τῇ συμπράξει καὶ τῆς ὑπὸ τὸν ἀνθυπίαρχον Ἀ. Σακελλαρίου πρώτης γραμμῆς τῶν ἀκροβολιστῶν μας. Ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν ἐπετεύχθη καὶ ἡ συνάντησις τοῦ ἐχθροῦ, πρὸς ὃν ἐν σπουδῇ ἐβάδισαν τὰ τμήματα ταῦτα.

Ὁ βραχῶδης λόφος, ὃν κατεῖχον οἱ προμνησθέντες ἀντάρται, δεσπόζει σχεδὸν ὅλης τῆς πρὸς τὸ Βελεστῖνον ἐκτάσεως, εὐεξήγητος λοιπὸν ἐκ τούτου ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς κατάληψιν αὐτοῦ.

Ἀλλά, προτιοῦ ἐπιτύχῃ τούτο, ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν σφοδρὰν ἀντίδρασιν τῆς πυροβολορχίας Μήτσα (Ἄης ὀρειβατικῆς).

Πρὸς τούτο, τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐπιτίθεται διὰ συμπτροκοτήσεων ἐναντίον τῆς ἐλληνικῆς πυροβολορχίας. Μία ὄβις ἐκτραγεῖσα εἰς ἀπόστασιν δύο μόλις μέτρων πρὸ τοῦ 2ου πυροβόλου αὐτῆς, φονεῦει ἓνα πυροβολητὴν καὶ ἕτερον τραυματίζει.

Ἐτέρα ὄβις, πεσοῦσα ἀκριβῶς ἔμπροσθεν τοῦ 1ου πυροβόλου καθιστᾷ αὐτὸ ἄχρηστον, τραυματίζει δὲ βαρέως τὸν διοικοῦντα αὐτὸ ἔφεδρον λοχίαν Δ. Μένανδρον καὶ τέσσαρας πυροβολητάς· τόσῳ δ' ἐν γένει εὐρέθη ἐκτεθειμένη ἡ πυροβολορχία, ὥστε καὶ αἱ σφαιραὶ εἰ τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ προσέβαλλον εὐσιόχως τοὺς ἄνδρας αὐτῆς καὶ τὰς ἡμίονους, ἐτραυματίσθησαν δ' ἐκ τούτου καὶ πολλοὶ ἄλλοι πυροβοληταὶ καὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν ἡμίονοι μᾶλλον ἐκ σφαιρῶν ἢ ἐξ ὀβίδων.

Τὸ πῦρ ὅμως κατέστη πολὺ σφοδρότερον μόλις, μετὰ τινα ὥραν, ἔφθασαν ἐπικουραὶ εἰς τοὺς Τούρκους.

Αἱ πρώται γραμμαὶ τοῦ ἀριστεροῦ μας, ἐν πλήρει εὐρισκόμεναι

ἐξαντλήσει ἐνισχύονται αὐθωρεὶ ἢ ἀντικαθίστανται ὑπὸ τῶν ἐφεδρικών, τμημάτων τοῦ Α' ἐμπέδου τάγματος.

Ἡ κατωφέρεια ἐντὸς τῆς ὁποίας διεξάγεται ἡ σημαντικώτερα πάλη δὲν διακρίνεται σχεδὸν πλέον, καλυφθεῖσα ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ λευκοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος, πανδαιμόνιον δ' ἀληθῆς ἀποτελοῦσιν αἱ ὁμοβροντίαι τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὰ ὁμαδὸν πυρὰ τῶν πεζῶν ἀντιπάλων.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς λυσοῦδος αὐτῆς πάλης ὁ Ταξίαρχος ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτέλεσιν ἱεροῦ καθήκοντος.

Ὁ Σμολένσκης, μετὰ μικρᾶς συνοδείας, μεταβαίνει εἰς Βελεσιτόνον, εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ χρόνῳ αἱ τουρκικαὶ δβίδες ἐκρηγνυνται μετὰ τρομεροῦ βόμβου· ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν τῆς κωμολέως, καί, ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀνάπτει δέσμη κηρίων πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ προστάτου τῶν μαχητῶν τοῦ Σταυροῦ Ἁγίου Γεωργίου....

Ἡ εὐλαβὴς αὕτη πράξις τοῦ Ταξίαρχου, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ κληρικός οὐδαμῶς ἢ σποραδικῶς ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατεύματι ἀντεπροσωπεύετο ἵνα θαυροῦνη διὰ τῶν δεήσεων καὶ τῶν νουθεσιῶν τοὺς μαχητάς, ἐξεγείρει θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν, ἀποτελοῦσα ἴσως τὸ λαμπρότερον σημεῖον τῆς ἐν τῷ πολέμῳ δράσεως τοῦ Σμολένσκη!

Ἐνθουσιῶντες τότε οἱ μαχηταὶ του, ὑποδέχονται διὰ γρουχαῖσμων τὴν πυρίνην χάλαζαν τῶν τουρκικῶν δβίδων.

Οὕτω, μέχρι τῆς ἕτης ἐσπερινῆς ὥρας, -χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ διακοπῇ ἢ νὰ κοπάσῃ τὸ πῦρ ἐκατέρωθεν, ἀποκρούονται νικηφόρως πέντε ὄλοι ἔφοδοι τῶν Τούρκων.

Περὶ τὴν 6 1)2 ὥρ. μ. μ. τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐμειρίασε τὸ πῦρ, μετὰ μίαν δ' ἔτι ὥραν κατέπαυσε τοῦτο ἐντελῶς.

Καλυπτόμενοι τότε ὑπὸ τῆς νυκτὸς οἱ ἐχθροί, ἀποσύρουν τὰς πυροβολοαρχίας των πρὸς τὸ Γκερλῆ, τὸ ὀρητήριόν των, παραμεινάντων καὶ ὀχυρωθέντων διὰ νυκτὸς εἰς τὰς θέσεις των, τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν πεζικῶν των δυνάμεων.

Ὁ Σμολένσκης, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν

σκηνήν αὐτοῦ, ἐξέδιδεν ἐκεῖθεν «ἡμερησίαν διαταγήν», διὰ τῆς ὁποίας συνέχαιρε τὸ στράτευμα διὰ τὴν γενναιότητα ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας κατέφθασεν ἐκ Βόλου σῶμα ἕξ 150 πολιτῶν, ἐκ Πηλίου κυρίως, ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ πολιτευτοῦ καὶ παλαιοῦ ἀγωνιστοῦ Ἰ. Καρτάλη, καὶ ἠνώθη μὲ τὰ σώματα τῶν ἄλλων ἐν Βελεστίνῳ ἀτάκτων.

Συγχρόνως ἀπεστέλλοντο πρὸς τοὺς ἐξηντημένους μαχητὰς μας φορτία ἄρτου, ὕδατος καὶ οἶνοπνεύματος ἐκ μέρους τῶν εὐγνωμονούντων κατοίκων τοῦ Βόλου.

«Ὁ Σμολένσκη», λέγει ὁ Μπέννει Μπάρλεϋ, «ὅστις εἶχε τακτικούς καὶ ἀτάκτους περὶ τοὺς δεκαμισχιλίους, προσεκολλᾶτο εἰς τὸ «ἔδαφός του, καὶ μάτην προσεπάθουν νὰ τὸν ἐκτοπίσουν... Ἄν ἠδύνατο δὲ νὰ καταδιώξῃ τοὺς Τούρκους τὴν ἡμέραν ἐκείνην, θὰ τοὺς εἶχε στείλει εἰς τὴν Λάρισαν πρὸ τῆς πρωίας....

Ἄλλά, τίποτε δὲν ἔγινε καὶ ἅμα τῇ χαραυγῇ τῆς ἐπιούσης, «ἐλάμβανεν ὁ Στρατηγὸς βραχὺ τηλεγράφημα ἐκ Φερσάλων, λέγον κατ' οὐσίαν: **Ἀποχωρῶ τὴν ἑσπέραν ταύτην** (τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Σμολένσκη) **μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς Δομοκόν.**» **Ἔλθετε ἐκεῖ ἀμέσως.»**

«Τοῦτο ἐσήμαινε τὴν ἀπόλυτον ἐγκατάλειψιν τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν ἐχθρὸν.... Ἐμεινεν ἐμβρόντητος ὁ Στρατηγός, ἐφάνη μάλιστα μαριώδης εἰς τὸ ἄκουσμα δευτέρας φυγῆς ἄνευ μάχης ἢ ἡττης...»

— «Οἱ στρατιῶται τοῦ Διαδόχου, εἶπεν, εἶνε οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς ἰδικούς μου ἢμποροῦν νὰ κερδίσουν μάχας κατὰ τῶν Τούρκων, εἰάν ἴκανὸς τοὺς ὀδηγῇ....»

Ἐποχωρήσαντος τοῦ Διαδόχου εἰς Δομοκόν, ἀφίετο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ ἡ γραμμὴ Φερσάλων-Βελεστίνου-Βόλου.

Ἀπαλλαγεῖς ἤδη ὁ ἐχθρὸς τῆς ἐκ δυσμῶν ἀπειλῆς, ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ εὐχερέστατα τὴν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς Ταξιαρχίας προέλασιν καί, συνεπῶς, τὴν ὑπερφαλάγγισιν αὐτοῦ.

Καὶ ἂν ἡ ἀβελτηρία τῶν Τούρκων δὲν ἀπεδεικνύετο καὶ πάλιν παροιμιώδης, θὰ κατώρουν τοῦτο τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα οἱ ἐχθροί. ●

Ἐν προφανεῖ δυσφορίᾳ ὁ Σμολένσκης διεῖδε τόρα ἑαυτὸν ὑπόχρεων νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὸ Βελεστίνον καὶ τὸν Βόλον καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ἀλμυρόν, ἵνα διὰ τῶν βουνῶν τῆς Γούρας, ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μὲ τὴν νέαν γραμμὴν τῆς ἀμύνης, ἣν τόσον ἀπροόπτως εἶχεν ἐκλέξει τὸ ἐλληνικὸν Ἐπιτελεῖον.

ΙΣΤ΄.

Τελευταῖαι συγκρούσεις ἐν Βελεστίνῳ.

Ἐπίθεσις τῶν Τούρκων κατὰ τὴν 24ην Ἀπριλίου. — Σχέδια τοῦ ἐχθροῦ ἀποτυγχάνοντα. — Τὸ ἀριστερόν μας κλονίζεται. — Φόβοι ὑπερφαλαγγίσεως. — Τὸ ἄκρον ἀριστερόν ὑποχωρεῖ. — Διαταγαὶ πρὸς γενικὴν ὑποχώρησιν.

Πρὸ πάσης ἀποφάσεως πρὸς ὑποχώρησιν, ἔδει νὰ ἐνεργηθῇ ἡ ἐκκένωσις τοῦ Βόλου.

Ἀλλὰ τοῦτο ἀπῆται ἀρκετὰς ὥρας, ὥστε ἡ ἐκ Βελεστίνου ὑποχώρησις τοῦ Σμολένσκη δὲν ἦτο ἀμέσως ἐφικτή.

Τὴν ἐπιούσαν ἄλλως τε (24 Ἀπριλίου) οἱ Τούρκοι, ἔσπευσαν νὰ ἐπαναλάβωσι λυσοσωδεστέρας καὶ μετὰ μεγαλειτέρων δυνάμεων τὰς ἐπιθέσεις των.

Οὔτω λοιπόν, παρακωλυθείσης τῆς ἀμέσου ὑποχωρήσεως τῆς Ταξιαρχίας του, ὁ Σμολένσκης ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ καὶ νέαν τόρα μάχην κατὰ τοῦ μήποθεν πλέον ἀλλαχόθεν ἀπασχολουμένου τουρκικοῦ στρατοῦ.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ ἐχθρὸς κατεῖχε τὰς ἰδίας μὲ τὴν προηγουμένην ἡμέραν θέσεις.

Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι τίποτε σχεδὸν δὲν εἶπον μεταβάλει ἐκ τῆς παρατάξεώς των.

Τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον διέρχεται τὴν νύκτα ἄγρυπνον καὶ ἀκοῦον τοὺς Τούρκους σκάπτοντας εἰς ἀπόστασιν 400 μόλις μέτρων.

Εἶχον, κατὰ τὴν νύκτα, πλησιάσει τὴν ἡμετέραν παράταξιν καὶ ἐνίσχυσαν τὰς θέσεις των διὰ χαρακωμάτων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ δилоχία τοῦ Δ' τῶν εὐζώνων διετάσσετο ν' ἀποσυρθῇ εἰς Μπουγάζι Βελεστίνου, πρὸς τὰ Φέροσαλα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ διοικητὴς του ἐθεώρει ἀνεπαρκῆ τὴν δυνάμιν του, μετεβίβασε τὴν διαταγὴν ταύτην εἰς τὸν Σμολένσκη, ζητῶν ὁδηγίας.

Ὁ Σμολένσκης τοῦ ἀπέστειλε τότε ἓνα οὐλαμὸν ἱππικοῦ καὶ τῷ παρήγγειλε νὰ πασχίσῃ νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του, θὰ τὸν ἐνίσχυε δὲ μετ' ὀλίγον δι' ὀλοκλήρου τάγματος.

Τὸν οὐλαμὸν τοῦ ἱππικοῦ τὸν ἀπέστειλλε κυρίως ὄπως, δι' αὐτοῦ, τῷ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν τακτικὴν μετὰ τῆς ταξιορχίας ἐπικοινωνίαν, καὶ δύναται τοιοῦτοτρόπως νὰ ἦνε, ἀνὰ πᾶσαν σιγμὴν, ἐνήμερος τῆς καταστάσεως πρὸς τὰ πλάγια καὶ τὰ νῶτα τῆς παρατάξεως.

Αἱ λοιπαὶ μεταλλαγαὶ ἐν τῇ παρατάξει ὑπῆρξαν ἀσήμαντοι. Οὕτω, δύο μὲν λόχοι τοῦ Δ' τάγμ. τοῦ 7ου συντάγματος ἐτάχθησαν ἐν ἐφεδρείᾳ, διότι τὰ ὄπλα των, ἔνεκα τῆς μεγάλης χρήσεως, δὲν ἐνήρουν πλέον· ἐπίσης δὲ τὴν 8 π. μ. ἐγένετο ἀντικατάστασις τοῦ δ' λόχου τοῦ Γ' τάγμ. τοῦ 8ου συντάγματος καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας τοῦ β' τοῦ Δ' τάγμ. τοῦ 7ου, ὑφ' ἑνὸς λόχου τοῦ Α' πεζικοῦ.

Τὸ πῦρ ἤρξατο ἀπὸ τῆς 5ης προμεσημβρινῆς ὥρας, καί, μετ' ὀλίγον εἶχεν ἐπεκταθῆ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος.

Ὁ ταγματάρχης Δεμέστιχας, διοικητὴς τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ, ἰδὼν ὅτι οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει λάθρα διὰ νυκτὸς δεσπόζοντα λόφον, ἠναγκάσθη νὰ ἐνισχύσῃ τὴν γραμμὴν τῶν ἀκροβολιστῶν του.

Ὀλίγον πρὸ τῆς 9ης π. μ., ἡ μάχη, καθ' ὅλην τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, εἶχε καταστῆ λυσσώδης, ἐνῶ τὸ ἰσχυρότατον ἐχθρικὸν πυροβολικὸν τρομερὰ παρηνόχλει τὰς δύο ὑρειβατικὰς πυροβολαρχίας τοῦ

Σμολένσκη, καὶ δὴ ἐξ ἀποστάσεως μέχρι τῆς ὁποίας δὲν ἔφθανον τὰ ἰδικά των βλήματα. Τὰ πυροβόλα μας λοιπὸν, ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν τουρκικῶν ὀβίδων, περιοριώθησαν, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ἐξετέλουν φανερῶς τὸ αὐτὸ καὶ τὴν προηγουμένην ἡμέραν σχέδιον : Ἐπεχείρουν κύκλωσιν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς ἡμῶν πτέρυγος ὕπως ἀπομονώσουν τὴν ταξιαρχίαν, — ἀφ' οὗ ἤδη εἶχον κατορθώσει νὰ ἐκποπίσουν τὰ στρατεύματα τοῦ Διαδόχου, σχεδὸν ἀμαχητεῖ, ἐκ Φερσάλων.

Ἡ πρώτη των κύκλωτικῆ κίνησις ἐγένετο δι' ἑνὸς συντάγματος, τῆ ὑποστηρίξει τοῦ πυροβολικοῦ.

Μάτην ἤδη τετράκις ὁ ταγματάρχης Δεμέστιχας, διαβλέπων ἄμεσον τὸν κίνδυνον, ἐζήτησεν ἐνίσχυσιν παρὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ρέγκλη, ἵνα προβῆ εἰς κατάληψιν ἐπικαίρων τινῶν σημείων ἀπειλουμένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Μὴ λαβὼν τοιαύτην, ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ μαχομένων ἀνταρτῶν ἀλλὰ καὶ οὗτοι, μετὰ τινα ὥραν, ἀπεσύρθησαν, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς, ἐν τῷ μεταξύ, διὰ τοῦ πυροβολικοῦ του, κατώρθωνε νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ προσβάλλῃ διὰ χαλάζης ὀβίδων τοὺς ἀκροβολιστὰς μας.

Ὁ Δεμέστιχας, προχείρως ἤδη ἐνεργῶν, ἐχρησιμοποίησε καὶ τὰ εὐάριθμα στήριγματά του. Ἄλλ' ἦσαν ἀνεπαρκέστατα διό, καλέσας τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Οἰκονομόπουλον ἀπέστειλε δι' αὐτοῦ «δελτίον» πρὸς τὸν Ταξιαρχον Σμολένσκη, δι' οὗ ἐζήτηε ἄμεσον ἐνίσχυσιν ἵνα δυνηθῆ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀπειλουμένην ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὑπερφαλάγγιον.

Ἄλλ' ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ ἀφίξις ἐπὶ τόπου τῆς, ἐκ δύο λόχων ἐνισχύσεως, ἦν ἀμέσως ἐξαπέστειλεν ὁ Σμολένσκης, ἀπῆτησε 1 1)2 ὥραν, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας, ὁ κατέχων τὸν πρὸς τὴν πεδιάδα λόφον εἰς οὐλαμὺς ἀνίππων ἵππέων, μετ' ὅλην τὴν ἡρωϊκὴν του πάλην, εὐρέθη εἰς πλήρη ἀδυναμίαν ὕπως κρατήσῃ τὴν θέσιν του ἐναντιον τῶν ἐπιτιθεμένων ἐχθρικῶν φαλάγγων, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τραπῆ πρὸς τὰ ὀπίσω, ὑποχωρῶν ἀτάκτως.

Ἡ πρώτη αὕτη τροπὴ, ἐγένετο ἀφορμὴ γενικωτέρας ἐξαρθρώσεως. Τὰ προελάσαντα ἤδη στήριγματα, ἐλάχιστον χρόνον ἠδυνήθη-

σαν ν' ἀνθέξωσιν, αἱ δὲ ἀποσταλεῖσαι, ἐν τέλει, ἐφεδρεῖαι, ἦσαν ἐντελῶς ἀνεπαρκεῖς· μάτην δὲ τότε ὁ Δεμέστιχας προσεπάθησε νὰ συγκεντρώσει τοὺς διασπαρέντας καὶ ἀπωλέσαντας τὸ ἠθικόν των ἄνδρας.

Ἔιχε συνάμα τότε διαδοθῆ ἀνὰ τὸ ἀτυχὲς στρατόπεδον ἡ εἶδησις ὅτι τὰ Φέρσαλα εἶχον ἐγκαταλειφθῆ καὶ ὅτι, συνεπῶς, ἡ ὑποχώρησις καὶ τῆς ταξιαρχίας Σμολένσκη ἦτο ἐπιβεβλημένη τοῦ λοιποῦ.

Εὐρεθεῖς οὕτως, ἐν ἀπολύτῳ ἀμηχανίᾳ ὁ Δεμέστιχας, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Ταξίαρχον περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου.

Ὁ Σμολένσκης εὐρίσκειο εἰς τὸ Τηλεγραφεῖον ὅπου συνενοεῖτο μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἀνακοινῶν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν μάχην, λίαν εὐελπιστικὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ὅμως δὲ λαβὼν τὴν εἰδοποίησιν τοῦ Δεμέστιχα, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν συνενόησιν καὶ ἔσπευσεν εἰς τὸ ἀπειλούμενον ὄροπέδιον. Ἐκεῖ δέ, αὐτοπροσώπως, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐντίμου ὑποχωρήσεως, εἰς τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ρέγκλην.

Τὴν 3ην τέλος μ. μ. ἤρξατο διαδοχικῶς ἡ ὑποχώρησις τῶν διαφορῶν τμημάτων.

ΙΖ'.

Ὑποχώρησις εἰς Ἀλμυρόν.

Τρόπος ὑποχωρήσεως τῶν διαφορῶν σωμάτων ἐκ Βελεστίνου. — Διασπορὰ τμημάτων. — Διαταγαὶ τοῦ Ταξίαρχου. — Χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια. — Ὁ Σμολένσκης ὑποχωρεῖ τελευταῖος. — Ἐξάντλησις καὶ πείνα. — Ἀπειθαρχία καὶ ἐπίβουλοι διαδόσεις. — Συνενοήσεις πρὸς τὸν Διάδοχον. — Ὁ Σμολένσκης ἐνισχύει τὸν στρατὸν τοῦ Διαδόχου. — Διαφωνίαι Σμολένσκη καὶ Διαδόχου. — Ὁ Σμολένσκης διακηρύττων ἀδύνατον τὴν ἐκτέλεσιν διαταγῶν τινῶν τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ.

Ὑπῆρξαν οἱ ὑπερβολικῶς ἐκθειάσαντες τὴν ὄντως ἀρίστην ὑποχώρησιν τοῦ Σμολένσκη εἰς Ἀλμυρόν, ἀλλ' ὑπῆρξαν πλείοτεροι οἱ ἐκ τα-

πεινῶν αἰσθημάτων μοχθήσαντες νὰ μειώσωσι τὴν ἀξίαν αὐτῆς· χωρὶς νὰ ἐπικροτῶ τὸν ὑπέρμετρον ἐνθουσιασμόν τῶν πρώτων, οἰκτιρίζω τοὺς ἀσπάλακας τῆς δευτέρας κατηγορίας....

Ἄλλά, παρακολουθήσωμεν τὰ ὑποχωροῦντα τμήματα.

Εὐτυχῶς ὁ ἐχθρὸς, προνοητικῶς ἐνεργῶν καὶ θέλων ἡρεμώτερον νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς πρώτης του ἐπιτυχίας, δὲν ἐνήργησε καταδίωξιν τῶν ὑποχωρησάτων. Συνεπῶς, ἡ ὑποχώρησις τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος δὲν ἐγενικεύθη ἀμέσως, ἔλαβε δ' οὕτω καιρὸν ἡ Α' ὀρειβατικὴ πυροβολαρχία μας νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ πῦρ κατὰ τῶν ἀνελθόντων τοὺς ἀντικρὺ λόφους τούρκων πεζῶν, ὑπεχώρησε δὲ καὶ αὕτη μετὰ τινα ὥραν 1200 μέτρα ὑπισθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπεχώρησε δὲ καὶ ἐντεῦθεν, μετ' ὀλίγον, ἅτε μὴ προελάσαντος τοῦ ἐχθροῦ, ὃν ἀνέμενε, καὶ μὴ ἀνασυνταχθέντων εἰς μάχην τῶν πεζῶν μας. Ἡ Β' ὀρειβατικὴ μας διετήρησε τὴν πρώτην της θέσιν μαχομένη πρὸς τὰς τουρκικὰς, ἡ δὲ πεδινὴ δὲν ἔλαβε καθόλου μέρος.

Ὁ Σμολένσκις, ἅμμι πληροφορηθεὶς ὅτι τὸ ἄκρον ἀριστερὸν εἶχε καμφθῆ, ἔσπευσεν ἐπὶ τόπου, ἀπέστειλε δὲ δύο ἔτι λόχους πρὸς τὸν Ρέγκλην καὶ διαταγὴν νὰ σταματήσῃ παντὶ σθένει τὴν ἐκεῖθεν ὑποχώρησιν, ἵνα μὴ μέγα μέρος τῆς ταξιαρχίας ἐκτεθῇ εἰς ἐξολόθρευσιν. Ἄλλ' οἱ λόχοι τῆς ἐνισχύσεως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν ἐγκαίρως καί, τὴν 3ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν, ἡ κατάστασις ἦτο ἐκτάκτως κρίσιμος· τότε ὁ Ταξιαρχος ἀπηνύθυνε πρὸς τοὺς σωματάρχας τὴν πρὸς γενικὴν ὑποχώρησιν διαταγὴν, ὑποδείξας ὅτι πρῶτα ἔδει νὰ ὑποχωρήσωσι τὰ μὴ εὐρισκόμενα εἰς ἄμεσον μετὰ τοῦ ἐχθροῦ συνάφειαν σώματα, ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἵτινα ἔδει νὰ ἐξακολουθήσωσι μαχόμενα.

«...Ἐννοεῖται», ἔγραφεν ὁ Ταξιαρχος, «ὅτι τὰς θέσεις σας θέ-
 »λετε ὑπερασπισθῆ μέχρις ἐσχάτων καὶ μὲ πᾶσαν θυσίαν.
 »Ἐὰν ὅμως, ὃ μὴ γένοιτο, ὁ ἐχθρὸς ὑπερισχύσῃ, τότε τὰ μὲν στρα-
 »τεύματα τὰ κατέχοντα τὸ Μεγαβοῦνι θὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸν
 »Βόλον, τὰ δὲ εἰς τὰνατολικὰ ἀντιστηρίγματα τοῦ Καραδὰγ ἐπίσης
 »πρὸς τὸν Βόλον ἢ τοὺς λόφους μεταξὺ Βόλου καὶ Ἀλμυροῦ, ἐνθα
 »θὰ γίνῃ συγκέντρωσις ἀπάσης τῆς Ταξιαρχίας... Τὰ στρατεύματα τῆς

»πεδιάδος καὶ τοῦ δάσους θὰ ὑποχωρήσωσι κανονικῶς πρὸς τὸν Βό-
 »λον καταλαμβάνοντα τοὺς ἐκατέροθεν τῆς ὁδοῦ λόφους. Ἡ ὑποχώ-
 »ρησις θέλει γείνει μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ψυχραιμίας, ἵνα τὸ γεν-
 »ναῖα στρατεύματα τῆς III ταξιαρχίας διαφιλονεικήσωσι πρὸς τὸν
 »ἐχθρὸν τὸ ἔδαφος σπιθαμῆν πρὸς σπιθαμῆν καὶ προξενήσω-
 »σιν αὐτῷ ὅσον τὸ δυνατόν μείζονας ἀπωλείας...»

Ἦτο 4η ὥρα. μ. μ. ὅτε ἤρχισεν ἡ ὑποχώρησις, πρώτων ὑποχω-
 ρησάντων τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τμημάτων τοῦ 8ου Συντάγματος. Εὐ-
 τυχῶς δέ, μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, ἐπελθοῦσα ραγδαιοτάτη βροχὴ διηυ-
 κόλυνε τὴν ὑποχώρησιν, τῶν τούρκων μὴ ἐπιχειροσάντων καταδίω-
 ξιν, ἐνῶ τὸ Α' ἔμπειρον τάγμα ἐμάχετο ἀκόμῃ ὑποστηρίζον τὰ ὑπο-
 χωροῦντα σώματα.

Ἦδη συνάπτεται πάλῃ μικρὰ ἀλλ' ἀξιομνημόνευτος : Μετὰ μίαν
 ὥραν ὁ ἐχθρὸς θεᾶται ἐπιχειρῶν πλευρικήν κίνησιν κατὰ τοῦ δεξιοῦ
 τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Αὐθωρεῖ τὰ τηροῦντα εἰσέει τὰς θέσεις των
 τμήματα ρίπνονται εἰς τὰ ταχύσκαπτα, τάσσονται εἰς μάχην καὶ ἀρ-
 χίζουν λυσσωδῆ ἀντίκρουσιν τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, ὅστις ἐξαναγκά-
 ζεται νὰ σταματήσει, ἐνῶ ἡ Β' ὀρειβατικὴ μας πυροβολαρχία μυδροβολεῖ
 τοὺς ἐπιτιθεμένους, καίτοι βάλλεται δι' ὀμοβροντιῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Τέλος καὶ ἡ πυροβολαρχία αὕτη λαμβάνει τὴν πρὸς τὸν Βόλον
 ἄγουσαν ὑποστηριζομένη ὑπὸ σώματος πεζῶν ἀπετελεσθέντων ἐκ μίγ-
 ματος διαφόρων τμημάτων, συγκεντρωθέντων ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν
 τῇ διαταγῇ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Α' πεζικοῦ τάγματος, διότι, ἐν τῇ ὑπο-
 χωρήσει, τὰ σώματα εἶχον διασπασθῆ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ὡς ἐκ
 τῆς ἀταξίας ἧτις ἐπῆλθε κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἠναγκάσθησαν δ' ἐνια-
 χοῦ οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ χρησιμοποιήσωσι καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ περιστρό-
 φου ἵνα ἀνασυντάξωσι τὰ ἐξαρθρωθέντα τμήματα, εἰς ἃ εἶχε δια-
 δοθῆ ἐπικειμένη κύκλωσις ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ... Ἐν Βόλῳ συνε-
 κεντρώθησαν δισχίλιοι περίπου ἄνδρες διαπεραιωθέντες διὰ τῶν πολε-
 μικῶν σκαφῶν εἰς Νέαν Μιτζέλαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀλμυρόν.

Ἐκ τῶν λοιπῶν τμημάτων τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ταξιαρχίας, ἡ
 μὲν Α' ὀρειβατικὴ πυροβολαρχία ὑπεχώρησε κατ' εὐθείαν εἰς Ἀλμυ-
 ρόν, ἡ δὲ Δ' πεδινὴ εἰς Βόλον.

Οὕτως ἡ ὑποχώρησις, ἀρξαμένη ἅμα τῇ ἐπελεύσει τοῦ σκότους, συνετελέσθη ἐν σχετικῇ τάξει καὶ ἄνευ πολλῆς διασπορᾶς, ὁ δὲ ταξίαρχος Σμολένσκης, μετὰ τῶν στρατευμάτων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ὑπεχώρησε τελευταῖος, μετὰ τὴν 6ην μ. μ. Μετὰ τοῦ ταξίαρχου ὑπεχώρησεν ἤδη καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Ἀλεξάνδρου εὐζωνικὸν τάγμα, ὅπερ εἶχε σταματήσει δισχίλια μέτρα ἐντεῦθεν τοῦ Περσουφλῆ ὅπου ἀνέμεινε μέχρι νυκτὸς τὸν ταξίαρχον.

Οὕτως ἡ ταξιαρχία, εὐρέθη, κατὰ τὸ πλεῖστον, τὴν ἐπιούσαν, 25ην Ἀπριλίου, συγκεντρωμένη εἰς Ἀλμυρόν, ὅπου κατηυλίσθη δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ ἐκεῖ ἀμυντικοῦ στρατῶνος, ἐνῶ ἀκόμη χρόνῳ ἐνηργεῖτο ἡ ἐκκένωσις τοῦ Βόλου καὶ δραματικὰ διεδραματίζοντο ἐν τῇ ἀτυχεῖ πόλει σκηναί.

Ἡ ταξιαρχία σχεδὸν οὐδὲν ἀπώλεσεν ἢ ἐγκατέλειπεν ἐκ τῶν πυρομαχικῶν καὶ τῶν ἐφοδίων της, ἀλλ' οἱ ἄνδρες εὐρίσκοντο ἤδη ἐν πλήρει σωματικῇ ἐξαντλήσει, ἐκ τῶν συνεχῶν μαχῶν, ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας, τῶν κακουχιῶν καὶ τῆς πείνης!

Τῷ ὄντι, τὴν 25ην Ἀπριλίου δὲν ὑπῆρχεν ἄρτος διὰ τοὺς ἄνδρας, νήσιαις ὄντας ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς 24ης. Μανθάνουν τότε ὅτι τὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶχον ἄρτον, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν ἐπρόφθασαν ν' ἀποβιβάσωσι διό, τὴν πρωίαν τῆς 26ης, ἀναχωροῦσιν οἱ σιμισταὶ ὅπως φέρωσι τοιοῦτον ἐκ τῆς παραλίας. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες δεικνύουσιν ἀνταρτικὰς προθέσεις ἤδη ἐκ τῆς πείνης καὶ μετὰ βίας οἱ ἴσα ὑποφέροντες ἀξιωματικοὶ ἐπιτυγχάνουσι νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι τῆς λειποταξίας... Τέλος, περὶ τὴν μεσημβρίαν, φθάνουν οἱ ἄρτοι καὶ μετὰ βουλιμίας ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν οἱ ἄνδρες...

Ἡδη ἡ ταξιαρχία, ἐπαρκῶς ἀναπαυθεῖσα ἀνασυντάσσεται, τοῦ 7ου συντάγματος ταχθέντος εἰς τὸν Πλάτανον, 3]4 ὥρας πέραν τοῦ Ἀλμυροῦ, ὅπου ἀπέστειλε κατ' ἐκάστην προφυλακὰς ἐκ δύο λόχων.— Ὁ στόλος εἶνε παρατεταγμένος ἤδη εἰς τὴν παραλίαν, ἐν τάξει μάχης, ἵνα συμπράξῃ ἐν ἡ περιπτώσει ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐπεχειρεῖ ἐπίθεσιν.

Ὁ Σμολένσκης, προνοῶν ὅπως τὰ στρατεύματά του συνδεθῶσι κἄπως μετὰ τοῦ ἐν Δομοκῶ στρατοῦ τοῦ Διαδόχου, ἀπέστειλεν ἤδη τὸ Δ' εὐζωνικὸν τάγμα ἵνα καταλάβῃ τὸ χωρίον Γοῦρα καὶ τὰς θέ-

σεις Λογγίτη καὶ Σάββα-Βρούση, πρὸς ὑπεράσπιον τῶν διόδων τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ, κατ' ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ὁ Σμολένσκης ἐξαπέστειλε τηλεγραφικὴν πρὸς τὸν Διάδοχον ἀναφορὰν, δι' ἧς τὸν ἐπληροφόρει περὶ τῶν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὴν νέαν συγκέντρωσιν τῆς ταξιαρχίας.

Οὕτως ἡ νέα ἀμυντικὴ ταύτης γραμμὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Μπακλαλῆ κατέληγεν εἰς Σούρπην, κατεῖχε τοῦτέστι μέτωπον τοιαύτης ἐκτάσεως, ὥστε μόλις ἐπήρουν αἱ δυνάμεις τῆς εἰς ἄμυναν αὐτοῦ. Θέλων δὲ ὁ Σμολένσκης ν' ἀπομακρύνῃ τὰς ἀνίππους Ἰλας, ἃς δὲν ἐθεώρει σώματα πολὺ χρήσιμα, ἐξαπέστειλεν αὐτὰς εἰς Σούρπην με διαταγὴν ὅπως καταρτίσωσιν ἐκεῖθεν μέχρι Δομοκοῦ, διὰ Λαμίας, δίκτυον συγκοινωνίας καὶ ἀσφαλείας.

Γενομένου καὶ τούτω, ὁ Σμολένσκης, τὴν 27ην Ἀπριλίου, ἐξαπέστειλε καὶ νέαν τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Διάδοχον ἀνακοινῶν αὐτῷ λεπτομερεῖς τινας περὶ τῆς ὑποχωρήσεως — «... Τὴν »Β' ὀρειβατικὴν,» ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων, «ὁ μοίραρχος Ἰωάννου, ἐναντίον τῶν διαταγῶν μου, ὠδήγησεν πρὸς Βόλον δι' ὃ καὶ τὸν ἐτιμώρησα χθὲς διὰ δεκαπενθημέρου φυλακίσεως, διότι εἰς τὸ ἴδιον »παράπτωμα ὑπέπεσε καὶ τὴν 15ην λήγοντος... Αἱ ἀνίπποι Ἰλαί »ἤρχισαν διὰ διαδόσεων ψευδῶν εἰδήσεων νὰ ἐνσπείρωσι τὸν πανικὸν »εἰς τὰ στρατεύματα καὶ τούτου ἕνεκα τὰς ἐτοποθέτησα ὅπως τῆς »γραμμῆς τῆς παρατάξεώς μου... Ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὑπάρχουσι »κακοῦργοι, οἵτινες προσπαθοῦσι νὰ ἐισπείρωσι τὸν πανικὸν καὶ ματαιώσωσιν οὕτω τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Δυστυχῶς ὁ ὑπομοίραρχός μου ἐπληγώθη, ὁ δεκανεὺς τῶν ἐφίππων χωροφυλάκων ἐπληγώθη ὡσαύτως· οἱ ἐπίλοιποι εἶνε ἀνίκανοι δι' ἀνακριτικὴν ἐνέργειαν.»

Πληροφορηθεὶς ἤδη ὁ Ταξίαρχος ἐκ διαφορῶν ζωγρηθέντων κατασκόπων καὶ ἐκ τῶν περιπολιῶν ἃς εἶχεν ἐξαποστείλει πρὸς διαφόρους διευθύνσεις, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν συγκεντρωθῆ εἰς Βελεστῖνον, ὅπερ καὶ ἐπυρπόλησε, καὶ εἰς Περσουφλῆ, διέταξε τὰ σώματα νὰ καταλάβωσι θέσεις μάχης πρὸς ἀντίκρουσιν ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως ὀρίσας ὡς κέντρον τῆς παρατάξεως οὐχὶ τὸν Ἀλμυρὸν ἀλλὰ τὴν Κεφάλωσιν. Αἱ θέσεις ἃς κατέλαβον, συνεπέα τῆς διαταγῆς

ταύτης, τὰ διάφορα τμήματα ἦσαν καὶ φύσει ἀρκετὰ δχυραί, ἐποχύθησαν δ' ἐπὶ πλέον καὶ διὰ ταχυσκάπτων.

Τὴν 29ην Ἀπριλίου ὁ Σμολένσκης, διὰ τῆς «ἡμερησίας διαταγῆς» του, καθώριζε τὸν τρόπον τῆς εἰς δύο φάλαγγας πρὸς τὸ χωρίον τῆς Φθιώτιδος Σαρμουσακλῆ ὑποχωρήσεως, ἐν ἣ περιπτώσει θὰ ἐκρίνετο αὕτη ἐπιβεβλημένη.

.....

Ἦδη ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Διάδοχος, φοβούμενος ἀποφασιστικῆν ἐπίθεσιν μεγάλων ἐχθρικῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ Δομοκοῦ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Σμολένσκη ὅπως τοῦ ἐνισχύσῃ διὰ διαφορῶν τμημάτων τῆς Γ' ταξιαρχίας τὸ δεξιὸν κέρασ.

Εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην ὁ Σμολένσκης ἀπήντα αὐθημερὸν ὅτι : «Ἄπαντα τὰ σώματα ὧν τὴν ἐπάνοδον διετάξατε τηλεγραφικῶς, διέταξα ἤδη ν' ἀναχωρήσωσι».

Πράγματι, τὸ Δ' εὐζωνικὸν ἀπήρξατο εἰς Δομοκόν, ὅπου ἔφθανε τὴν 1ην Μαΐου, πλὴν τοῦ ἐν Γούρα λόχου του, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν του τῇ ἐγκρίσει τοῦ Διαδόχου.

Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ὁ Σμολένσκης διέταξε καὶ τὸ Α' αὐθύπαρκτον τάγμα πεζικοῦ νὰ σπεύσῃ εἰς Δομοκόν, ἔνθα καὶ ἔφθασεν, ἐπίσης τὴν 2ην Μαΐου, μετὰ τριήμερον κοπιώδη πορείαν, καθ' ἣν οἱ ἄνδρες σχεδὸν ἐντελῶς ἀπώλεσαν τὰ ὑποδήματά των. Ἐστρατοπέδευσε δὲ εἰς θέσιν Πετριωτό.

Ἐκ Στυλίδος ἐπίσης ἀπῆλθον εἰς Δομοκόν αἱ πεζοπόροι ἴλαι τῆς ταξιαρχίας Σμολένσκη, ὡς καὶ ὁ λόχος τῶν μετ' αὐτοῦ πυροσβεστικῶν καὶ ἡ ἐν Στυλίδι ὡσαύτως εὐρισκομένη Δ' πεδινὴ πυροβολαρχία, ἣτις, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, ἦτο πάντι ἄχρηστος ἤδη εἰς τὸν Σμολένσκη.

Τῶν μετασταθμεύσεων τούτων γενομένων, ἐξησθῆναι κατὰ πολὺν ἢ δύναμις τῆς Γ' ταξιαρχίας, διὸ ὁ Σμολένσκης, ἔπρονοῶν περὶ παντὸς ἐνδεχομένου, ἐξαπέστειλε, τὴν 30ὴν Ἀπριλίου, τὴν ἀκόλουθον τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Διάδοχον.

«Ἐν ἣ περιπτώσει ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἐχθροπραξίαι, οὗς παρακαλῶ νὰ μεριμνήσητε περὶ φρουρήσεως τῶν θέσεων Λογγίτσι, Σάβ

»βα-Βρούση και ἄλλων τινῶν, ἅς μέχρι τοῦδε ἐφρούρει τὸ Δ' εὐζωνικόν, ἵνα μὴ δι' αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι κατέλθωσιν εἰς Λαμίαν καὶ ἀποκόψωσι τὴν συγκοινωνίαν Ἑμῶν καὶ ἐμοῦ....»

Καὶ τὴν ἐπιούσαν, 1ην Μαΐου, ἐπανελάβανε :

« Διαβάσεις Λογγιτίου καὶ Σάββα-Βρούση ἐφρούρει Δ' εὐζωνικόν, ὅπερ ἀνεκαλέσατε. Φροντίσατε.... Ἄλλας δυνάμεις δὲν ἔχω διαθέσιμους, διότι ἐξ ἀπωλειῶν κατὰ τὰς μάχας καὶ ἀσθενειῶν, ἡ δύναμίς μου ἠλατιώθη πολὺ».

Ἐν τούτοις ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς ἐπέμεινε ὅπως τῶν θέσεων τούτων τὴν φρούρησιν ἀναλάβῃ ὁ Σμολένσκης, ὅστις ὁμως καὶ πάλιν παρίστα τὸ ἐντελῶς ἀδύνατον τοῦ πράγματος.

Ἀλλὰ, καὶ τὴν 3ην Μαΐου, τὰ αὐτὰ διέτασεν ὁ Διάδοχος, ὑποδεικνύων ὅτι ἔδει τὰ μὲν δεξιὰ νὰ φρουρηθῶσιν ὑπὸ μόνου τοῦ 8ου συντάγματος μετὰ μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας καὶ 10 ἰππέων, ὅλη δὲ ἡ λοιπὴ δύναμις τῆς Ταξιαρχίας συγκεντρωθῇ εἰς τὸ ἀριστερόν, ὅπως εὐρεθῇ ἐγγύτερον τῶν θέσεων τοῦ στρατοῦ τοῦ Διαδόχου.

Εἰς τὴν ἐπίμονον ταύτην διαταγὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ, ὁ Σμολένσκης ἀπήντησε τὴν 4ην Μαΐου, ὡς ἐξῆς :

« Ἐὰν δὲν εἰσακούωμαι παρ' Ἑμῶν, παρακαλῶ νὰ μὲ ἀντικαταστήσητε ἀμέσως, διότι ἐφ' ὅσον διοικῶ, παρακαλῶ τὰ μέτρα ἵνα λαμβάνω νὰ ἐγκρίνωνται, διότι εἶνε ἀδύνατον ἀπὸ ἐκεῖ νὰ γνωρίζετε τί συμβαίνει ἐνταῦθα... Μοῦ ἀνεκαλέσατε τὸ Δ' εὐζωνικόν, μοῦ ἀφαιρέσατε τὸ Α' πεζικὸν τάγμα, τὰς ἐμπέδους ἔλας καὶ ἓνα λόχον μηχανικοῦ σήμερόν δὲ σᾶς στέλλω τὸ ἥμισυ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἰππικοῦ ὡς ἀχρηστον, καὶ ἐνῶ ἔχω νὰ φρουρήσω μέγα μέτωπον, μὲ διατάσσεται νὰ καταλάβω καὶ τὸ Λογγίτι καὶ Σάββα-Βρούση. Ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτη διασπορὰ δυνάμεων εἰς στρατεύματα καταπεπονημένα.... εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχη ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ὧν τὴν εὐθύνην δὲν ἀποδέχωμαι κατ' οὐδένα τρόπον, καὶ συνεπῶς ἀντικαταστήσατέ με, παρακαλῶ, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ταξιαρχίας....»

Συνεπλήρου δὲ ταῦτα διὰ τῆς ἐξῆς «λίαν ἐπιγούσης» τηλεγραφικῆς του ἀναφορᾶς :

«Κατόπιν προηγηθέντος τηλεγραφήματος, καταλάβετε, παρακαλῶ, »περὶ Ἄλμυρον καὶ Γούραν θέσεις ὡς καὶ σιενὸ Σούρπης δι' ἑτέρων »στρατευμάτων, καὶ τότε θὰ εἶνε εὐτυχῆς ἡ Γ' Ταξιαρχία νὰ διατα- »χθῆ νὰ ἔλθῃ νὰ πολεμήσῃ συγκεντρωμένη ὑπὸ τὰ βλέμματα Ἑμῶν »ἐν Δομοκῶ».

Εἶνε φανερόν ὅτι εἶχεν ἐπέλθει πλήρης διαφωνία μεταξὺ Σμο- λένσκη καὶ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς πρὸς ἄμυναν παρατάξεως καὶ τὰ μέτρα ἅτινα ἔδει νὰ ληφθῶσι πρὸς ἐπιτυχή ἀπό- κρουσιν τοῦ ἐχθροῦ.

ΙΗ'.

Συνέπειαι τῆς ἐν Δομοκῶ ἀποτυχίας. — Ὁ Σμολένσκης ὑποστράτηγος.

Ἐπέμβασις τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἀγῶνος. — Ἰδιαι-
τεραι διαταγαὶ πρὸς τὸν Σμολένσκην. — Ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ
ἐν Ἄλμυρῶ: σύγκρουσις προφυλακῶν. — Ἡ εἶδησις τῆς ἐν Δο-
μοκῶ καταστροφῆς. — Ὁ στόλος κανονιοβολῶν τοὺς ἐν Ἄλμυρῶ
τούρκους. — Ἀντίθετοι διαταγαὶ Διαδόχου καὶ Κυβερνήσεως: τὸ
δίλημμα τοῦ Στρατηγοῦ. — Ὑποχώρησις τῆς Ταξιαρχίας εἰς
Γαρδίκι καὶ Ἰμήρμπεν. — Σύμπραξις τοῦ Στόλου. — Διαταγὴ
πρὸς συνομολόγησιν ἀνακωχῆς. — Προαγωγή τοῦ Σμολένσκη εἰς
ὑποστράτηγον. — Νεκροὶ καὶ τραυματῖαι τῆς Γ' ταξιαρχίας.

Ἡ ὑπὸ τὸν Πάλλην Κυβέρνησις, φροντίζουσα τότε νὰ συγκρα-
τήσῃ ὅσα ἠδύνατο ψυχία ἐκ τῆς ἐξανεμισθείσης τόσον ταχέως δημο-
τικότητός της, προέβαιναν ἀπ' ἐνὸς μὲν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ παρὰ
τῷ Διαδόχῳ ἐπιτελάρχου Πάλλη, διὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Θ.
Λυμπρίτου, — ἦν καὶ ἀπεδέχετο ὁ Διάδοχος, «διότι», ὡς λέγει ἐν τῇ
ἐκθέσει του, «δὲν ἤθελε νὰ παρεμβάλλῃ οὐδεμίαν δυσχέρειαν εἰς τὴν
Κυβέρνησιν». Ἀπ' ἑτέρου δὲ ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Διάδοχον ὅτι εἶχε
δικαίον ὁ Σμολένσκης προκειμένου περὶ τῆς ἐξασθενήσεως τῆς τα-
ξιαρχίας του, διὰ τῆς ἀνακλήσεως τμημάτων αὐτῆς εἰς Δομοκόν.

Πράγματι, ἐνῶ ὁ Διάδοχος ἠτοιμάζετο νὰ εξαποστείλῃ πρὸς τὸν Σμολένσκη νέαν καὶ μᾶλλον ρητὴν τῶν προηγουμένων διαταγῆν, ἐκλήθη εἰς τὸ τηλεγραφεῖον παρὰ τοῦ Προϋπουργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ Προϋπουργὸς Ράλλης, ἀνακοινῶν αὐτῷ τηλεγράφημα τοῦ Σμολένσκη, δι' οὗ ὁ ταξίαρχος παρεπονεῖτο διὰ τὴν ἐξασθένησιν τῆς ταξιαρχίας του, ὑπέδειξεν ὅτι καλὸν ἦτο νὰ ἐπιστραφῶσιν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς τὸν Σμολένσκη, διὰ δὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Δουμοκῶ ἢ Κυβέρνησις ἀπέστειλλεν ἤδη τὰ ἀνακληθέντα σώματα τοῦ ἐν Κρήτῃ στρατοῦ τῆς κατοχῆς.— Ὁ Διάδοχος ἀπήντησεν ὅτι τὰ ἀνακληθέντα σώματα δὲν ἀνήκον εἰς τὴν Γ' ταξιαρχίαν, ἀλλὰ τὴν εἶχον προσωρινῶς ἐνίσχυσει ἐν Βελεστίνῳ παρεκάλεσε δὲ τὸ Ὑπουργεῖον ὅπως, τοῦ λοιποῦ, «μὴ ἐπιτρέπη εἰς τὸν ταξίαρχον ν' ἀπευθύνῃ αἰτήσεις ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτό».

Τοῦτο, ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργός, ὑπεσχέθη ὅτι ρητῶς θὰ συνίστα εἰς τὸν Σμολένσκη. Ἐξέφρασεν ὁμως ἀντίθετον γνώμην ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκ τῆς ταξιαρχίας ἀφαίρεσιν δυνάμεων, «διότι οἱ λόγοι», εἶπεν «ὧν ἔνεκα τὰ τμήματα ταῦτα ἀπεοπάθησαν» παρὰ τῆ ταξιαρχία εἰς Βελεστίνον, ὑφίστανται ἔτι καὶ νῦν, ἀντιμετώπου διατελοῦντος τοῦ αὐτοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ... Ἀφ' ἑτέρου δὲ «ἀποθαροῦνται τὸ στράτευμα καὶ ἀφίνονται ἀφρούρητοι αἱ δίοδοι τῆς Γούρας...»

Διὰ τῶν ἀντιρρήσεων τούτων, εἰς ἃς ὁ Διάδοχος ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ, «ἵνα μὴ γίνῃ αὐτὸς ἀφορμὴ ἐσωτερικῶν περιπλοκῶν», διαμαρτύρεται ἐν τῇ «Ἐκθέσει» του ὅτι ἔμεινεν ἐν ἀπραξίᾳ ὁλόκληρος ἡ δύναμις τῆς Γ' ταξιαρχίας... Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν ζητήματα διαφόρου ἀντιλήψεως, καὶ ζητήματα συμπτώσεως, διὰ τὰ ὅποια οὐδεὶς ὑπόκειται εἰς εὐθύναν καὶ οὐδεὶς πρέπει νὰ ζητῇ παρὰ τῶν ἄλλων.

Τὴν 5ην Μαΐου, οἱ ἐν προφυλακῇ εὐρισκόμενοι ἐν Ἀλμυρῶ, δύο λόχοι τοῦ 4ου πεζικοῦ τάγματος, ἤκουσαν τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων ἐκ Δουμοκοῦ, καὶ ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον ἡ ταξιαρχία Σμολένσκη ἐλάβανε γνῶσιν τῆς ἐκεῖσε ἐπιθέσεως τοῦ ἤδη πολυαριθμοτάτου ἐχθροῦ.

Περὶ τὴν 3ην μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ὁ Γενικὸς Ἀρχηγός, βλέ-

πων καμπτόμενον τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεώς του, ἀποστέλλει πρὸς τὸ Ἑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν «λίαν ἐπείγουσαν» τηλεγραφικὴν ἀναφορὰν δι' ἧς διεμαρτύρετο ὅτι : «... ἂν ἸΙη ταξιαρχία ἐξετέλει ἀπὸ ἠχθῆς διαταχθεῖσαν κίνησιν, ἠδύνατο ἀποκροῦσαι ἐν συμπράξει μετ' ἄκρου δεξιοῦ, ὑπερφαλαγγτικὰς κινήσεις ἐχθροῦ καὶ ἠδύνατο ὑπειληῖσαι πλευρικῶς ἐχθρικὰς φάλαγγας».

Ἄλλ' εἶδομεν ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Κυβέρνησις εἶχεν ἀντίθετον γνώμην καὶ ἐπεθύμει ἀνεξάρτητον καὶ αὐτόβουλον τὴν ἐνέργειαν τῆς ταξιαρχίας Σμολένσκη, — ἀφ' ἑτέρου δέ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, περὶ τὴν 11ην π. μ., ἦτοι 4 ὥρας πρὸ τῆς ἀνωτέρω διαμαρτυρίας τοῦ Διαδόχου, αἱ προφυλακαὶ τοῦ Σμολένσκη ἐπληροφοροῦντο ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀναφανῆ καὶ ὑπὲρ τὸν Ἀλμυρὸν. Ἀναπτύσσονται πάραυτα εἰς τάξιν μάχης καὶ πυροβολοῦνται μὲ τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Φανερὸν λοιπὸν ὅτι ὁ Σμολένσκης ἔδει νὰ τηρήσῃ τὰς θέσεις του, ὡς καὶ εἶχε πράξει, συμφώνως καὶ μὲ τῆς Κυβερνήσεως τὴν γνώμην, — καθ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐσκέπτετο ν' ἀφήσῃ ἀνενόχλητον τὴν δεξιὰν αὐτὴν πτέρυγα τῆς ὅλης μας παρατάξεως.

Ἡ διλοχία ἐν τούτοις τῶν ἐν Ἀλμυρῷ προφυλακῶν δὲν ἠδύνατο νὰ παρατείνῃ τὴν πάλην. Οἱ δύο λόχοι εἶχον διαταγὴν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ἰλάτανον, ἀμοιβαίως ὑποστηριζόμενοι. Ἐκεῖ ἔφθασαν οὗτοι μαχόμενοι, περὶ τὴν 4ην μ. μ.; ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι κατελάμβανον ἀμαχητὶ τὸν Ἀλμυρὸν καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἀμυντικὸν αὐτοῦ στρατῶνα. Ὁ ἐχθρὸς προήρχετο ἐκ τοῦ δυτικῶς τοῦ χωρίου Κούρφαλο ἐκτεινομένου δάσους.

Σύγχρονως τότε ὁ Σμολένσκης εἰδοποιεῖτο ὅτι ὁ εἰς Ἀλμυρὸν εἰσελάσας τουρκικὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 4 τάγματα, ὧν τὰ τρία ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸν ἀμυντικὸν στρατῶνα. Ὁ δὲ διοικητὴς τοῦ ΣΤ' εὐζωνικοῦ ἐπληροφόρει αὐτὸν ὅτι διάφοροι ἐχθρικοὶ φάλαγγες διησθύνοντο πρὸς τὰριστερὰ τῆς παρατάξεώς του. Συμπληρωτικαὶ τέλος πληροφορίαι ἐκ συλληφθέντων κατασκοπῶν ἐβεβαίωσαν τὸν Ταξιαρχὸν ὅτι ὁ ἀντιμέτωπος τουρκικὸς στρατὸς ὑπερέβαινε τοὺς 15,000 ἄνδρας. Ἡ διαταγὴ τοῦ Ἑπουργείου ἦτο ἀνὰ περιορισθῆ εἰς καθαρὰν ἄμυναν».

Ἐπὶ τοῦ Πλατάνου εἶχον ἀνεγείρει προχώματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες ἔμειναν ἄϋπνοι καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Περὶ τὴν ἐσπέραν ὁ Διάδοχος εἶχεν εἰδοποιήσει τὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τῆς ἐν Δομοκῶ μάχης καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐποχώρησεως τῶν στρατευμάτων του πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς Ὀθρονος. Ἡ Κυβέρνησις ἐπέκρινε τὴν ἐποχώρησιν, ἀφ' οὗ δὲν ἠδύνατο γὰρ γίνῃ διαφορετικὰ κατόπιν τῆς διασπάσεως τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀνεφίκτου τῆς ἀμέσου ἐνισχύσεως, παρήγγειλε δὲ τῷ Διαδόχῳ ὅπως εἰδοποιήσῃ τηλεγραφικῶς τὸν Σμολένσκη περὶ τῶν «σημείων» πρὸς ἃ ἡ ἐποχώρησις του, ἵνα πράξῃ ὡς ἤθελεν ἐγκοίρη...» Συνάμα δὲ τὸ Ὑπουργεῖον εἰδοποιεῖ καὶ ἰδιαίτερος τὸν Ταξίαρχον περὶ τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων, ἐξουσιοδοτοῦν αὐτὸν ὅπως «κάμῃ χοῆσιν καὶ» τοῦ στόλου ὅστις ἐτίλειτο εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, διδομένων ἅμα τῶν «πρὸς τοῦτο ἀναγκαίων» ὁδηγιῶν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς «Μοίρας».

Περὶ τὸ μεσονύκτιον, διὰ τῶν ἠλεκτρικῶν τῆς προβολέων, ἡ Μοῖρα ἀνεκάλυψε σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ προσπαθοῦν γὰρ προελάσῃ λίθρα πρὸς τὴν Σούρτην. Ἀμέσως τὰ «Ψαρά» διετάχθησαν γὰρ πυροβολήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ρίπτουν λοιπὸν μίαν μὲν βολὴν τῶν 15 ἑξακατομέτρων κατὰ τοῦ στρατοῦ, ἑτέραν δὲ τῶν 27 ἡμισ ἑξερράγη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἄλμυροῦ, ἥτοι εἰς ἀπόστασιν 6,800 περὶτον μέτρων ἀπὸ τοῦ βάλλοιτος θωρηκτοῦ. Μετὰ πάροδον δύο ὥρων, καθ' ἃς οἱ Τούρκοι, διασπαρέντες ἐν ἀρχῇ, ἤρξαντο καὶ πάλιν συγκεντρούμενοι, ἐρρίφθη καὶ τρίτη βολή, ἥμισ ἐπιτυχοῦσα τοῦ σκοποῦ, κατέσχισε τὸν μέγαν στρατῶνα τοῦ Ἄλμυροῦ, ἐνσπείρασα τὸν πανικὸν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐχθρούς. Περὶ τὴν 3ην τέλος πρωΐνῃ ὥραν ἀπεσταλμένος τοῦ Σμολένσκη, εἰδοποιεῖ τὴν Μοῖραν ὅτι ὁ Δομοκὸς εἶχε πέσει, ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ Διαδόχου ἐπεχώρουν πρὸς τὴν Δερβὲν Φούρκαν καὶ ὅτι εἶχε διαταχθῆ ἡ Γ' Ταξιαρχία γὰρ ἐποχώρησιν εἰς Λαμίαν.

Ὁ Διάδοχος, προνοῶν ὅπως φρουρηθῶσιν αἱ δίοδοι τῆς Γούρας, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἡ ἄμυνα τῆς Ὀθρονος, ἀπέστειλε διαταγὴν πρὸς τὸν Σμολένσκη, ὅπως, ἐποχωρῶν διὰ Σούρτης, καταλίτῃ τὸ θοὺν περικλὸν Σύνταγμα μετὰ μιᾶς πυροβολαρχίας πρὸς τὰς διόδους ἐκεῖ-

νας. Ἀλλά, προτοῦ φθάσῃ ἡ διαταγὴ αὕτη, ὁ Σμολένσκις, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Διαδόχου, εἶχε λάβει τὸ τηλεγράφημα τοῦ Ἑπισημοῦ Συμβουλίου δι' οὗ διετάσσεται (ἀπὸ τῆς 9ης μ. μ. τῆς 5ης Μαΐου): «να ὑποχωρήσῃ πάραυτα πρὸς τὴν Λαμίαν»... Συνεπῶς ὁ Σμολένσκις σπεύδων νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἑπισημοῦ, εὐρέθη πρὸ ἀπροόπτου, ὅταν βραδύτερον ἐπῆλθεν ἡ διάφορος διαταγὴ τοῦ Διαδόχου, καί, ὡς ἐκ τούτου, ἦτο ἀδύνατος πλέον ἡ ἐπιστροφὴ τῶν τμημάτων καὶ ἡ κατάληψις τῶν διόδων τῆς Γούρας. Εἰς δὲ καὶ τοῦτο καὶ κύριος λόγος ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ ἡ κορυφογραμμὴ τῆς Ὀθρυος... Αὐτὰ ἀποτελέσματα ἔχει πάντοτε τὸ μὴ ἐνιαῖον τῆς διοικήσεως στρατεύματος ἐν ἐκστρατεία. Ἡ παράλογος ἐπέμβασις τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, ἐπέφερε τὴν ἀπώλειαν μιᾶς ἰσχυροτάτης γραμμῆς ἀμύνης καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποχωρήσεως τῶν στρατευμάτων μας πέραν τῆς Λαμίας, πρὸς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν!

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης τοῦ Ἑπισημοῦ, ὁ Σμολένσκις ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς ὅπως ὁ ὑπ' αὐτὸν στρατὸς ὑποχωρήσῃ εἰς δύο φάλαγγας διὰ Γαρδικίου πρὸς τὸ χωρίον Σαρμουσακλῆ ἔνθα ἐπρόκειτο νὰ συγκεντρωθῇ ὁλόκληρος ἡ Ταξιαρχία. Τὰ σώματα ἤρξαντο ὑποχωροῦντα κανονικῶς, ὅτε τὴν 7ην 15' π. μ. τῆς 7ης Μαΐου ὁ διοικητὴς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐλάμβανεν ἀναφορὰν τοῦ διοικοῦντος τὸ Β' τάγμα τοῦ 7ου συντάγματος, ὅτι Τουρκικὸν πεζικὸν μετὰ πυροβολικοῦ ἐβάδιζε πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ πυροβολικὸν καθόσον, τὸ ΣΤ' εὐζωνικὸν τάγμα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη νὰ ὑποχωρῇ. Ὅπερ καὶ ἐγένετο ἀμέσως.

Ὁλόκληρος ἤδη ἡ ἀριστερὰ φάλαγξ, ἀκολουθήσασα ἀνωφερῇ καὶ ἐκτάκτως δύσβατον ἀτραπὸν, διῆλθε διὰ τοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔφθασεν εἰς Γάβριανην ἔνθα διανυκτέρευσε, μὲ τὴν οἰκτροτέραν κατῆφειαν ἐξωγραφισμένην εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τῶν ἀνδρῶν, οὓς εἶχεν καταπλήξῃ ἡ τόσον ταχεῖα ἀπώλεια τοῦ Δομοκοῦ, ὃν πάντες ἐθεώρουν δυσχερέστατα πορθητόν.

Τὴν ἐπιόμενην, 7ην Μαΐου, περὶ τὴν 7ην πρωινήν ὥραν, ἡ φάλαγξ αὕτη, διελθοῦσα ἀπότομον φάραγγα ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφρονεῦθησαν ἵπποι τινὲς τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπερ ἐπεβράδυνε τὴν πορείαν κατὰ 3 σχεδὸν ὥρας, ἔφθασε τέλος τὴν 3ην μ. μ. εἰς Γαρδίκι, ὅπου οἱ ἄνδρες, ἐξηντηλημένοι καὶ νήσιες, ἀνεπαύθησαν ἐπὶ μίαν ὥραν, περὶ δὲ τὴν 4ην μ. μ. ἐπανέλαβον τὸν δρόμον των, καὶ, περὶ τὴν μεσημβριαν, ἔφθασαν ἔξωθεν τῆς Στυλίδος, ὅτε ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ἔφιππος διαγγελεὺς ἀναγγείλας ὅτι ἐπρεπε νὰ σπεύσωσι, καθ' ὅτι ἐπέ-

κειτο κίνδυνος ν' αποκοπῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται, ἐξηγητῆται ἐκ τῆς μακροῦς καὶ κοπιώδους πορείας, κατάκεινται ἤδη ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ. Τὰ δύο τρίτα τοῦ Του συντάγματος ἔχουν μείνει καθ' ὁδόν... Οἱ πόδες τῶν ὀπλιτῶν μας φέρουν πληγὰς ἐκ τῶν ὀπείων ρέει αἷμα !...

Μίαν ὥραν μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν στρατευμάτων τῆς ἀριστερῆς ταύτης πτέρυγος, ὑπεχώρησε καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῶν τμημάτων τῆς δεξιᾶς μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ταξιαρχίας πρὸς τὸ Γαρδικίον, ἔνθα καὶ συνεκεντρώθη ἅπασα ἡ δεξιὰ περὶ τὴν 4ην μ. μ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ὀπλιταγωγὸν «Ἰωρία» διετάσσετο νὰ παραλάβῃ τὰ πυροβόλα τῆς Ταξιαρχίας, ἅτινα δὲν ἐπέτρεπε τὸ ἔδαφος νὰ μετακομοῦσιν διὰ ξηρᾶς, ὡς καὶ τὰ πυρομαχικὰ καὶ λοιπὰ ἐφόδια, ἡ δὲ «Θράκη» τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ συσσωρευθέντα ἔντρομα γυναικόπαιδα τῆς περιοχῆς Ἀλμυροῦ-Σούρπης. — Τὴν 3ην τέλος μ. μ. τῆς 6ης Μαΐου, ὄλων ἐτοιμῶν ὄντων τῇ ἀόκνῳ συνδρομῇ τῶν πληρωμάτων τῆς ἀποράτου μοίρας, τὰ πλοῖα ἀπῆρουν ἐκεῖθεν ἀφέντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν διόδον τῆς Σούρπης καὶ δόλοκληρον τὸν Παρασηικόν.

Τὸ Ὑπουργεῖον προνοῦν περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ὑποχωροῦσης Ταξιαρχίας, ἥτις τοῦ λοιποῦ ἀπειτέλει τὸ μόνον σχετικῶς συντεταγμένον καὶ πειθαρχοῦν σῶμα τοῦ στρατοῦ μας, εἶχεν αὐθήμερον διατάξει τὸν μοίραρχον Σταματέλλον ὅπως ἀποστείλῃ πλοῖα πρὸς τὴν ἀρκτικὴν παραλίαν τοῦ Μαλιακοῦ. Διό, τὴν 2αν μ. μ. ἡ μοῖρα ἐκπέλευσα ἐξ Ὁρεῶν, ὅπου ἐν ἀρχῇ εἶχε λιμενισθῆ, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Μαλιακὸν καὶ ὁ «Κανάρης» μετὰ τοῦ ὑπ' ἀρχῆ. «2» τορπιλικοῦ διετάχθησαν νὰ προσπελάσωσι τὴν παραλίαν τοῦ Γαρδικίου. Ἄλλ' ἡ Ταξιαρχία εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ Γαρδικίον, μόνον δὲ τὸ ΣΤ' εὐζωνικὸν τάγμα, ὅπερ εἶχεν ὀρισθῆ νὰ προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησιν, βαδίσαν δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸν Ἀχινόν, εὐρέθη ἤδη ἐν ὀπισθοπορείᾳ καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐπιβασθῆ τοῦ «Κανάρη», ὅστις τὸ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀντικρὸν τῆς Ἀγίας Μαρίνης παραλίαν τοῦ Μώλου, ὅπου συνηντήθησαν μὲ τὰ μεταφέροντα ἐκεῖ τὸν ἐκ Κρήτης ἀνακληθέντα στρατὸν μεταγωγικά.

Ἐκ Γαρδικίου ὁ Σμολένσκις, ἐκλήκτος διότι ἀμάνθανε βασιμῶς διὰ τὸ Ὑπουργεῖον εἶχε ζητήσει πληροφορίας παρὰ κατωτέρων ἀξιωματικῶν «διατί ὑπεχώρησεν»; ἀφ' οὗ αὐτὸ τοῦτο τοῦ εἶχε δώσει τὴν πρὸς ὑποχώρησιν διαταγὴν... — τοιαύτη ἡ ἐγγεφαλκὴ κατάστασις τῶν πολεμικῶν μας Κυβερνήσεων, — ἐτηλεγράφη τὴν 6ην μ. μ. πρὸς τε τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Διάδοχον, ἀναφέρων καὶ αὐθις τὰ

καθέκαστα καὶ ἐπισυνάπτων τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὑπουργικὴν διαταγὴν... Συνεπλήρου δέ : « Ἐννοεῖται ὅτι, κατόπιν τοῦ γεγονότος τούτου, δὲν δύναμαι νὰ μένω διοικητὴς τῆς Γ' Ταξιαρχίας καὶ συνεπῶς, παρακαλῶ, νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα περὶ τῆς ἀντικαταστήσεώς μου, διότι δι' ἐκάστην πρᾶξίν μου εἶμαι ἐφωδιασμένος μὲ τ' ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ ἔγγραφα, καί, συνεπῶς, ἡ ὑπόληψίς μου οὐδένα θὰ διατρέξῃ κίνδυνον».

Ἐν τῷ μεταξὺ κριθείσης ἀδυνατίου τῆς ἐν τῇ γραμμῇ τῆς Ὁρθρος ἀμύνης, ὁ Διάδοχος εἶχε τηλεγραφήσει πρὸς τὸν Σμολένσκη :

« Στρατὸς διετάχθη ὑποχωρῆσαι στενὸν Θερμοπυλῶν. Καίονίσαιτε πορείαν σας ὅπως ἐνωθῆτε μετὰ κυρίου σώματος δι' οἰασδήποτε ὁδοῦ, ἢν κρίνετε ἀσφαλῆ...»

Ὁ Σμολένσκης ὑποχωρήσας διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Σούρπης ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς πυροβολαρχίας Μήτσα καὶ τοῦ 8ου πεζ. συντάγματος, ἔφθασεν εἰς Ἰμήρμπεη τῆς Λαμίας τὸ ἑσπέρας τῆς 7ης Μαΐου. Τὸ δὲ 7ον σύνταγμα, τὸ εὐζωνικὸν καὶ ἡ πυροβολαρχία Φραντζῆ ὑπεχώρησαν, ὡς εἶδομεν, διὰ Κοκοτούς καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 6ης ἔφθασεν εἰς Γάβριανην, διανυκτερεύσαντες δ' ἐκεῖ, ἀνεχώρησαν τὴν πρωΐαν εἰς Στυλίδα, ὅπου ἔφθασαν τὸ ἑσπέρας. Ἐνταῦθα ἤρχισαν διατυμπανιζόμενα ἤδη φῆμαι περὶ ἀλώσεως καὶ τῆς Λαμίας, ἐξηντημένος δὲ ὁ στρατὸς καὶ στερούμενος ἐπαρκῶν τροφίμων (μόνη ἡ πυροβολαρχία Φραντζῆ εἶχε κατορθώσει οὐδενὸς νὰ στερῆται), δὲν ἠδύνατο εὐχερῶς πλέον νὰ συνεχίσῃ ἀμέσως τὴν πρὸς τὸ Ἰμήρμπεη κοπιώδη πορείαν, διῆλθε λοιπὸν ἐν Στυλίδι τὴν νύκτα τῆς 7ης πρὸς τὴν 8ην Μαΐου, καὶ ἀναχωρήσας τὴν πρωΐαν, ἔφθασεν εἰς τὸ στραρχεῖον τοῦτο περὶ τὴν 4ην μ. μ. τῆς τελευταίας ταύτης ἡμέρας.

Τὴν εἶδησιν τῆς καταλήψεως τῆς Λαμίας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἔλαβεν ἡ φάλαγξ ἐκ μέρους τοῦ συνταγματάρχου Βάσσου, ἠρωτᾶτο δὲ ἂν προὔτιμα νὰ ἐπιβιβασθῆ τῆς « Ἰωνίας » καὶ ἐξέλθῃ εἰς Μῶλον, διὰ τὸ ἀσφαλέστερον, ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῆς φάλαγγος Ρέγκλης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν, ἅτε μὴ προερχομένην ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς Ταξιαρχίας του.

Ὁ εἰς Γκούραν τοποθετημένος β' λόχος τοῦ Α' εὐζωνικοῦ, παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν του μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 6ης Μαΐου, ὅποτε ὁ διοικητὴς αὐτοῦ λοχαγὸς Ἄ. Γούσιος, μήποθεν λαβάν διαταγὰς, διέταξε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ λόχου ὅπως συναντήσῃ τὸ τάγμα του, ἅτε ἀγνοῶν τί νὰ πράξῃ. Ἐφθασε δὲ τὴν ἐπιούσαν εἰς Ἰμήρμπεη ὅπου ἐπληροφορεῖτο ὅτι τῷ εἶχε μὲν ἀποσταλῆ διαταγή, ἀλλ' ὁ κομιστὴς αὐτῆς παρεπλανήθη καθ' ὁδόν....

Ὁ Σμολένσκις, διελθὼν διὰ Λαμίας, εὔρε τὴν πόλιν ἐν σχετικῶς καλῇ καταστάσει καὶ μὴ κατεΐλημμένην ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἐβεβαίου ἢ ἀδέσποτος φήμη, μεταβὰς δ' ἐκεῖθεν εἰς Ἰμῆρομπεη, παρουσιάσθη αὐθημερὸν εἰς τὸν Διάδοχον καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν Μαΐου, ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς ἐλάμβανε τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ δι' οὗ διετάσσετο ἡ συνομολόγησις ἀνακωχῆς.

Περὶ τὸ ἑσπέρας ὁ Πρωθυπουργὸς ἐκάλεσεν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Λαμίας τὸν Διάδοχον εἰς ὃν ἀνεκοίνου τὰ ἑξῆς :

«Παρακαλῶ Ὑμετέραν Ὑψηλότητα νὰ εὐαρεστηθῇ ν' ἀναγγεῖλη πτῷ κυρίῳ Σμολένσκι δι' ὃ Βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ προβιβάσῃ αὐτὸν εἰς ὑποστάτηγον διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ προσενεχθείσας παρ' αὐτοῦ ὑπηρεσίας, καὶ νὰ ὁρομάσῃ αὐτὸν »Μέγαρχον τῆς 1ης Μεραρχίας».

Αὐθημερὸν ἐδημοσιεύετο ἐν Ἀθήναις τὸ σχετικὸν Βασ. Διάταγμα, ἀνεκούφιζε δὲ ἡ πρᾶξις αὐτῆ τοῦ Ὑπουργείου κ' ἐνεθουσίαζε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ὅστις, μετὰ τὰς τόσας ἀποθαρρύνσεις, ὡς δαφιλῶς τῷ εἶχον δωρήσει οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ του, εἶχεν ἀνάγκην στεροῦ τινος ἐρείσματος, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἐντελῆ ἀπελπισίαν ἐπὶ τὸ μέλλον καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ στρατοῦ του.

×

Καθ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν δοῶσιν ἡ Ταξιαρχία Σμολένσκι ἔσχεν ἐν ὄλω ἀπωλείᾳ εἰς ἄνδρας, νεκροὺς μὲν 81 τραυματίας δὲ 358.

Καὶ εἰδικώτερον.

ἐφορεύθησαν ἐτραυματίσθησαν

Ἐν Ρεβενίῳ (5—11 Ἀπριλίου) 8 52

Ἐν Βελέσθῳ (15—25 Ἀπριλίου) 73 306

Σύνολον 81 358

Μητροπολιτὴ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

Τ Ε Λ Ο Σ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΔΕΛΦΙΝΩΤΟΥ
ΑΥΣΩΝ ΑΡΙΘ. ....